

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності

Матеріали всеукраїнської
науково-практичної конференції
16 квітня 2021 року

Львів

УДК 351.863:371.214.2
А 43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту управління, психології та безпеки
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 9 березня 2021 року № 1)*

Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки
А 43 держави та суб'єктів господарської діяльності : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 16 квітня 2021 р.) / за заг. ред. В. С. Бліхара. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 184 с.

Відповідальність за достовірність та зміст публікацій несуть автори та їх наукові керівники.

УДК 351.863:371.214.2

- © Інститут управління, психології та безпеки ЛьвДУВС, 2021
- © Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021

Зміст

Вітальне слово.....	9
Аніловська Г.	
Зовнішня трудова міграція та економічна безпека держави.....	12
Басюркіна Н.	
Основні тенденції розвитку ринку хліба як основи продовольчої безпеки України.....	14
Бенько М.	
Обліково-аналітичне забезпечення в системі економічної безпеки підприємства.....	17
Блага Н.	
Дослідження інформаційної безпеки комунікаційного процесу на підприємстві.....	19
Будько О. В.	
Формування системи інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств.....	22
Васильчак С., Лояк Л.	
Забезпечення економічної безпеки підприємств у сфері ресторанного бізнесу в умовах пандемії Covid-19.....	25
Верескля М. Р.	
Управління діловою репутацією як чинник економічної безпеки підприємства.....	28
Висоцька І.	
Вплив легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, на рівень економічної безпеки держави.....	31
Вінічук М., Рижкова А.	
Проблемно-цільове програмування детінізації економіки України в контексті збалансованого соціально-економічного розвитку.....	33

Волошин О.	
Проблема захисту інформації в системі забезпечення економічної безпеки підприємства.....	36
Воронка О.	
Тіньова економіка як загроза економічної безпеки держави.....	38
Гайворонюк Н.	
Безпековий аспект довіри як соціально-політичного феномена.....	41
Галайко Н.	
Теоретичні аспекти управління державними запозиченнями.....	43
Гобела В.	
Деофшоризація економіки як інструмент забезпечення економічної безпеки України.....	46
Горбан І.	
Особливості організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.....	50
Данилович-Кропивницька М., Кропивницька С.	
Загрози функціонування нелегальних онлайн-ринків.....	53
Єсімов С., Смаль А.	
Розвиток ринку інформаційних технологій як фактор забезпечення економічної безпеки.....	55
Єфімова Г., Пащенко О.	
Роль стратегічного менеджменту в зростанні економічної безпеки підприємства.....	58
Живко З.	
Управління бізнес-процесами: проблеми та переваги моделювання.....	61
Завербний А.	
Основні чинники впливу на енергетичну складову економічної безпеки України.....	64

Зачосова Н., Загрози фінансово-економічній безпеці суб'єктів господарювання в умовах дистанційної роботи їх персоналу.....	66
Зось-Кіор М., Ільїн В., Солод О. Менеджмент еколого-економічного розвитку підприємств агропродовольчої сфери на основі діджиталізації.....	68
Кісіль З. Комплексне аналітико-синтетичне дослідження детермінант емергенції корупційних деліктів у функціональних ланках правоохоронної системи України.....	70
Ковалів М., Рукосуєва Д. Економічна безпека як основний компонент національної безпеки.....	75
Козаченко Г. Причини неготовності вітчизняних підприємств до рейдерської атаки.....	78
Козирєв М. Безробіття: соціальні та психологічні наслідки.....	81
Козій І. Бюджетна безпека держави: сутність та основні загрози.....	85
Копитко М., Ільків Ю. Взаємозв'язок інноваційної активності підприємств та їх рівня економічної безпеки.....	88
Корчинський І. Розвиток сільських домогосподарств як спосіб відродження українського села.....	92
Кривдик В. Основні тренди розвитку будівельної галузі України з позиції економічної безпеки.....	94

Левків Г., Коваль Г.	
Система економічної безпеки підприємства: поняття та сутність.....	97
Лесик І., Живко З.	
Історичні витоки індустрії 4.0.....	99
Леськів Г.,	
Розвиток зеленої економіки в рамках захисту навколишнього середовища.....	102
Любохинець Л.	
Економічна безпека вітчизняних підприємств у контексті динаміки розвитку економічних процесів.....	104
Ляшенко О.	
Екзистенційна поліаспектність загроз економічній безпеці.....	107
Мартин О.	
Загрози національній економічній безпеці та економічна політика держави.....	109
Марушко Н.	
Класифікація економічних злочинів як передумова організації системи внутрішнього фінансового моніторингу підприємства.....	112
Марченко О.	
Вплив пандемії covid-19 на лідерство в господарських організаціях.....	116
Матюх С., Асамоах-Черемех Д.	
Дослідження складових системи економічної безпеки підприємства та їх ресурсне забезпечення.....	118
Миськів Г.	
Ризик-орієнтований підхід як протидія формуванню проблемних кредитів банківських установ України.....	120
Михаліцька Н.	
До питання підвищення стійкості фінансової системи України.....	124

Мойсєєнко І.	
Розвиток методичних основ моніторингу безпеки ділових відносин.....	127
Мокій А., Флейчук М., Дацко О.	
Економічний націоналізм як передумова подолання структурної дивергенції.....	130
Наконечна Н.	
Міжнародні стандарти у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.....	136
Новікова О.	
Економічна безпека: правове визначення та механізми забезпечення.....	139
Пацула О.	
Механізми превентивного моніторингу загроз в системі економічної безпеки підприємства.....	142
Підхомний О., Глущенко О.	
Аналіз мережевих зв'язків економічних суб'єктів у контексті фінансових розслідувань.....	146
Погорелов Ю.	
Статті кримінального кодексу України про рейдерство.....	149
Приймак Б.	
Деякі концепції економічної безпеки держави.....	151
Пушак Я., Харабовський Ю.	
Безпекові аспекти трансформації соціально-економічних систем.....	154
Рєвак І.	
Osint в системі інформаційних ресурсів управління безпекою.....	156

Сенишин О.	
Використання світового досвіду в сфері державного програмування охорони природного довкілля для підвищення ефективності функціонування системи державного програмування в Україні.....	160
Сіромська Г.	
Роль європейського союзу у підтримці української економіки.....	163
Столяренко О.	
Психологічна безпека як складова економічної безпеки підприємства.....	166
Харазішвілі Ю.	
Ідентифікація та стратегування соціальної безпеки.....	169
Чапляк Н.	
Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України.....	172
Шевченко Н.	
Лістинг як інструмент забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств.....	174
Юрків Н. Я., Вовчак О., Дубровін О.	
Підвищення ефективності торгової політики держави як чинник забезпечення її фінансової безпеки.....	176
РЕЗОЛЮЦІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ.....	181

Шановні колеги!

Дозвольте привітати вас на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності».

Сьогоднішня наукова подія – факт непересічний. Актуальність питань, які обговорюватимуться під час конференції, абсолютно очевидна. Адже економічна безпека є передумовою розвитку та життєдіяльності людини, громадянина, суспільства, вагомою складовою національної безпеки держави, від якої залежить стан захищеності держави, її цілісності та економічного розвитку. Обговорення цієї проблематики є запорукою запровадження наукових досягнень у сфері реалізації глобалізаційних процесів та трансформації економіки України, зародження нових ідей безпекознавства та усунення загроз вітчизняній економіці та державності.

Невдалі спроби реформування української економіки у багатьох галузях і сферах діяльності посилили руйнівний характер новітніх викликів і ризиків, трансформували дестабілізуючий ефект у позитивні процеси та зміни, що наклало відбиток не лише на соціально-економічний стан населення, але й на розвиток і захищеність бізнесу, держави в цілому.

Саме тому проведення конференцій, наукових семінарів та круглих столів з проблем безпекознавства створюють базу площину для плідних дискусій відомих науковців, нагоду осмислити та проаналізувати набутий досвід з урахуванням сучасних реалій системи економічних відносин і загострення конфліктогенності міжнародної взаємодії, науково обґрунтувати перспективи розвитку національної економіки, вивчити умови убезпечення бізнесу та зробити гідний внесок у збагачення концептуального потенціалу української наукової спільноти, передачі досвіду молодому поколінню, популяризації і розвитку

безпекознавства як науки. Саме з такою метою у Львівському державному університеті внутрішніх справ розроблено освітньо-професійні програми для здобувачів освітнього ступеню «магістр» – «Управління та безпека організації» і «Фінансова розвідка», які допоможуть здобути та розвинути передові уміння й та практичні навички, що відображають інноваційність при розв'язанні комплексних і непередбачених проблем у галузях професійної діяльності й навчання.

До того ж, проведення наукових форумів є свідченням високого авторитету науково-дослідницьких та освітніх установ, які успішно реалізують проекти і програми за новими актуальними напрямками безпекознавства, сприяють поглибленню наукового діалогу.

Всеукраїнська конференція з безпекознавства є гарною нагодою осмислити та проаналізувати стратегії міжнародного співробітництва у сфері економічної безпеки, які впливають на формування нової системи підтримання миру і сталого економічного розвитку, доктрину безпеки держави, функціонування механізмів протидії економічним, інформаційним, технологічним загрозам, а також дають змогу з урахуванням сучасних реалій науково обґрунтувати і окреслити перспективи глобального розвитку людства.

Такі теми, як суперечності сучасного етапу економічного розвитку, трансформація самої сутності проблеми економічної безпеки, концептуальний перегляд принципів функціонування міжнародних та національних інститутів, які відповідають за безпеку, а також нові доктрини економічної безпеки, проблеми державного регулювання і контролю – усі ці напрями сформували загальний вектор роботи конференції. Тому для дискусії на цьому засіданні доцільно виокремити низку питань, основними з-поміж яких є:

- соціально-економічна складова економічної безпеки;
- організаційно-управлінські проблеми зміцнення економічної безпеки;
- фінансово-економічна безпека соціально-економічних систем;
- забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу на рівні країни, регіону, підприємства;
- актуальні проблеми управління та захисту бізнесу;

- інформаційна безпека бізнесу;
- менеджмент підприємств неприбуткової сфери.

Щиро сподіваюся, що здобутки вітчизняної безпекознавчої науки та обмін досвідом, досягненнями та знаннями в галузі безпекового, соціально-правового, культурного, освітньо-наукового, інтелектуального та інформаційного співробітництва сприятимуть мобілізації зусиль академічного співтовариства у досягненні поставлених цілей та креативному обговоренню економічної безпекознавчої політики на перспективу.

Бажаю всім учасникам конференції конструктивного діалогу, плідної роботи та успіхів, а ще – доброго здоров'я і приємних вражень від спілкування.

Роман Благута,
*ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор,
полковник поліції*

Г. Я. Аніловська,

*професор кафедри фінансів та обліку,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЗОВНІШНЯ ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

У Конституції України вказано: захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (Конституція України, ст. 17). Це свідчить про усвідомлення важливості забезпечення економічної безпеки держави як важливої передумови забезпечення національної безпеки та оборони.

Проблеми економічної безпеки держави не є новими для на-уковців, однак, мінливе середовище, в якому функціонують сучасні системи господарювання, створює нові загрози для економічної безпеки держави, що вимагає продовження дослідження зазначеної проблематики.

Однією з загроз економічній безпеці держави може бути зовнішня трудова міграція. Проблеми зовнішньої трудової міграції з кожним роком все більше впливають на соціально-економічний стан України, адже зростання відпливу трудового капіталу держави має безпосередній вплив не лише на ринок праці, але й на економіку країни загалом. У свою чергу, масштаби відпливу трудового потенціалу наближують Україну до нової соціально-економічної кризи.

Вже у 2019 році загальний коефіцієнт міграційного руху населення (міждержавна міграція) становив 7,2 на 10 000 осіб наявного населення (відношення міграційного приросту (скорочення) населення до середньорічної чисельності наявного населення).[3]

Вищий рівень безробіття у сільській місцевості є природним для регіональної економіки України. Це обумовлено слабо розвиненим агропромисловим комплексом, котрий є основним джерелом доходів більшості мешканців сільської місцевості України, щоусвоючергузмушуєостанніхдовнутрішньоїтазовнішньоїтрудової міграції.

Негативним явищем є значний відсоток міських мешканців серед зовнішніх трудових мігрантів. Це свідчить про значні проблеми не лише у агрокомплексі, але у економічній кон'юктурі

держави та нездатності забезпечити належного рівня і кількості місць праці.

Трудова міграція серед молоді є природнім явищем, адже особи, що лише починають трудову кар'єру, шукають оптимальних умов праці, а також конкурентної заробітної плати. Значний відсоток зовнішніх трудових мігрантів серед молоді обумовлений також соціально-психологічним чинником, у тому числі здатністю легко адаптуватися до нового середовища, а також пристосовуватися до різних умов праці, змінювати вид діяльності і т. і. У той час, як зростання трудової міграції серед осіб передпенсійного віку свідчить не лише про високий рівень безробіття, але і інші значні проблеми в системі господарювання держави, такі як інфляція, корупція, значний відсоток тіньового сектору, брак підтримки малого та середнього бізнесу, проблеми податкового сектору, брак належного соціального забезпечення та інші.

В сучасних умовах господарювання трудова міграція є широко розповсюдженим явищем, саме тому досить важко однозначно оцінити її вплив на соціально-економічний стан системи господарювання держави. В найпростішому розумінні трудова міграція пов'язана з відпливом трудового капіталу з однієї країни до іншої. Вже з дефініції виникає, що трудова міграція має безпосередній вплив на економіку держави, адже трудовий капітал є основоположною частиною будь-якої системи господарювання.

Основною проблемою в оцінці впливу явища трудової міграції на систему господарювання загалом та економічну безпеку держави зокрема є проблема в ідентифікації характеру цього впливу на діяльність системи господарювання. Саме тому необхідно виділити та проаналізувати головні позитивні та негативні наслідки трудової міграції на економічну безпеку держави.

Отож, щоб отримати відповідь на поставлене вище питання необхідно провести аналіз наслідків трудової міграції на економічну безпеку держави (табл. 1).

На сьогоднішній день явище зовнішньої трудової міграції має глобальний характер і є присутнім практично у всіх світових економічних системах, вітчизняна система господарювання не є винятком. Аналіз зовнішньої трудової міграції пов'язаний з проблематичністю однозначного визначення характеру впливу міграції на економічну безпеку держави та систему господарювання загалом.

**Наслідки зовнішньої трудової міграції
для економічної безпеки України**

Наслідки трудової міграції	
позитивні	негативні
– Є інструментом регулювання диспропорцій на ринку праці; – Впливає на збільшення кількості грошових переказів; – Сприяє розвитку сектору послуг; – Сприяє зменшенню рівня безробіття; – Підвищує культурно-освітній рівень розвитку трудового капіталу.	– Впливає на зменшення обсягів ВВП та збільшення рівня цін; – Сприяє зменшенню конкурентоспроможності економіки; – Сприяє скороченню чисельності трудового капіталу; – Сприяє втраті високоінтелектуального капіталу; – Впливає на соціально-демографічний потенціал держави.

Джерело: розроблено автором на підставі (2).

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*, № 30, 1996.
2. Михайлова О.Е. Наслідки впливу трудової міграції на соціально-економічний розвиток України, *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О., Дідоренка*. Вип. 1, Луганськ 2013.
3. Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Н. Й. Басюркіна,

*завідувач кафедри управління бізнесом
доктор економічних наук, професор,
(Одеська національна академія
харчових технологій)*

**ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РИНКУ ХЛІБА
ЯК ОСНОВИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

Україна є одним з найбільших виробників та експортерів зерна в світі, і, швидше за все, хліба завжди буде достатньо на столах українців. Однак важливим питанням є те, якою буде його ціна, адже вона весь час зростає.

З 2000 до 2020 р. спостерігалось стабільне зменшення виробництва хліба і хлібобулочних виробів в Україні майже на 300 % [1].

Нами виявлено основні тенденції розвитку ринку хліба і хлібобулочних виробів в Україні:

- скорочення індустріального (великого) виробництва і зростання виробництва хліба в роздрібних мережах;
- збільшення асортименту (різноманітності) продукції, зменшення розмірів і ціни на неї;
- посилення впливу на ринок нерівних умов оподаткування учасників ринку, нечесної конкуренції. Спрощена система оподаткування, лібералізація державного контролю спотворили конкуренцію на хлібному ринку. Наростання кількості дрібних виробників та їх агресивна стратегія в регіонах є проблемою для бізнесу, який працює «по-білому», сплачує ПДВ і т.п. Дрібні виробники в основному працюють на спрощеній формі оподаткування або за комбінованою моделлю, приховуючи частину обороту. В результаті для цієї категорії виробників є велика преференція в ціноутворенні. До того ж їх ніхто не моніторить і не контролює, звідси – маніпулювання рецептурами, невідповідність задекларованому складу продукту і т. п. [2];
- мода на здорове харчування та зміна сприйняття хліба, ставлення до хліба, як до «недружнього» продукту. Великі виробники мають можливість проводити роботу з молоддю, науковими та навчальними закладами і пояснювати, що хліб є унікальним джерелом мікроелементів і мінералів, які не можна замінити жодним іншим продуктом. Неупакований хліб не завжди є свіжим, а в епоху пандемії коронавірусу взагалі краще купувати упаковані хліб і хлібобулочні вироби;
- зміна формату співпраці з торговельними мережами і поступове повернення до початкової бізнес-спеціалізації. Більшість торговельних мереж скорочують площі, які вони спочатку відводили під створення пекарень. Після буму власних пекарень, торговельні мережі починають оптимізувати цехи і мінімізують участь безпосередньо у виробництві хліба. Мережі залишають собі найлегшу частину виробничого процесу – доведення до готовності. Але замість тесту, оброблення, приготування заготовки – з усім цим вони зв'язуватися не хочуть, це не їх бізнес. Крім того, цільнозернову продукцію, заварні, житні сорти супермаркети просто фізично не в змозі зробити через низку технологічних обмежень. З іншого боку, зростає попит на заморожену, пребейк-продукцію, яка розігрівається на місці. Мережі поступово відмовляються від пекарів, вони прагнуть отримувати фактично готовий хліб і фахівців, які доведуть його до готовності, після чого залишиться тільки покласти продукт на полицю. Згодні з думкою, що майбутнє за великими виробниками хлібу [2];

– попит на високомаржинальні, крафтові види хлібу і хлібо-булочних виробів. В Україні, всупереч усім кризовим явищам в економіці, сформувався ємний ринок дорогих хлібів, основні вимоги до яких – якість, свіжість і незвичайна рецептура. Для великих міст – обласних центрів, мільйонників – вартість хліба давно перестала бути основним фактором;

– вхід на ринок транснаціональних корпорацій. Хліб сприймається як продукт з коротким терміном придатності, тому вироблятися може тільки в безпосередній близькості від споживача. Однак розвиток технологій зробив можливим використання заготівок, імпорт яких збільшується. Аналогічного продукту за якістю або кількістю в Україні торгіві мережі знайти не можуть, тому є можливість: по-перше, нарощування виробництва такої продукції; по-друге, експорту хліба, перш за все замороженого. Згодні, що Україна в змозі бути глобальним учасником європейського хлібного ринку. З 2019 року головний чинник послаблення експорту української продукції – це зміцнення гривні. Потрібна курсова стабільність, щоб експортери могли погодити довгострокові контракти. Україні притаманне індустріальне велике виробництво – це культура пострадянських країн, і вона дуже сильна. Вважаємо, відбудеться перерозподіл на ринку і консолідація [2];

– розвиток «хлібного» стритфуда. Загальносвітовою тенденцією є різке зростання обсягів споживання їжі «на ходу». З підвищенням значущості та цінності часу як неповнованого ресурсу, зростає популярність сегменту *ready meals to go*. Зокрема, це формує попит на дрібноштучну хлібну продукцію широкого асортименту. Одним з проявів цього тренда нині є зростання виробництва тостового хліба, який є основою для сендвічів. Протиставити цьому прискоренню можна нові сорти хліба – спеціалізовані, в тому числі дієтичні, лікувально-профілактичні, безглютенові, фітнес, поштучні, тощо.

Загальносвітовою тенденцією є глобальне потепління, яке безпосередньо впливає на терміни зберігання хлібопродукції та вимоги до упаковки.

Для виживання на ринку хліба виробники вимушені намагатися утримати свої ринкові частки, розвивати нові продукти і створювати нові споживчі властивості в умовах швидкозмінної кон'юнктури.

Список використаних джерел

1. Виробництво окремих видів промислової продукції. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 15.02.2021).

2. Ціни на хліб в Україні будуть співставні з європейськими. URL: <http://bug.org.ua/news/tsiny-na-khlib-v-ukraini-budut-spivstavni-z-ievropeyskymu-475876/>. (дата звернення 11.10.2020).

М. М. Бенько,

*професор кафедри обліку та оподаткування,
доктор економічних наук, професор
(Київський національний торговельно-економічний університет)*

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Історичний досвід переконливо свідчить, що проблемам забезпечення економічної безпеки суспільства, а також господарюючих суб'єктів кожна держава повинна приділяти особливу увагу на будь-якому етапі свого розвитку. В умовах сучасної України актуальність економічної безпеки підприємств підтверджується появою нових і загостренням існуючих зовнішніх і внутрішніх загроз. Загрози економічній безпеці підприємств пов'язані із різнобічними ризиками діяльності. Під поняттям «ризик» зазвичай розуміють [1] можливість (ймовірність) такого результату здійснення обраного способу дій (проекту), при якому поставлена мета не буде досягнута. Управління ризиком спирається на дані бухгалтерського обліку, техніко-технологічний і економічний аналіз, економіко-математичні методи, нормативні регламенти, вивчення ринку та інші дослідження [2].

В сучасних умовах господарювання однією із найважливіших складових забезпечення економічної безпеки підприємства є система обліково-аналітичного забезпечення. Організаційна структура системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства включає: службу економічної безпеки підприємства, обліково-аналітичний відділ, відділ внутрішнього контролю. Організаційна структура може бути іншою. Її архітектура визначається керівником підприємства, який одночасно є керівником ради з економічної безпеки підприємства.

Для раціональної організації роботи системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно підготовчі заходи:

- складання загального плану роботи системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства та індивідуальних планів – графіків, встановлення їх взаємної узгодженості;

- розстановка кадрів на окремих ділянках і строга регламентація обов'язків і відповідальності виконавців (посадові інструкції);
- затвердження форм внутрішньої звітності;
- розробка оптимального документообігу.

В якості критеріїв безпеки рекомендуються показники, що характеризують стійкість бізнесу підприємства [3]:

1) прибуток, що залишається після сплати всіх обов'язкових платежів;

2) рентабельність продажів;

3) показники товарообігу і витрат на продаж;

4) відносні рівні доходів персоналу;

5) кількість ресурсів, необхідних для виконання поточних і прогнозованих завдань:

а) фінансових – наявність грошових коштів;

б) матеріальних – балансова вартість основних засобів і виробничих запасів;

в) інформаційних – рівень оперативності одержуваних відомостей;

г) інтелектуальних – кількість висококваліфікованих фахівців.

В окремих джерелах [4] за видами фінансово-економічної діяльності:

- діяльність у банківській сфері;
- діяльність у сфері страхування;
- діяльність у грошово – кредитній сфері;
- діяльність у сфері інновацій;
- діяльність у інвестиційній сфері;
- діяльність у бюджетній сфері;
- діяльність у зовнішньо-економічній сфері;
- діяльність на фондовому ринку.

Особливого значення набуває наявність висококваліфікованих спеціалістів [5] у сфері організації обліково-аналітичної діяльності та інформаційного супроводження економічної безпеки підприємства. Якби мали креативне мислення і добре розуміли процеси, які відбуваються у сучасній економіці, загрози, ризики та внутрішні виробничі процеси підприємства.

Отже, обліково-аналітичне забезпечення є інформаційною основою для моніторингу стану і рівня економічної безпеки підприємства та специфічним видом професійної діяльності в області економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Горбунов В. Л. Бизнес-планирование с оценкой рисков и эффективности проектов. М. : РИОР, 2018. 287 с.
2. Ткачук Г. О. Ідентифікація економічних ризиків в обліково-аналітичній системі підприємства. Економіка харчової промисловості. Одеса, 2015. № 4. С. 80–87.
3. Дымова И. А. Учетно-аналитические аспекты экономической безопасности бизнеса: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 / ГОУ ВПО Российского государственного торгово-экономического университета. Москва, 2005. 24 с.
4. Акімова Н. С. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник ХДУХТ*. Харків, 2017. № 1, С. 37–50.
5. Гнатюк Т. М. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2016. № 12. С. 193–199.

Н. В. Блага,

*доцент кафедри менеджменту,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ КОМУНІКАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Ведучи свій бізнес, підприємець обов'язково стикається з необхідністю придбання, обробки, зберігання, перетворення, передачі та усунення непотрібної інформації. Якщо будь-яка інформація є цінною для торговця, вона повинна бути захищена від зловмисників.

Нині в Україні існує близько трьох тисяч законів, які регулюють, захищають та підтримують інформаційні відносини з громадськістю. Українське законодавство в галузі інформації та інформаційної безпеки базується на: Конституції України, низці Кодексів, Законі про інформацію, Законі про захист інформації в автоматизованих системах та багатьох інших спеціальних законах.

Психологи стверджують, що близько 25% усіх працівників розкривають, продають або передають інформацію конкуруючим компаніям з певною метою [1].

Захист інформації в компанії є дуже важливою річчю, і цей аспект повинен бути обов'язковим. Коли компанія укладає контракт зі своїм працівником, особливо якщо цей працівник займає керівну

посаду в компанії має укладатися договір про зберігання інформації. Хоча в нашій країні комунікаційна система на різному управлінському рівні не достатньо захищена юридично.

Небезпеку в основному становить інформація, що зберігається в інформаційних системах компанії. Ця система включає автоматизоване системне програмне забезпечення, програми для виконання певних завдань компанії, програмні оболонки, текстові процесори, програмні пакети, бази даних, а саме з мережі Інтернет.

Наприклад, організацією з захисту споживачів у кіберпросторі виявлено зловмисне програмне забезпечення, яке може відновити роботу в українському сегменті Інтернету з 15/05/2020: Яндекс; група Mail.Ru; «Вконтакте»; «Одноклассники» [2]. Міжнародну компанію з управління готелями, Marriott, нещодавно зламали хакери. Особисті дані 5,2 мільйона клієнтів компанії зазнали ризику, включаючи імена, адреси електронної пошти та поштові адреси [3].

З кожним роком складність та масштаби інформаційних загроз зростають.

Ми виокремили основні типи сучасних інтернет загроз (рис. 1), які повинен знати кожен підприємець і пересічний громадянин.

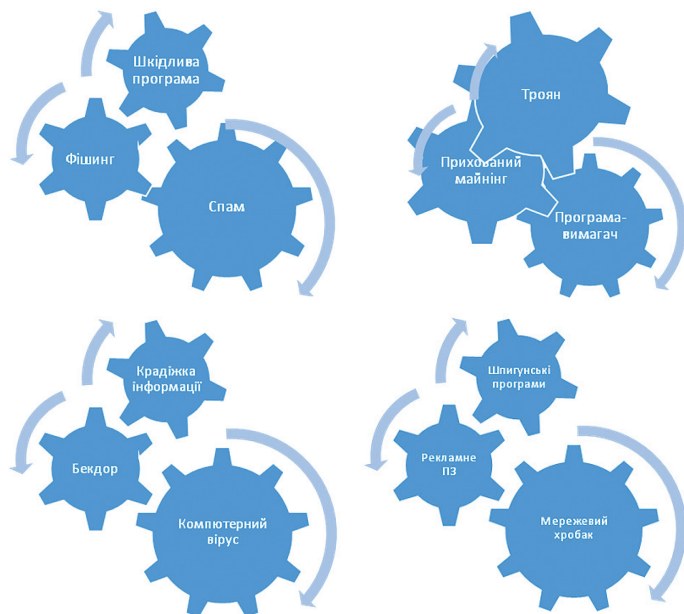

Рис. 1. Найпоширеніші типи сучасних інтернет-загроз

Так пересічному користувачеві важко ідентифікувати файли шкідливих програм. У цих випадках є рішення для виявлення загроз за допомогою баз даних відомих шкідливих програм та використання технологій для захисту від нових, а також для видалення шкідливих програм.

Кіберзлочинці постійно шукають нові шляхи зараження. Зокрема, сучасні загрози поширюються через системні вразливості, обходячи безпеку, приховуючи в пам'яті або наслідуючи законним програмам залишатися непоміченими.

Однак більшість пристроїв заражаються через нехтування людиною, неувважність, некваліфікованість менеджера. Спеціально розроблені електронні листи з небезпечними доповненнями виявились ефективним та недорогим способом входу в систему жертви. Для цього зловмисникам потрібен лише один недійсний клік користувача.

Ціль фішингу це видавання себе за іншу особу. Отримання цінної інформації, яка може бути продана або використана для зловмисних цілей, таких як вимагання, крадіжка грошей або особистих даних. Найчастіше зловмисники фішингу видають себе за банки чи інші фінансові установи, щоб змусити жертву заповнити фальшиву форму та отримати інформацію про рахунок.

Незаконний майнінг використовує код який призначений для споживання обчислювальної потужності певного пристрою.

Загроза бекдор дозволяє зловмисникам контролювати заражений пристрій жертви без дозволу та віддалено. Іноді розробники створюють їх в обхід автентифікації або як додатковий метод доступу.

До них може отримати доступ кожен, хто знає про них або знаходить їх випадково.

Таким чином, на нашу думку, інформаційна безпека підприємства – це система захисту інформації підприємства; захисту від злодіяства, невчасного і неточного подання її одержувачу. Нехтуючи інформаційними носіями підприємець може отримати чималі збитки або й втратити компанію загалом.

Список використаних джерел

1. Крюков О. І. Інформаційна безпека держави в умовах глобалізації. *Державне будівництво*. 2007. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_2_12
2. 5 тривожних фактів з кібербезпеки. URL: <http://bezbid.com/news/poperedzhennya-pro-zagrozu-kiberbgigiyeni/>

3. Нові виклики для інформаційної безпеки підприємства: як мінімізувати потенційні ризики 14.04.2020 URL:<https://eset.ua/ua/blog/view/67/novyue-vyzovy-dlya-informatsionnoy-bezopasnosti-predpriyatiya-kak-minimizirovat-potentsialnyue-riski>

4. Живко З. Б., Живко М. О. Регламентація конкурентної розвідки в інформаційно-правовому просторі. *Науковий вісник ЛДУВС*. 2007. Вип. 2. С. 211–219.

5. Закон України «Про інформацію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

О. В. Будько,

завідувач кафедри фінансів та обліку

доктор економічних наук, доцент

(Дніпровський державний технічний університет)

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

З метою мінімізації ризиків господарської діяльності важливим завданням є створення дієвої системи інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. За цих умов актуальним для суб'єктів господарювання є формування такого інформаційного інструментарію, який сприятиме усуненню ризиків зовнішніх і внутрішніх загроз зниження ефективності бізнесу.

Основу системи інформаційного забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства складає обліково-аналітичне забезпечення, яке слід визначити як сукупність облікової та аналітичної інформації, що уможливорює прийняття управлінських рішень, спрямованих на протидію внутрішнім і зовнішнім загрозам фінансової безпеки господарюючого суб'єкта та його сталому розвитку. В основу обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства покладаються положення бухгалтерського обліку, які враховують інформаційні потреби різних користувачів та інтегрують методики фінансового й управлінського обліку, а також обліку податкових розрахунків, що сприятиме зниженню інформаційних ризиків для користувачів і забезпечить достовірне відображення інформації про господарську діяльність суб'єктів господарювання у ретроспективному і перспективному розрізах.

У системі обліково-аналітичного забезпечення фінансової безпеки підприємства формується інформація, якісними характеристиками якої слід визначити ті, які формуються під впливом облікового середовища (релевантність, надійність, достовірність, зіставність, повнота) та ті, які формуються під впливом управлінського середовища (оптимальність, оперативність, прогнозна цінність). Цінність обліково-аналітичної інформації, а відтак, і її корисність може окреслюватися певним видом інформації. Відповідно, в основі управлінських рішень в системі забезпечення фінансової безпеки підприємства особливе значення має класифікація обліково-аналітичної інформації за джерелами надходження, яка надає можливість сформувати інформацію про зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства. Так, інформація, що надходить із зовнішніх джерел (зовнішня інформація) базується на даних фінансових звітів, статистичної інформації, результатів зовнішнього аудиту. Ця інформація включає показники, що характеризують розвиток країни у розрізах економіки, соціальної діяльності, екології, які є основою оцінки зовнішнього середовища функціонування підприємства при прийнятті управлінських рішень. Не менш важливою зовнішньою інформацією є відомості, які характеризують діяльність інших підприємств (покупців, постачальників, підприємств-конкурентів тощо). Джерелами цієї інформації, в основному, є фінансова звітність, яка має відповідати вимогам дохідливості, доречності, достовірності, зіставності [1].

Внутрішня інформація формується на підставі даних оперативного, бухгалтерського, статистичного обліку, внутрішнього контролю та аналізу господарської діяльності. За цих умов внутрішню інформацію для забезпечення фінансової безпеки підприємства логічно поділити на:

- 1) інформацію, яка формується на підставі фінансової звітності (в основному це економічні показники та, частково, екологічні показники у разі їх розшифрування);
- 2) інформацію, яка формується в управлінському обліку (у розрізі видів діяльності, сегментів ринку, центрів відповідальності);
- 3) інформацію, яка формується на підставі статистичного обліку;
- 4) інформація, яка формується на підставі обліку нефінансових показників.

Різні види обліку, який здійснюється на підприємстві, формують інформацію, що забезпечує не тільки контроль за процесами, які відбуваються у господарській діяльності підприємств, але і допомагає виявити та запобігти правопорушенням.

За видами обліку доцільно виокремити інформацію, що продукується підсистемою фінансового обліку, призначеною для реєстрації, безперервного і взаємопов'язаного відображення господарських операцій на рахунках та в облікових регістрах, складання фінансової звітності, збору і систематизації інформації для зовнішніх і внутрішніх користувачів. Інформація управлінського обліку, орієнтована на задоволення потреб як стратегічного, так і поточного управління, оптимізацію використання ресурсів, забезпечення об'єктивної оцінки діяльності підрозділів і окремих менеджерів. Податкова інформація сприяє визначенню способів мінімізації податкових ризиків, здійсненню податкового аналізу, виходячи з оцінки абсолютного і відносного податкового навантаження на господарюючий суб'єкт.

Ця інформація формується за допомогою положень облікової політики, яка сприяє підвищенню рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання на основі визначення, контролю і комплексного вирішення завдань у сфері фінансового й управлінського обліку та обліку в системі податкових розрахунків для забезпечення його сталого розвитку, а також підвищення довіри до нього з боку власників, персоналу, контрагентів, держави.

Таким чином, завдання забезпечення фінансової безпеки суб'єкта господарювання вимагають використання спеціальної інформації та відповідних підходів до її формування, що забезпечить прийняття ефективних управлінських рішень, можливість вибору інструментарію, який дозволить надати оцінку наявності загроз та розробити напрями їх усунення.

Список використаних джерел

1. Н(П)СБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом МФУ від 07.02.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

С. В. Васильчак,

*професор кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Л. М. Лояк,

*доцент кафедри готельно-ресторанної та курортної справи,
кандидат економічних наук, доцент
(Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ У СФЕРІ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сучасні реалії функціонування підприємств різних галузей економіки характеризуються досить складною ситуацією. Поширення загрози COVID-19 у всьому світі змінило діяльність усіх суб'єктів господарювання. Умови функціонування підприємств обумовлені високим ступенем нестабільності та нестійкості, що пов'язано з ситуацією, яка склалася під впливом загальносвітової економічної кризи. Це викликає загальне зниження рівня економічної безпеки підприємств, а отже, і можливості забезпечення їх сталого розвитку. У зв'язку з цим, проблема забезпечення економічної безпеки підприємств ресторанного господарства стає дуже актуальною і потребує вирішення багатьох питань.

Підприємства ресторанного господарства зіштовхнулися з новими проблемами: відсутність гостей, закриття, падіння доходів, безпека співробітників і гостей.

Ресторатори усього світу, для яких ресторанний бізнес має цінність, сьогодні вимушені задіяти всі ключові ресурси. В таких умовах на перший план виносяться питання гнучкості та швидкості реакції підприємств ресторанного бізнесу, що передбачає адекватну трансформацію бізнес-моделі їх діяльності відповідно до змін умов ведення бізнесу. Новий індустріальний ландшафт, створений COVID-19, змушує підприємства ресторанного бізнесу розробляти нові креативні механізми не тільки збереження життєздатності, але й розвитку, які б дали змогу адаптуватись до нових реалій зовнішнього середовища [1, с. 117].

Ресторанний бізнес є ключовою складовою частиною сфери харчування, за своєю сутністю та призначенням є природно-соціально-економічною системою та входить до міжгалузевого регіонального кластеру, активно впливає на розвиток усіх секторів продовольчого комплексу держави [2, с. 157]. В процесі діяльності підприємства ресторанного господарства формують і налагоджують зв'язки з іншими суб'єктами господарювання, державними і муніципальними органами влади. Будь-який зв'язок з часом може бути перерваний або порушений під впливом різних обставин, а отже діяльність підприємства піддається постійній небезпеці.

Основною метою економічної безпеки підприємств є збереження та захист мети малого ресторанного бізнесу, успішне та ефективно вирішення якої залежить від результативності діяльності системи безпеки підприємства.

Функції економічної безпеки підприємства: прогнозувати, завчасно оцінити фінансові ризики, які можуть виникнути в результаті діяльності підприємства, зберегти свою конкурентоспроможність на ринку, вчасно виявити загрози та небезпеки, які постають перед керівництвом підприємства. У своїй структурі управління економічною безпекою підприємств формує два напрямки ефективної діяльності. Перший напрямок полягає у визначенні цілей та напрямків для розширення меж діяльності підприємства, що в свою чергу приведе до збільшення реалізації послуг. Другий напрямок повинен формувати методи і прийоми для дослідження розробок та дій держави, вивчення та дослідження конкурентоспроможності на ринку [3, с. 112].

В сучасних умовах для підприємств найбільш дієвими методами захисту від загроз і їх нейтралізації є їх мінімізація, страхування (зовнішнє і внутрішнє) та диверсифікація. Щоб вистояти у складних умовах, власники ресторанного бізнесу трансформують звичні формати діяльності та активізують всі можливі резерви та ключові ресурси.

Серед актуальних напрямів ефективної діяльності, що впливають на розвиток підприємств ресторанного бізнесу в сучасних умовах, слід виокремити наступні:

- реінжиніринг основних бізнес-процесів з акцентом на формат адресної доставки;
- інновації в ресторанному бізнесі мають бути спрямованими на вирішення наявних проблем;
- нові креативні рішення з використанням можливостей сучасних інформаційних технологій (користувачі мобільних

пристроїв мають широкі можливості придбання ресторанної продукції через зручні додатки);

– застосування інструменту інтернет-маркетингу, що передбачає просування ресторанного продукту, самого підприємства ресторанного бізнесу та його бренду за рахунок використання соціальних медіа, контент яких створюється чи оновлюється за рахунок зусиль власників і відвідувачів, а саме соціального медіа-маркетингу (Social Media Marketing, SMM).

Вищезазначені напрями будуть сприяти збереженню іміджу підприємств, утриманню постійних клієнтів та загалом присутності у сфері ресторанного бізнесу.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, можна зазначити наступне. Забезпечення економічної безпеки багато в чому залежить від того, як підприємство буде протистояти впливу зовнішніх і внутрішніх факторів загроз та небезпек. Щоб запобігти негативним наслідкам загроз економічній безпеці підприємства чи мінімізувати цей вплив, треба заздалегідь попіклуватися про вибір заходів та методів, що забезпечать виявлення ризикованої ситуації та ліквідацію її причини на самому початку. При виборі методів та шляхів нейтралізації негативного впливу факторів загроз та небезпек обов'язково треба враховувати багатогранність складових економічної безпеки підприємства і специфіку роботи сфери ресторанного бізнесу, в якій працює підприємство.

Список використаних джерел

1. Балацька Н. Ю. Ресторанний бізнес в умовах пандемії коронавірусу : проблеми та напрями трансформації моделей розвитку. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 117–122.
2. Яцун Л. М. Сфера харчування населення як природно-соціально-економічна система: методологія формування та розвитку. Економічний аналіз. 2014. Т. 16. № 1. С. 155–166.
3. Олексин М., Апостолова О. Управління системою економічної безпеки підприємства. Формування стратегії соціально-економічного розвитку підприємницьких структур в Україні : Мат. Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конф. (Львів, 19–21 листопада 2015). Львів. С.104–105.

М. Р. Верескля,

*доцент кафедри менеджменту,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УПРАВЛІННЯ ДІЛОВОЮ РЕПУТАЦІЄЮ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В складних ринкових умовах здійснюючи підприємницьку діяльність, сучасні підприємства повинні враховувати фактори, за допомогою яких можна здобути прибуткову стабільність та підвищити свою конкурентноспроможність. Довгий період ці категорії вимірювались матеріальними показниками. Але в теперішньому сьогоденні важливе значення займають нематеріальні активи підприємства, які визначають вартість підприємства. Серед них, особливу роль відіграє ділова репутация підприємства, що допомагає отримати необхідну кількість клієнтів, високі прибутки і для її позитивного формування підприємства докладають максимум зусиль.

Ділова репутация вказує на стан діяльності підприємства зі сторони його клієнтів та відносин зі стейкхолдерами, що надає змогу будувати довготривалі ділові зв'язки та залучати потенційних інвесторів. Успішними в бізнесі стають підприємства, які завчасно потурбувались про свою ділову репутацию, бо її недооцінка призводить до погіршення фінансового стану підприємства та впливає на негативний розвиток його економічної безпеки.

Таблиця 1.1

Підходи до визначення категорії «ділова репутация підприємства» [1, с. 9]

№ з/п	Підхід	Основний постулат	Прихильники
1	2	3	4
1	Іманентно-функціональний	Ділова репутация – загальна поінформованість про діяльність підприємства, що стимулює клієнтів продовжувати користуватися його продукцією та може приносити додатковий прибуток	І. А. Бланк, С. В. Горін
2	Вартісний	Ділова репутация – є головним нематеріальним активом, який має незначну вартість, вартісне вираження	О. М. Гребешкова, Р. Харлоу

Закінчення табл. 1.1

1	2	3	4
3	Емоційний (іміджевий)	Ділова репутація – загальна поінформованість про діяльність підприємства як суспільного суб'єкта, що не припускає глибокого критеріального аналізу й оцінки та базується на уявленнях оцінювача	Даулінг Грем, С. В. Мочерний, А. Н. Булико
4	Моніторинговий	Ділова репутація – деяке значення, отримане шляхом безпосереднього залучення цільових груп до оцінки стану підприємства – на основі власного досвіду або думок сторонніх експертів	М. Д. Хетч, М. Шутц, Ч. Фомбурн
5	Ринковий	Ділова репутація – загальна поінформованість про діяльність підприємства на підставі порівняння успіху на ринку	Т. Харріс, М. Шенлі
6	Інтегральний	Ділова репутація підприємства є її головним нематеріальним активом, який має значну вартість і формується за рахунок таких активів, як репутація, імідж і фінансова стійкість підприємства	Т. Соломанидина, К. В. Гавришин

Для забезпечення якісного та ефективного управління діловою репутацією підприємства необхідно володіти інформацією щодо її структури, основних процесів, компонентів, особливостей функціонування та інших складових [2, с. 139].

Таблиця 1.2

Зміст процесів управління діловою репутацією підприємства [2, с. 140]

Зміст процесів управління діловою репутацією			
Формування	Розвиток	Оцінка	Коригування
– готовність до змін; – можливе коригування стратегії; – усвідомлення матеріального прояву, можливості виміру ділової репутації;	– систематичне і безперервне управління репутацією; – уповноваження наявних фахівців (або залучення нових) займатися управлінням ділової репутації;	– своєчасність діагностики ділової репутації; – публічність – реальність даних, а не рекламний трюк; – оцінка проводиться експертами і ґрунтується	здійснення контролю за діяльністю підприємства, звертання уваги на стан зовнішнього і внутрішнього середовища; – своєчасна реакція на зміни;

–вчасна реакція на вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовища; –налагодження взаємозв'язків з контактними аудиторіями; –структуризація складових ділової репутації; –г о т о в н і с т ь до публічної діяльності.	–удосконалення продукції, цінової політики, пошук нових вигідніших потужностей виробництва; –налагодження / підтримка взаємозв'язків з контактними аудиторіями; – переймання досвіду управління діловою репутацією на прикладі зарубіжних підприємств; –пошук нових можливостей подальшого розвитку підприємства / його репутації.	- на багатьох складових; –визначення методу проведення оцінки; –оцінка ділової репутації підприємств-конкурентів з метою покращення результатів діяльності свого підприємства, переймання досвіду з удосконалення методичного апарату.	–к о р и г у в а н н я ділової репутації узв'язку зі змінами (наприклад, пошук нових зв'язків, зниження / підвищення цін, удосконалення системи управління репутацією).
--	---	--	---

Спостерігаючи за високим темпом розвитку сучасної економіки, бачимо, що зміцнюють свої позиції на ринку, ті підприємства, що володіють високою діловою репутацією. За її допомогою підприємство формує своїх стейхолдерів та виступає надійним діловим партнером. Ділова репутація формується важкою працею, протягом довготривалого періоду часу, цінується дорого і її втрата може призвести до припинення успішної діяльності підприємства. Ділову репутацію неможливо запозичити.

Список використаних джерел

1. Родіонов О. В. Ділова репутація підприємства: формування, діагностика, розвиток : монографія. Луганськ : Луганськ. нац. аграрний ун-т, 2009. 407 с.
2. Товма О. А. Оцінка ділової репутації торговельного підприємства як об'єкта управління. *Бізнес-інформ*. № 5. 2014. С. 418–422.

І. Б. Висоцька,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ, НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та розповсюдження зброї масового знищення лідерами економічно розвинутих країн визначається реальною загрозою економічній безпеці держави.

До легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, належать будь-які дії, пов'язані із вчиненням фінансової операції чи правочину з доходами, одержаними злочинним шляхом, а також вчиненням дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких доходів, чи володіння ними, прав на такі доходи, джерел їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуттям, володінням або використанням доходів, одержаних злочинним шляхом [1].

Відмивання «брудних» грошей негативно впливає на інвестиційну привабливість країни, сприяє збільшенню рівня тіньової економіки, знижує ефективність податкової політики, підриває роботу фінансового сектору економіки. Негативно це явище впливає і на соціальну сферу діючи в двох напрямках – з одного боку, грошові потоки перенаправляються потоки із сфери соціальної розвитку, з іншого, нелегальні доходи надалі підтримують тіньовий сектор.

Зупинимось на оцінці впливу відмиванню «брудних грошей» на рівень економічної безпеки. Від поширення процесів легалізації злочинних доходів страждає, в першу чергу, бюджетна безпека. Цей вплив проявляється у зниженні ефективності фіскальної політики. На відміну від інших країн переважна більшість податкових надходжень в Україні втрачається завдяки масштабним інструментам податкового планування та ухилення від сплати податків. Оцінка податкових втрат з врахуванням рівня тіньової економіки показала, що за рахунок ухилення від сплати податків у 2019 р. бюджет недоотримав 452,9 млрд. грн. Щоправда, упродовж останніх п'яти років спостерігається скорочення рівня податкових втрат від функціонування тіньового сектора. Так, якщо у 2015 р. цей показник

перебував на рівня 17 %, у 2016 р. – 15,6 %, у 2017 р. – 12,99 %, 2018 р. – 12,32 %, а у 2019 р. – відповідно, 11,4 % ВВП [2]. Скорочення рівня податкових втрат стало можливим через зниження рівня тіньової економіки та податкового навантаження. Середні податкові втрати через функціонування тіньової економіки в Україні у 2015–2019 рр. становили приблизно 13,7 % офіційного ВВП.

Негативний вплив відмивання незаконних доходів проявляється також у зниженні ефективності легального бізнесу. Використання доходів, отриманих від протиправних дій, для інвестування у активи підприємств дозволяє їм швидко нарощувати виробничі потужності, виплачувати підвищену заробітну плату та отримувати надприбутки. Такий вид відмивання злочинних доходів називається корпоративним відмиванням. За даними аналітиків на корпоративне відмивання припадає біля 7% податкових втрат.

Суттєві загрози відмивання грошей створюють для грошово-кредитної безпеки. Легалізація грошей утворює сферу обігу «чорної готівки» тим самим забезпечуючи економіку коштами для квазіплатежів. Внаслідок існування неконтрольованого грошового ринку макроекономічні показники нееластично реагують на зміну позиції грошей. І тому монетарна політика іде у розріз з економічними реаліями. Наявність тіньової економіки та поширення легалізаційних процесів підтверджує і високий попит на готівкові кошти. Так на кінець 2020 р. частка готівки у грошовому агрегаті М3 становила 28%. Використання готівкових коштів порушує попит на залишки легальних коштів. Незважаючи на те, що кількість дебетових та кредитних пластикових карток значно збільшилась за досліджуваний період, їх частота використання в торгівельній діяльності в Україні все ще залишається незначною. Як наслідок, поширення легалізації злочинних доходів, високий рівень тіньової економіки спричиняють зростанню рівня інфляції.

Впливає відмивання «брудних» грошей і на рівень валютної безпеки держави, що проявляється у зростанні рівня доларизації економіки, девальвації національної грошової одиниці, зростанні тягаря обслуговування зовнішнього державного боргу.

Зазнає втрат від легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом і банківська система. Вплив нелегальних грошових потоків має подвійний вплив: з одного боку, підривається довіра до банківських установ, а з іншого – порушуються регулятивні механізми у банківській сфері.

Отже, підсумовуючи вище викладене, необхідно зазначити, що поширення легалізації (відмивання) «брудних» грошей

прямо та опосередковано впливає рівень економічної безпеки України. Це проявляється у зниженні ефективності податкової, монетарної політик, погіршенні показників боргової безпеки. Чинники, що впливають на рівень економічної безпеки та чинники поширення легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, взаємопов'язані. Так, високий рівень корупції, тіньової економіки, ухилення від сплати податків є основними чинниками, що знижують рівень економічної безпеки та сприяють поширенню легалізаційних процесів.

Список використаних джерел

1. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/361-20>
2. Родченко С. С., Лелюк Н. Є., Висоцька І. Б. Вплив тіньової економіки на формування податкових розривів. *SWorldJournal*. Issue No6 Part 3. С. 20–23.
3. Піщанська В.В. Вплив відмивання брудних грошей на національну фінансову безпеку України. *МАГІСТЕРІУМ*. Випуск 35. Економічні студії. С. 32–36.

М. В. Вінічук,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент,*

А. А. Рижкова,

*аспірант,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМНО–ЦІЛЬОВЕ ПРОГРАМУВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗБАЛАНСОВАНОГО СОЦІАЛЬНО–ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Проблеми неефективності проведених реформ в Україні, недосконалість чинного законодавства, структурні диспропорції в механізмах перерозподілу доходів населення, послаблення макроекономічної рівноваги та зростання соціальної напруженості в суспільстві вимагають запровадження дієвих заходів виходу з соціально-економічної кризи, яка чинить вагомий вплив на усі галузі національної економіки. Суттєвого негативного впливу

зазнала й економічна система країни. За таких умов особливо гостро постала проблема тінізації економіки України, обсяги якої, як встановлено, досягнули критичного рівня та зумовлюють необхідність пошуку шляхів детінізації.

Встановлено, що економіка України швидкими темпами пройшла інтеграцію у міжнародну систему тіньових фінансових потоків, тому нагальним постає питання здійснення її структурної перебудови та забезпечення сприятливих умов й необхідних ресурсів для розширеного відтворення, стабільного соціально-економічного розвитку та протидії внутрішнім і зовнішнім чинникам дестабілізації.

Доведено, що протидію тінізації економіки варто проводити у контексті детінізації наступних елементів: (1) ринку праці; (2) ринку сільськогосподарської продукції; (3) роздрібного товарообороту; (4) легалізації тіньових прибутків та (5) посиленні боротьби з корупцією, яка є невід'ємною компонентою тіньової економіки.

Проблемні питання детінізації економіки України не можна розглядали лише відносно видів економічної діяльності. Важливого значення для досягнення позитивного ефекту у вирішенні поставленого завдання відіграє ступінь недотримання законодавства та його недосконалість.

Вважаємо за доцільне розробити систему заходів боротьби з тінізацією економіки в Україні (рис. 1).

Рис. 1. Системні заходи детінізації економіки України

*власна авторська розробка

Варто зауважити, що системні деформації в економіці країни, зростання обсягів тіньової економіки, поширення корупції створюють сприятливі передумови до формування кримінальної економічної злочинності, яка загрожує монополізацією влади, крадіжками

та грабежами, шахрайством, фіктивним підприємництвом, комерційним підкупом, рейдерством, ухиленням від сплати податків, хабарництвом, кіберзлочинністю, легалізацією (відмиванням) коштів, одержаних злочинним шляхом.

Стрімке поширення тіньової економіки в Україні спричинює колосальні втрати бюджету. Тому, не менш важливим у системі детінізації економіки є боротьба з ухиленням від сплати податків, яке є основним джерелом одержання нелегальних доходів. Поширення тіньової економіки на сферу податкових відносин загрожує державі втратою податкових надходжень до бюджету, що знижує рівень виконання нею фінансових зобов'язань; відсутністю повної та об'єктивної інформації щодо стану та розвитку економічних процесів; відпливом за кордон капіталів та зменшення внутрішніх інвестиційних ресурсів, а також низьким рівнем зацікавленості потенційних стратегічних інвесторів.

Зауважимо, що легітимізація отриманих в результаті тіньової діяльності доходів є завершальним етапом «відмивання» коштів, отриманих злочинним шляхом, тому система протидії таким протиправним діям являється ключовим стратегічним пріоритетом як детінізації економіки, так і підвищення рівня соціально-економічного розвитку держави.

Таким чином, систематизувавши основні положення щодо стратегічних орієнтирів детінізації економіки, можна зробити висновки, що комплексне управління системою детінізації економіки та протидії корупції, як невід'ємної складової тіньової економіки, дозволить посилити конкурентоспроможність легального сектору економіки, створити сприятливі умови розвитку підприємництва, знизивши податковий тиск, підвищити рівень реальних доходів населення та досягнути високих показників соціально-економічного розвитку країни. Досягнення позитивних результатів щодо детінізації економіки та боротьби з корупцією стане можливим лише за умови удосконалення державної політики у цій сфері та посилення відповідальності за злочини, пов'язані з ними.

О. Р. Волошин,

*доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
кандидат фізико-математичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМА ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій вносить помітні зміни в наше життя, в розвиток комунікацій та підприємницької діяльності. Все частіше поняття «інформація» використовується як визначення спеціального товару, який можна придбати, продати, обміняти на щось інше тощо. При цьому вартість інформації досить часто перевершує в сотні і тисячі разів вартість самої комп'ютерної системи, в якій вона знаходиться. Тому цілком природно, що виникає необхідність в захисті інформації від несанкціонованого доступу, умисного викривлення, крадіжки, знищення та інших злочинних дій.

Проблеми захисту інформації хвилювали людство з давніх часів. Необхідність захисту інформації виникла з потреб таємної передачі як військових, так і дипломатичних повідомлень. З розвитком економіки захист інформації наклав свій відбиток на зберігання комерційної таємниці, особистих даних підприємців.

Для прийняття оперативних і ефективних рішень власниками та керівниками суб'єктів господарської діяльності необхідна достовірна економічна інформація про фінансово-господарську діяльність, тобто сукупність даних, які відображають стан або визначають напрям змін і розвитку підприємства та його підрозділів. Тому успіх сучасного підприємництва і його розвиток в умовах гострої конкуренції в значній залежать від застосування інформаційних технологій, і відповідно, від ступеня забезпечення інформаційної безпеки.

Питання захисту інформації привертають все більшу увагу як фахівців у сфері комп'ютерних систем і мереж, численних користувачів сучасних комп'ютерних засобів, так і бізнесменів, менеджерів різного рівня. Для забезпечення ефективної діяльності підприємства важливе значення має створення діючої системи інформаційного забезпечення підприємства.

Погрози щодо інформаційної безпеки можуть бути непередбачуваними: стихійні лиха, аварії, збої й відмови технічних засобів,

помилки при розробці комп'ютерних систем, алгоритмічні й програмні помилки, помилки користувачів і обслуговуючого персоналу. В той же час, мають місце і навмисні загрози: промислове шпигунство, несанкціонований доступ до інформації, модифікація системи, використання шкідливих програм та вірусів [1].

Проблемами захисту інформації вважаємо недостатність фінансового забезпечення підприємств, використання методів недобросовісної конкуренції іншими підприємствами, наявність у бізнес-середовищі кримінально налаштованих елементів – рейдерів, слабе правове і технічне забезпечення комерційної таємниці, недостатня робота з персоналом та його мотивація.

Менеджмент кожного підприємства повинен чітко визначити, яку інформацію вони віднесуть до комерційної таємниці, тобто яка інформація для них є особливо важливою і підлягає захисту. Не можна всю інформацію засекречувати, так як це призведе до закритості бізнес-операцій, створить підґрунтя для тіньової економіки і чорної бухгалтерії. Бізнес повинен бути прозорим і чесним. У підприємця навіть не повинно виникати думки про приховування доходів, несплату податків, «зарплати в конвертах» тощо.

Тому мінімум виробничої інформації піддається визначенню – комерційна таємниця. Але і така інформація є і повинна бути захищена. Для цього на підприємстві доцільно розробити спеціальний договір про збереження комерційної таємниці. Підписання документів про нерозголошення комерційної таємниці забороняє співробітникам використовувати отриману інформацію в процесі своєї діяльності без згоди керівництва, розголошуючи її чи передавати третім особам [2].

Для правильної організації системи захисту інформації на великих підприємствах мають діяти відділи конкурентної розвідки і контррозвідки, перші – отримують та аналізують зовнішню інформацію, другі – організовують захист внутрішньої комерційно важливої для підприємства інформації.

Основними чинниками, що впливають на захист інформації та забезпечення інформаційної безпеки підприємства є: правильний вибір засобів охорони; комплектування кадрового забезпечення системи захисту інформації; навчання та підвищення кваліфікації працівників служби захисту інформації; технічне забезпечення захисту інформації; фінансування видатків щодо захисту інформації; вибір продукту захисту інформації; вартість продукту захисту інформації; вірусна база (кількість вірусів, що їх програма може знешкодити); технічні характеристики продукту захисту; можливість

оновлення продукту; авторитетність фірми-виробника; національний аспект; правильна організація служби ділової розвідки та контррозвідки; професіоналізм працівників служби захисту інформації.

Процес захисту економічної інформації повинен бути безупинним і комплексним як на рівні держави, так і на рівні підприємства. Реалізація процесу захисту інформації можлива тільки при залученні фахівців високої кваліфікації в галузі захисту інформації, визначенні теоретичних основ і формуванні науково-методологічної бази, яка дозволить адекватно описувати процеси в умовах інформаційних погроз; розробки науково-обґрунтованих нормативно-методичних документів щодо забезпечення інформаційної безпеки на базі досліджень і класифікації погроз інформації; стандартизація підходів до створення систем захисту інформації, розкриття схем і структур управління захистом на підприємствах безпосередньо і в цілому на державному рівні [1].

Список використаних джерел

1. Беляева Л. А. Актуальність впровадження системи захисту економічної інформації на підприємствах. *Економічна та інформаційна безпека: проблеми та перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (14 квітня 2017 р., м. Дніпро). Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. 2017. С. 15–17.

2. Живко З. Б. Методологія управління економічною безпекою підприємства : монографія. Львів : Ліга-Прес. 2013. 474 с.

О. З. Воронка,

*кандидат економічних наук,
викладач кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА ЯК ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Різноманітні аспекти забезпечення економічної безпеки активно досліджуються в наукових працях українських та вітчизняних вчених і практиків. Зокрема, найважливіше місце в них належить подоланню економічних загроз, до яких безпосередньо належить тіньова економіка, що конкурує з легальною економікою, і в ряді випадків успішно – при виробництві найбільш дохідних товарів і послуг, використовуючи недоліки легальної економіки. Для України

вивчення тіньової економіки та організація протидії їй є надзвичайно важливими, ураховуючи масштаб тіньової економіки та чисельність населення, яке залучене до неформальної економічної діяльності. Тіньовій економічній діяльності на мезо- та макрорівнях необхідно протидіяти, тому що її ігнорування спотворює масштаб і динаміку макроекономічних процесів у країні, спричиняє неадекватність і, відповідно, недовіру державного регулювання економіки.

Сьогодні в безпекознавстві триває постійний пошук нових шляхів, способів і механізмів, використання яких сприятиме більш повній та послідовній протидії тіньовій економіці та, відповідно, забезпеченню економічної безпеки. Розв'язати цю проблему в наш час не можна у межах наявних знань, системи понять і категорій тіньової економіки – їх необхідно постійно розвивати та поглиблювати. Метою безпекознавства у контексті протидії тіньовій економіці є не деякий кінцевий стан економічної системи, а лише вектор, який визначає скерованість змін в інституціональному середовищі України.

Тіньовий сектор присутній в економіці будь-якої країни, різниться лише за питомою вагою у реальній (або легальній) економіці і у світі зростає з кожним роком.

Тіньова економіка, як зазначає В. Попович, це такий стан розвитку кризових, криміногенних процесів в економіці, коли доходи злочинного походження стали засобом скоєння нових, нерідко більш небезпечних злочинів, а отримані за рахунок їх скоєння доходи перестали мати споживчий характер, а трансформувались у базу відтворення незаконних капіталів і криміногенного потенціалу у всіх сферах цивільно-правових, організаційно регулятивних і суспільно-економічних відносин [3, С.116].

Масштаб тіньової економіки в Україні за різними даними коливається в діапазоні від 35 до 60 % ВВП. 40–50 % тіньової економіки є критичним. На цьому рівні вплив тіньових чинників на економіку становиться настільки відчутним, що протиріччя між легальним і тіньовими укладами спостерігається майже у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це, власне, і відбувається сьогодні в економіці України.

Основні чинники розвитку тіньової економіки в Україні властиві всім країнам, де присутня тіньова економіка: недоліки законодавства, системи обліку та контролю з боку держави, негармонійність системи оподаткування. Саме останній чинник є найважливішим. Але крім стимулювання до тіньової діяльності вплив цього чинника має в економіці України свої особливості: система оподаткування скерована на «обслуговування» не потреб економічного

розвитку країни, а потреб надмірного державного споживання. Крім загально визнаних чинників стимулювання до тіньової діяльності в Україні вагомий вплив спричиняють такі як спадщина розузгодження формальних і неформальних інститутів від радянської економіки, надмірно широке державне регулювання економіки, регулювання «у ручному режимі», домінування рентопошукової діяльності над продуктивною через неефективність законодавчої влади, зрощування тіньової економіки з корупцією і організованою злочинністю, незахищеність права власності, перетворення фактично обмежених легальних прав на використання і отримання доходу на цінніші більш широкі відчужувані юридичні права, економічна та політична нестабільність, несприятливий соціальний фон [2, С. 73].

Чинники, що зумовлюють існування в Україні тіньової економіки у дуже значному масштабі, є численними. Разом вони утворюють певну систему, у якій дію кожного окремого чинника підсилює сукупна дія інших чинників, завдяки чому утворюється негативний синергетичний ефект, який і сприяє живучості тіньової економіки та її масштабу. Негативний синергетичний ефект впливу системи чинників спричинив виникнення ідеології тіньової економіки, яка проникає майже у всі сфери життя суспільства і виступає антиподом офіційної економіки [1, С. 346].

Наслідки тіньової економіки для економіки України є достатньо вагомими і серйозними, зокрема у контексті економічної безпеки. Розвиток тіньової економіки призвів до прямих загроз економічній безпеці підприємств. Для поліпшення інвестиційного клімату в Україні та подальшого розвитку національної економіки необхідно вести облік впливу тіньової економіки на економічну безпеку підприємств. Стратегічною метою держави на шляху подолання розповсюдження тіньової економіки є також вдосконалення методів і форм оцінки тіньової економіки, удосконалення відповідних законодавчих норм регулювання національної економіки.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації. К. : НІСД, 2006. 576 с.
2. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: моногр. Львів : Ліга-Прес, 2013. 170 с.
3. Тіньова економіка – основне підґрунття економічної злочинності в Україні. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/kruminologua/458-nevmersh/7571-3.html>

Н. В. Гайворонюк,
*доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

БЕЗПЕКОВИЙ АСПЕКТ ДОВІРИ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ФЕНОМЕНА

Зростання ролі феномена довіри в сучасному світі обумовлене різними детермінантами, однією з них є залучення до демократичних змін все більшої кількості країн, які в умовах глобалізації потребують захисту національних інтересів перед різного роду загрозами як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. У цьому контексті *довіра*, так само як її діалектична протилежність *недовіра*, є вагомими політичними факторами, що впливають на безпеку країни. Довіра може згуртувати суспільство для захисту національних інтересів і безпеки, або ж, навпаки, її брак (чи то низький рівень) сприяє зростанню ворожнечі і соціальної напруги всередині країни, що негативно впливає на внутрішню і зовнішню безпеку країни.

Довіру Ф. Фукуяма називає соціальною доброчесністю і одночасно ключовою характеристикою розвиненого людського суспільства, що виявляється як на індивідуальному рівні, так і на рівні соціальному (довіра до суспільних інститутів та держави загалом). Успіх «самореалізації» конкретного суспільства він виводить не з залежності від ринкових принципів та не від прихильності традиціям, а від одного елемента культури, що поширився всюди, – рівня довіри, що існує в суспільстві [1, С. 32]. Щодо сучасного інституту довіри (йдеться про макрорівень – **Н. Г.**), то він виник із структур, що формувалися протягом тривалого часу. Сьогодні цей інститут є дієвим механізмом органічної підтримки миру та стабільності [3, С.43].

До проблеми довіри в різний час зверталися такі видатні мислителі, як Дж. Локк, І. Кант, Е. Дюркгейм. Довіра розглядалася ними в контексті аналізу «договірного» початку громадських стосунків. Сучасні уявлення про довіру базуються на концепції аномії Е. Дюркгейма і Р. Мертона, теорії раціоналізації М. Вебера, теорії соціальної дії Т. Парсонса.

Предметом *спеціальних* наукових розвідок феномен довіри став в середині ХХ століття. Особливістю сучасного етапу наукових дискусій щодо ролі та значенні довіри у суспільних процесах є те, що у свідомості дослідників поступово відбувається перехід

від наділення довіри універсальними властивостями як умови злагодженого функціонування суспільства до усвідомлення необхідності врахування усіх наслідків довіри, встановлення міри довіри та інституалізації недовіри як однієї з форм суспільного контролю [3, С. 20]. Завдяки нормам, цінностям, довірі, що підтримуються соціальними зв'язками, в суспільстві утверджуються певні зразки взаємодії. Власне про це писав Ф. Фукуяма, наголошуючи, що довіра – виникаюче у членів спільноти очікування чесною, постійно орієнтованою на взаємодію та заснованою на загальноприйнятих нормах поведінки з боку інших членів спільноти» (*Trust is the expectation that arises within a community of regular, honest, and cooperative behavior, based on commonly shared norms, on the part of other members of that community*) [1, с. 26]. У цьому контексті довіра виконує важливу соціальну роль, у тому числі стосовно національної безпеки. З огляду на масштабність її впливу, довіру можна розглядати як частину соціальної складової (більш вживаний термін – «соціальна безпека» – Н. Г.) національної безпеки. Значення соціальної складової національної безпеки на сучасному етапі для України не можна не дооцінювати, адже індикатором якості проведення державної, соціальної, зокрема, виступає саме довіра (або недовіра) до влади, держави тощо. Недовіра підриває фундамент національної безпеки всередині країни, стає небезпечною для зростання соціальної напруги тощо. Від рівня довіри залежить ставлення громадян до впроваджуваних реформ, до державних інституцій, політичних партій і окремих політиків, зрештою – державності і незалежності України. Довіра є складним феноменом і разом з тим одним із найважливіших чинників, що визначає характер усіх соціальних стосунків. Вона актуальна для будь-якого суспільства з точки зору забезпечення його інтеграції і стабільності, національних інтересів. Подальше вивчення зв'язку національної безпеки і проблем, пов'язаних з феноменом довіри, дасть змогу в майбутньому напрацювати оптимальний механізм їх взаємодії.

Список використаних джерел

1. Fukuyama F. Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity. N.-Y.: The Free Press, 1995. 730 С.
2. Хоскінг Дж. Чому нам нужна история доверия. *Вестник Европы*. № 7–8, 2002.
3. Кожем'якина О. Генеалогія феномену довіри: історико-філософський дискурс. *Вісник Львівського університету*. Серія філософські науки. 2017. Випуск 19. С. 19–26.

Н. В. Галайко,
*старший викладач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ЗАПОЗИЧЕННЯМИ

Система забезпечення економічної безпеки країни ґрунтується на розумінні та реалізації концепції національних економічних інтересів, метою якої є підтримка збалансованості економіки, захист її від впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність до стабільного розвитку. Слід зазначити, що економічна безпека будь-якої країни залежить від ефективної системи управління, в тому числі у сфері державних фінансів. Подолання труднощів та нестабільної ситуації з якою Україна стикнулася в останній період потребує вирішення нагальних проблем, серед яких вагоме місце займає управління державними запозиченнями. Відповідно до Бюджетного кодексу України під державними запозиченнями слід розуміти операції, пов'язані з отриманням державою кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування державного бюджету [1].

Формування державного боргу в Україні почалося з моменту отримання нею незалежності. Зазначимо, що накопичення державного боргу було в значній мірі хаотичним, безсистемним та проводилося без провадження раціональної боргової політики [2, с. 21]. Основними факторами, що впливають на нагромадження державного боргу є: формування державного бюджету з дефіцитом; стабілізація національної грошової одиниці через збільшення валютних резервів; потреби у технічному переозброєнні галузей національної економіки; залежність від імпорту енергоносіїв.

З метою запобігання негативного впливу боргових зобов'язань на національну економіку, важливим є забезпечення ефективності функціонування системи управління державним боргом. Систему управління державним боргом слід розглядати як взаємозв'язок бюджетних, фінансових, облікових, організаційних та інших процедур, спрямованих на ефективне регулювання структури та вартості обслуговування державного боргу, а також на зниження впливу боргового навантаження на економіку країни. Складові цієї системи наведено на рис. 1.

Розробка стратегії управління	Бюджетна політика в контексті планування і прогнозування запозичень та розміру державного боргу
Виконання цільових установок	Залучення позикових коштів, розрахунок державного боргу, операції з оптимізації його структури та мінімізації витрат на його обслуговування
Обслуговування боргу	Виконання державою взятих на себе боргових зобов'язань, організація обліку та контролю виконання боргових зобов'язань, інформаційне забезпечення відповідних процесів
Застосування відповідальності	Особиста дисциплінарна, адміністративна і кримінальна відповідальність та неефективне використання позикових коштів та утворення державного боргу

Рис. 1. Складові системи управління державним боргом [3, с. 163].

Всі методи управління державним боргом можна розділити на адміністративні та ринкові. До першої групи належать: конверсія, консолідація, уніфікація, відстрочка погашення, списання, анулювання та ін. Друга група включає реструктуризацію, пролонгацію, рефінансування та ін. За основу при розмежуванні було прийнято таку ознаку, як узгодженість сторін при прийнятті рішення про застосування методу управління. Так, адміністративні методи характеризуються одностороннім ухваленням рішення про їх застосування з боку держави, без отримання попередньої згоди з боку кредитора, а ринкові, в свою чергу, передбачають погоджувальний характер, тобто перед прийняттям рішення передує переговорний процес між кредитором і позичальником, при цьому кредитори вправі вирішувати, погоджуватися на запропоновані умови або відмовитися від них.

Для ефективної реалізації боргової політики Кабінет міністрів затвердив Середньострокову стратегію управління державним боргом на 2019-2022 роки, Серед основних заходів, що покладені для вирішення завдань Стратегії, виділено: збільшення частки держборгу у національній валюті; залучення іноземних інвесторів до інвестування у гривневі ОВДП; подовження середнього строку до погашення державних цінних паперів і забезпечення рівномірного графіка погашення держборгу; здійснення операцій з активного управління держборгом для зменшення пікових навантажень на бюджет та

стимулювання попиту на державні цінні папери; проведення роботи із забезпечення повноцінного доступу України на міжнародний ринок капіталу; подальше вдосконалення політики управління держборгом, шляхом створення та ефективного функціонування Агентства з управління державним боргом з використанням найкращих світових практик; збільшення довгострокового пільгового фінансування шляхом розширення співпраці з міжнародними фінансовими організаціями [4].

Отже, під управлінням державними запозиченнями слід розуміти один із напрямів фінансової політики держави, що ґрунтується на продуманому та цілеспрямованому залученні запозичень; ефективному та раціональному використанні коштів; своєчасному погашенні та обслуговуванні боргу. Здійснюючи управління державним боргом, органи державної влади використовують широкий набір спеціальних інструментів (способів, методів). Зазначимо, що на сьогоднішній день все одно гостро стоїть проблема нераціонального запозичення, неефективного використання та несвоечасного виконання зобов'язань за державними запозиченнями, а також подальшої співпраці з МВФ, адже у структурі державного боргу частка кредитів, наданих міжнародними організаціями, становить 22%.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України: *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2010, № 50–51. Ст. 572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2021).
2. Жиленко С. М. Боргова політика України: тенденції та перспективи. *Наукові праці. Економіка*. Випуск 177. Том 189. 2020. С. 21–24.
3. Плєць І. І., Щур Р. І. Теоретико-прагматичні засади управління державним боргом в Україні. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. Вип. 11 (1). 2015. С. 158–167.
4. Про затвердження Середньострокової стратегії управління державним боргом на 2019–2022 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.03.2021).

В. В. Гобела,

*старший викладач кафедри менеджменту,
кандидат економічних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДЕОФШОРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Характерною особливістю сучасної економіки є трансформація фінансово-економічних відносин, що пов'язані не тільки із глобалізацією та оцифровуванням економіки, а й з появою так званих офшорів або офшорних юрисдикцій. Із середини минулого століття спостерігається поступове переміщення капіталів і фінансово-економічних операцій у офшори, що спричинило виникнення процесу офшоризації економіки. Представники світової економічної спільноти прагнуть зменшити податкове навантаження, що призводить до переміщення значної частки капіталів у офшорні юрисдикції, де податкове навантаження значно менше або взагалі відсутнє.

Внаслідок офшоризації зменшується обсяг податкових платежів у загальній структурі ВВП країни, а отже бюджетних доходів, та спостерігається значне зростання обсягів капіталу, що виводиться із країн у офшори. Тобто зростання рівня офшоризації економіки призводить до зростання податкової асиметрії, відтоку капіталів і створює низку загроз для економічної безпеки як окремих держав, так і глобальної економіки. Офшоризація стала справжнім феноменом сучасної глобальної економіки. Основними причинами виведення капіталів і фінансових операцій поза межами національних юрисдикцій є надто високе податкове навантаження у порівнянні з офшорними юрисдикціями.

З початку 90-х років розпочався активний процес офшоризації економіки України. Значні обсяги капіталів виводяться за межі держави, обсяг зовнішньоекономічної діяльності із контрагентами з офшорних юрисдикцій постійно зростає, значний обсяг інвестицій в економіку України надходить саме з офшорів. Відповідно спостерігається значний вплив офшоризації на українську економіку, зокрема на економічну безпеку держави [1]. Усе це зумовлює актуальність обраної тематики дослідження, оскільки виникає необхідність розкриття теоретичного змісту офшоризації, з'ясування характеру її впливу на економіку держави та пошуку шляхів мінімізації негативного впливу на економіку з метою забезпечення економічної безпеки держави.

Незважаючи на значну кількість досліджень кілька проблем потребують поглибленого вивчення. Зокрема, доцільно розглянути офшоризацію економіки через призму безпеки та відповідно сформулювати її дефініцію. Вважаємо, що необхідно також розглянути ширше коло спонукальних причин які сприяють офшоризації економіки та розглянути позитивний вплив офшоризації на економіку для того щоб врахувати його при формуванні заходів щодо деофшоризації економіки та забезпеченні економічної безпеки держави.

Причини офшоризації та відтоку капіталу доцільно розглянути через аналіз переваг і загроз цього процесу для бізнесу та економіки держави. До переваг офшоризації доцільно зарахувати: низьке податкове навантаження та спрощена система звітності [2]; спрощений доступ до міжнародних фінансових ринків [3]; захищеність майнових та інших прав, міжнародна правова захищеність від корупції і рейдерства, судовий захист відповідно до положень міжнародного права; конфіденційність інформації стосовно власників бізнесу та обсягів фінансово-економічної діяльності, а також захист такої інформації. Перевагами офшоризації для економіки держави є наявність гнучких і дієвих механізмів реінвестування коштів у національну економіку завдяки доступу до світової фінансової системи [4], а також можливість уникнення правових колізій і захист бізнес-структур відповідно до положень міжнародного права [5].

Незважаючи на значну кількість переваг, офшоризація несе певні загрози для бізнесу, серед них виокремимо такі: посилена увага фіскальних і правоохоронних органів до зареєстрованих у офшорах підприємств; державні обмеження на придбання активів нерезидентами, необхідність отримання ліцензій для діяльності тощо; державні бар'єри щодо діяльності у сфері забезпеченні національної безпеки та військово-промислового комплексу; погіршення ділової репутації через використання офшору, необхідність доводити, що капітал, яким володіє компанія, не набутий злочинним шляхом. Офшоризація сприяє формуванню низки загроз не тільки для бізнесу, але й для економіки держави зокрема: зменшення податкових надходжень і доходів бюджету; відтік капіталу за кордон; виведення незаконно отриманих коштів та їх легалізація; тінізація економіки.

Підсумовуючи результати аналізу зауважимо, що актуальною проблемою на сьогодні стає необхідність деофшоризації економіки для її легалізації та забезпечення економічної безпеки держави. За оцінками [6, 7] щорічні втрати капіталу для України складають близько 11 млрд дол. Відповідно не менш важливим напрямом діяльності є повернення виведеного капіталу в Україну, що сприятиме

активному економічному розвитку, зменшенні зовнішнього боргу та збільшення ВВП. Також зазначимо, що в Україні обсяг виведених капіталів значно перевищує обсяг зовнішнього боргу. Зокрема, це співвідношення (виведений капітал / зовнішній борг) становить 1,29. Тобто обсяг виведених капіталів на 29 % перевищує обсяг зовнішнього державного боргу. Відповідно створення сприятливих умов для деофшоризації економіки та повернення капіталу матиме дуже вагомий вплив на зростання ВВП та рівень добробуту.

Враховуючи результати дослідження зазначимо, що причинами офшоризації економіки, окрім податкової політики, є значна кількість політичних ризиків в Україні, значний рівень адміністративного впливу на бізнес, у тому числі корупції, та відповідно бажання підприємців захистити свої майнові права, в тому числі від рейдерства. Усі ці причини сприяють офшоризації економіки. Необхідно зазначити, що офшоризація стала загрозою не тільки для української економіки, але й для економіки багатьох держав та для глобальної економіки [8]. Саме тому у 2013 році ОЕСР розробила план розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування, план BEPS, основним завданням якого є запобігання перетікання капіталів до офшорних юрисдикцій.

Таким чином для деофшоризації економіки України необхідно запровадити низку заходів.

По-перше слід удосконалити інституційне забезпечення деофшоризації та економічної безпеки шляхом протидії рейдерству, захисту майнових, інтелектуальних та інших прав і свобод громадян. Реалізація цих заходів видається можливою шляхом створення відділу протидії рейдерству та захисту економічних прав громадян у Бюро економічної безпеки держави, яке планується створити. Необхідно надати широке коло повноважень зазначеному підрозділу, щодо моніторингу, попередження та протидії рейдерству та сприяння захисту майнових та інтелектуальних прав громадян, юридичних осіб та іноземних інвесторів. Також слід звернути увагу на удосконалення правового забезпечення зазначених заходів.

По-друге покращити ринкове середовище ведення бізнесу, покращити інвестиційний клімат – такі заходи повинні бути системними та повинні передбачати підвищення прозорості роботи судових органів, розвиток фінансової інфраструктури, відновлення авторитету влади та владних інститутів, підвищення інвестиційної привабливості шляхом економічної та політичної стабілізації в державі. Зокрема жорсткий контроль за розміром зовнішній борг, розмір якого у відношенні до ВВП значно перевищує рекомендовані межі

(60% від ВВП), що значно знижує інвестиційну привабливість держави та свідчить про наявність значної кількості ризиків.

По-третє робимо висновок, що на даному етапі слід більшість практичних зусиль спрямовувати на покращення інвестиційного клімату та формування ефективних механізмів повернення активів і запровадження амністії капіталів, оптимізувати ставки податків на виведення капіталів. Оскільки встановлено та обґрунтовано необхідність в процесі формування заходів деофшоризації економіки враховувати міцний взаємозв'язок ППІ та «round-trip» інвестицій та їхній вплив на економічну безпеку держави.

Список використаних джерел

1. Варналій З. С. Офшоризація – інституціональна загроза національної економічної безпеки та державності України. *Публічне управління економікою України в умовах загроз державності* : збірник матеріалів круглого столу (м. Київ, 5 грудня 2018 р.) Київ : КНЕУ, 2018. С. 7–8.
2. Goel R. K., Saunoris J. W. & Schneider F. (2018). Growth in the shadows: effect of the shadow economy on U. S. economic growth over more than a century. *Contemporary Economic Policy*, 37, 50–67. URL: <https://doi.org/10.1111/coep.12288>.
3. Apostol O. & Pop A. (2019) Paying taxes is losing money': A qualitative study on institutional logics in the tax consultancy field in Romania. *Critical Perspectives on Accounting*. Vol. 58. P. 1–23. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2018.05.001>
4. Лебідь О. В., Гаркуша В. О. Особливості діяльності офшорних зон та їх роль у системі світових фінансових центрів. *Бізнес Інформ*. № 11. 2019. С. 290–296.
5. Луцишин З., Южаніна Н., Фролова Т. та ін. Сучасна офшоризація бізнесу в конструкті національної фіскальної безпеки. *Міжнародна економічна політика*. 2019. № 1 (30). С. 70–112.
6. Офіційний вебсайт the World Bank Group. (n.d.) URL : <https://data.worldbank.org/>.
7. Офіційний вебсайт ОЕСР. (n.d.). Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Related Measures to Prevent BEPS. URL : <https://www.oecd.org/tax/treaties/multilateral-convention-to-implement-tax-treaty-related-measures-to-prevent-beeps.htm>.
8. Gupta R. & Makena P. (2020). Why must it always be so Real with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 304–308. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2020.04.006>

І. М. Горбань,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ БОРОТЬБИ З ФІНАНСОВИМ ШАХРАЙСТВОМ В УКРАЇНІ

У сучасних вітчизняних реаліях фінансова сфера держави зазнає значної шкоди від шахрайських злочинних діянь, а її подальша криміналізація не лише перешкоджає подоланню негативних наслідків цих протиправних дій, але й суттєво поглиблює їх. Оскільки під ризик реалізації шахрайських схем потрапляють не лише державні та приватні фінанси, а й практично усі сфери суспільних відносин, можемо стверджувати, що означена проблематика стає транснаціональною.

Фінансове шахрайство в Україні як і в будь-якій іншій країні світу, постійно розвивається і є одним з найбільш серйозних та небезпечних загроз для розвитку країни. Практично, кожна соціально-економічна система прагне захистити себе від будь-яких ознак фінансового шахрайства та досягнути стабільного, безпечного розвитку. Завадити такому стану речей допоможе ефективно вивчення можливих варіантів фінансового шахрайства на підприємствах України та попередження його виникнення. Саме тому, на сьогоднішній день є актуальним питання організації боротьби з фінансовим шахрайством в Україні.

Упродовж останніх десятиліть фінанси зі специфічного інструменту обслуговування економічних процесів перетворилися на потужний важіль сучасного розвитку суспільства, стаючи самостійним сегментом з колосальним потенціалом. Інтенсивний розвиток економічних процесів в світі, зростання обсягів банківських та інших фінансово-кредитних послуг призвели до підвищення ролі фінансів у сучасному житті. Активне використання новітніх інформаційних технологій, безготівкової форми розрахунків спричинили зростання різного роду проявів шахрайства у фінансовій сфері. Причому, на переконання фахівців, під ризик шахрайських схем сьогодні потрапляють фактично усі сфери суспільних відносин, починаючи від фінансово-кредитної та страхової і завершуючи зовнішньоекономічною діяльністю та мережею Інтернет.

Кримінальний кодекс України тлумачить шахрайство як злочин проти власності, який здійснюється через «заволодіння чужим

майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою». Тобто, у цьому визначенні зроблено акцент на способах заволодіння майном чи правом на нього, а саме: обмані та зловживанні довірою. Відтак можемо стверджувати, що саме ці ознаки відокремлюють шахрайство від інших злочинів проти власності. Причому особливістю шахрайства, як злочину проти власності, є те, що його обов'язковою ознакою є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього [1].

Виникнення та існування фінансового шахрайства як на окремому підприємстві, так і в межах всієї держави складається з визначеного переліку передумов, таких як:

1. Мотивація. Злочинна діяльність і будь-які незаконні дії завжди мотивовані (переважно, фінансовим збагаченням). Це можна сказати і про злочини, пов'язані з фінансовими ресурсами. Вигода, яка можлива в результаті здійснення фінансового шахрайства надто велика, щоб нею не скористалися треті особи.

2. Можливість. Також, важлива така деталь, як відкрита можливість і доступність скоїти злочин фінансового характеру. Попри великі фінансові здобутки в результаті скоєння фінансового шахрайства, не малу роль відіграє і сама можливість його скоєння. Якщо така можливість існує, то це лише збільшує ймовірність скоєння фінансового шахрайства.

3. Рациональне виправдання. Як показує практика, на кожен злочин є своє виправдання. Причин та передумов скоєння злочину пов'язаного з фінансовими ресурсами є достатньо[2].

Варто зазначити, що кожна з вищезазначених передумов може існувати як окремо, так і в комбінації одна з одною формуючи при цьому потужний ефект енергії, що в подальшому стимулюватиме розвиток фінансового шахрайства.

Можна виділити декілька основних підходів до боротьби з фінансовим шахрайством в Україні (рис.1).

Превентний та універсальний підхід до боротьби з фінансовим шахрайством. Урахування особливостей, що виходять за межі специфіки конкретного виду шахрайства та дозволять виявляти додаткові чинники, зумовлюються не видом шахрайства, а ознаками, притаманими різним його видам, що спричиняє підвищення ефективності їх виявлення і запобігання.

Підхід до боротьби з конкретним видом фінансового шахрайства передбачає виявлення основних ознак скоєння фінансового шахрайства, його наслідків, дослідження джерел правомірного набуття та проявів набуття, використання чи розпорядження майном,

Рис. 1. Основні підходи до боротьби з фінансовим шахрайством в Україні [3]

яке може бути пов'язаним із наслідками здійснення фінансового шахрайства.

Статистичний підхід, який базується на відповідному аналізі та експертних оцінках, передбачає виявлення тенденцій, закономірностей і особливостей прояву фінансового шахрайства завдяки статистичному аналізу та залученню провідних експертів.

Підхід, який базується на проведенні інтелектуального аналізу передбачає проведення інтелектуального аналізу, через який визначаються профілі суб'єктів фінансового шахрайства, його типології, формування безпекових карт запобігання йому, застосування нейронних мереж.

Ідентифікація та своєчасне попередження фінансового шахрайства – це, без сумнівів є одним з комплексних та складних завдань для державного управління. Одним з напрямків вирішення є пошук збалансованого комплексу заходів протидії шахрайству, які включають технології та людські ресурси та побудовані на чіткому розумінні стимулів до шахрайських дій, обставин за яких ці дії вчинені.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: [http:// search.ligazakon.ua](http://search.ligazakon.ua)
2. Калюжний А. В. Шахрайство з фінансовими ресурсами. Одеса : Приста, 2014. 215 с.
3. Чорнуцький С. П. Суть і методика виявлення фактів фінансового шахрайства. *Економіка та держава*. 2011. № 7. С. 127–131.

М. Л. Данилович-Кропивницька,

*доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
кандидат економічних наук, доцент
(НУ «Львівська політехніка»)*

С. А. Кропивницька,

*студентка Інституту комп'ютерних технологій,
автоматики та метрології
(НУ «Львівська політехніка»)*

ЗАГРОЗИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНИХ ОНЛАЙН-РИНКІВ

У глобальному світі гостро стоїть проблема легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. Один із можливих шляхів реалізації таких протиправних дій є створення та торгівля на нелегальних кіберринках.

Паралельно успішно функціонують організації, метою яких є боротьба із шахрайством в кіберпросторі. Це, наприклад, Управління боротьби з наркотикам, Міністерство фінансів США (департамент фінансових злочинів) та Секретна служба США, а також громадські організації – група Digital Citizens Alliance, заснована в м. Вашингтон, США. Це спільнота покупців, бізнесменів та Інтернет-експертів, які прагнуть підвищити рівень загальної обізнаності суспільства щодо загроз Інтернету (зокрема нелегальної діяльності на Darknet). Вона складає, зокрема, перелік незаконних сайтів та осіб, які беруть участь у їхній діяльності, торгують на нелегальних ринках, обмінюють Bitcoin на готівку.

Основні загрози, які несуть глобальні чорні кіберринки:

1. На таких ринках торгують наркотиками та іншими незаконними товарами, надають протиправні послуги.
2. Надають можливість користувачам за Bitcoin здійснювати анонімно купівлю наркотиків та інших нелегальних товарів.
3. Використовують програми шифрування та лише Bitcoin-платежі, тобто відправника й отримувача транзакції можливо ідентифікувати тільки за анонімними Bitcoin-адресами (рахунками).
4. Проводять додаткові фіктивні операції в Bitcoin, щоб уникнути можливості пов'язати платіж із конкретною покупкою та використовують додаткові інструменти для анонімності
5. Виконують транзакції під різними адресам, яких є необмежена кількість, що не дає можливість простежити зв'язки між ними.

6. Використовують escrow-рахунки, які призначені для проведення безпечних операції між учасниками таких ринків.

При розслідуванні діяльності нелегальних онлайн-ринків вже неодноразово доведено, що Bitcoin-платежі та транзакції є не цілком анонімними, тобто їх можна відслідкувати. Такі ринки використовують комп'ютерні коди, де завжди є вразливі місця і якщо їх виявити, то можна виявити IP-адреси клієнтів. Так відслідковують Bitcoin-гаманці або транзакції та отримують доступ до персональних даних клієнтів, які здійснювали покупки в Darknet-ринках,

Віртуальну валюту також використовують деякі відомі кіберзлочинні організації, наприклад Western Express International (Східна Європа). Розслідування ініціювала влада США, яка стверджувала, що головою кіберзлочинного угруповання був українець Є. Шевельов, який здійснював керівництво з квартири в м. Києві. Він продав понад 75 тис. із 95 тис. украдених кредитних карток і відмив понад \$600 тис. у цифровій валюті через e-Gold та російську платіжну систему WebMoney. Цей випадок демонструє чіткий зв'язок між загрозою безпеці людей, які здійснюють онлайн-покупки, засобами ідентифікації особи та віртуальною конвертованою валютою (WebMoney, e-Gold). Розслідування велося 8 років і привело до засудження та визнання вини 16-ти членів кіберзлочинного багатонаціонального угруповання.

Отже, шахрайство в кіберпросторі є високодохідною сферою діяльності, яка несе в собі глобальну загрозу і кількість злочинів протягом останніх років стрімко збільшується. Зазначене спричинило утворення нового класу потерпілих і надало можливість здійснювати шахрайство із загальними збитками на мільйон доларів США.

С. С. Єсімов,

*доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

А. А. Смаль,

*здобувач вищої освіти центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сьогодні спостерігається бурхливе зростання глобальної інформаційної мережі Інтернет, підвищення рівня комп'ютерної грамотності широкіх верств населення, повсюдне поширення новітніх доступних засобів зв'язку, телекомунікацій, комп'ютерної техніки, а також активне поширення високоефективних методів обміну інформацією через електронні мережі глобального охоплення. Все це передбачає необхідність більш інтенсивної і якісної інформаційної взаємодії держави та господарюючих суб'єктів, що забезпечує ринок інформаційних і комунікаційних технологій.

Під ринком інформаційних і комунікаційних технологій розуміється, системно організована для вирішення завдань управління, сукупність методів і засобів реалізації операцій збору, реєстрації, передачі, накопичення, пошуку, обробки і захисту інформації на базі застосування досконалого програмного забезпечення, використуваних коштів обчислювальної техніки і зв'язку, а також способів, за допомогою яких інформація пропонується суб'єктам економічної діяльності.

Розвиток ринку інформаційних технологій викликає нові загрози, пов'язані з бурхливим прогресом інформаційно-комунікаційних технологій та їх впливом на всі сфери суспільного життя, підвищення ролі інформації як тактичного, стратегічного, економічного та політичного ресурсу. В умовах глобалізації економіки лавиноподібний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій сприяв посиленню ролі кредитно-фінансової сфери, обміну, у тому числі спекулятивного, матеріальними та нематеріальними активами та їх інтернаціоналізації. Стимулюючи економічне зростання, ці процеси в той же час різко підвищили фактори ризику та розширили зону небезпеки у бізнесі, державі та суспільстві.

Для оцінки загроз економічній безпеці країни, які виникають у наслідок розвитку ринку інформаційних і комунікаційних технологій, у світовій практиці використовують спеціальну систему моніторингу, яка може ефективно працювати, використовуючи відповідні відправні показники системи індикаторів, які необхідно закріпити у законодавчому порядку або на рівні постанови Кабінету Міністрів України.

На нашу думку, до таких індикаторів належать: інвестиції підприємств України в ринок інформаційних і комунікаційних технологій; рівень проникнення телефонного зв'язку; рівень проникнення персональних комп'ютерів; рівень проникнення Інтернет; рівень комп'ютерної грамотності населення; частка підприємств, які продають через Інтернет товари та послуги; середній рівень цін доступу в Інтернет; загальна мережева інфраструктура; обсяг товарообігу електронного бізнесу; обсяг ринку інформаційних і комунікаційних технологій.

Визначені індикатори загроз економічній безпеці у наслідок розвитку ринку інформаційних і комунікаційних технологій характеризують економічну безпеку – стан національної економіки та інститутів влади, при якому забезпечується гарантований захист економічних інтересів усіх суб'єктів громадянського суспільства, соціальну спрямованість політики.

Водночас з ростом впливу інформаційно-комунікаційних технологій економічна безпека зазнає суттєвий вплив інформаційної безпеки, яка може бути визначена як стан, в якому не може бути завдано істотної шкоди шляхом впливу на інформаційну сферу.

Аналіз стану та динаміки розвитку ринку інформаційних технологій України за останні 5 років показав, що, незважаючи на високі темпи його розвитку в останнє десятиліття, Україна не змогла скоротити відставання від промислово розвинутих країн у рівні інформатизації економіки та суспільства. Частково таке становище викликане загальноекономічними чинниками.

До причин недостатнього розвитку ринку інформаційних і комунікаційних технологій в Україні можна віднести: тривалу системну кризу в усіх сферах соціально-економічного життя; неоднорідність рівня економічного розвитку регіонів і глибини процесу інформатизації в країні; низький рівень і якість життя населення; недосконалу нормативно-правову базу, яка розроблялася без урахування сучасних можливостей ринку інформаційних і комунікаційних технологій; нестачу правового забезпечення діяльності учасників ринку інформаційних і комунікаційних технологій; відсутність цілісної

інфраструктури ринку інформаційних і комунікаційних технологій та ефективної інформаційної підтримки ринків товарів і послуг; недостатній рівень підготовки кадрів, зокрема в галузі створення та використання інформаційних і комунікаційних технологій.

При всій безлічі особливостей розвитку інформаційних і комунікаційних технологій у різних країнах, роль, що приділяється інформаційним і комунікаційним технологіям, як правило, зводиться до двох напрямів: інформаційно-комунікаційні технології, як у випадку з транспортною галуззю, виступають як галузь матеріального виробництва. Даний підхід має на увазі політику розвитку виробництва, розподілу, обміну та споживання, пов'язаних з використанням інформаційних і комунікаційних технологій, що знайшло відображення у Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації, який продовжено на 2021 рік. Одночасно інформаційно-комунікаційні технології виступають як каталізатор розвитку інформаційного суспільства.

Такий підхід передбачає прийняття загальної стратегії, яка зачіпає велику кількість секторів економіки з метою максимальної інформатизації економіки та суспільства, що вимагає урахування зазначеного у Національній економічній стратегії до 2030 року [2].

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
2. Уряд офіційно розпочав створення Національної економічної стратегії-2030. *Урядовий портал*. URL. <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-oficijno-rozpochav-stvorennya-nacionalnoyi-ekonomichnoyi-strategiyi-2030>

Г. В. Єфімова,

*завідувач кафедри економічної політики та безпеки
доктор економічних наук, професор
(Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова)*

О. В. Пащенко,

*доцент кафедри фінансів
кандидат економічних наук, доцент
(Національний університет кораблебудування
імені адмірала Макарова)*

РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ЗРОСТАННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Вважається, що факторами забезпечення економічної безпеки (ЕБ) є: фінансові, кадрові, силові, техніко-технологічні, інформаційні ресурси. На цьому тлі досить рідко представлені аспекти стратегічного менеджменту, які повинні пов'язати всі наявні фактори, ресурси і способи управління ними в єдину систему забезпечення економічної безпеки. Тим часом, стратегічне планування і управління є одним з найважливіших умов забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів.

Всі загальноприйняті визначення поняття «економічна безпека підприємства» зводяться до того, що це такий стан господарюючого суб'єкта, який в необхідній мірі захищений від впливу зовнішніх і внутрішніх негативних факторів (загроз), а забезпечення економічної безпеки підприємства покладається на відповідну систему [1, 2, 4, 5]. При цьому в числі значущих ресурсів підприємства, які підлягають захисту, називаються фінансові, кадрові, інтелектуальні, інформаційні, виробничі, технічні, технологічні, екологічні, юридичні (правові) і силові. Підтримка даних ресурсів в прийнятному для підприємства стані і є кінцевою метою функціонування системи забезпечення економічної безпеки.

Стратегічний аспект управління економічною безпекою підприємства проявляється в необхідності об'єднання всіх існуючих способів, методів і механізмів впливу на наявні ресурси в цілісну систему, що дозволяє «виробляти стратегічні рішення, що забезпечують стійкість компанії» [7]. А стратегічне планування виступає «найважливішим етапом забезпечення економічної безпеки

підприємства» [3]. При цьому розробляються внутрішньофірмові плани (стратегії) трьох рівнів:

- стратегічні (загальнофірмові, корпоративні, маркетингові);
- оперативні (функціональні: продуктові, цінові, фінансові, кадрові тощо);
- тактичні (приватні стратегії і тактики для вирішення поточних проблем).

Завдання стратегічного менеджменту при побудові корпоративної системи забезпечення економічної безпеки полягає в об'єднанні всіх стратегічних, тактичних і оперативних планів в єдину систему, що дозволяє здійснювати їх контроль і оперативне коректування. Само собою, побудована система повинна забезпечувати прийнятний, тобто мінімально допустимий рівень ЕБ, що дає можливість підприємству функціонувати в нормальному режимі.

Головна мета побудови системи економічної безпеки полягає не тільки в забезпеченні гарантованого стабільного стану підприємства, а й у створенні передумов для його сталого розвитку та максимально ефективного використання наявного потенціалу [6].

Продовження зростання, експансія на зарубіжні ринки, вивід нової продукції на ринок – необхідні умови для збереження економічної безпеки на досягнутому рівні. Сучасний бізнес вимагає постійного розвитку, фірми, які не виконують ці вимоги, зупинившись у розвитку, втрачають конкурентні переваги, ринки збуту, цільові споживчі аудиторії і, в кінцевому рахунку, терплять розорення, не витримавши тиску конкурентів в боротьбі за кінцевих споживачів. У кращому випадку їх чекає повільна стагнація і поступове зменшення частки ринку.

З метою оперативного реагування на зовнішні виклики і внутрішні загрози та реалізації корпоративної стратегії зростання необхідна побудова такої системи забезпечення економічної безпеки, яка б, по-перше, відповідала досягнутому рівню розвитку підприємства; по-друге, підтримувала економічну безпеку на стабільно високому рівні і забезпечувала планомірне зростання масштабів бізнесу.

У такій ситуації для забезпечення подальшого зростання обійтися без використання інструментарію стратегічного управління практично неможливо. Можливі стратегічні напрямки розвитку підприємств представлені в табл. 1.

Даний перелік не є вичерпним. Проте, стратегічні напрямки розвитку підприємств мають загальні риси: вони передбачають активний, динамічний ріст, інноваційну спрямованість, експортну орієнтованість.

Таблиця 1

Стратегічні напрямки розвитку підприємств (приклад)

Тип стратегій	Можливі варіанти стратегій
Корпоративного роста (загально-корпоративні)	Концентроване зростання, диверсифікація, інтегроване зростання тощо
Інноваційні	Технологічне лідерство, ринкове лідерство, наслідування (імітація), інноваційний прорив тощо
Проникнення на зарубіжні ринки	Спільне підприємство, злиття і поглинання, прямий експорт, ліцензійні угоди та ін.
...	...

Можливі стратегії включають в себе: стратегії концентрованого, диверсифікованого корпоративного зростання; стратегії інноваційного розвитку; стратегії проникнення на іноземні ринки.

Таким чином, подальший розвиток підприємств передбачає вибір ними певної комбінації з наявних стратегічних альтернатив в області корпоративного, інноваційного та стратегічного менеджменту, включно з вибором стратегії проникнення на зарубіжні ринки. При цьому досягнення високого ступеня економічної безпеки саме по собі є вагомим фактором успішного росту і подальшого розвитку підприємств. Багатьом з них, якщо не всім, найближчим часом треба буде пройти болючий етап корпоративного зростання. Запорукою успішного зростання є стійкий, стабільне стан економічної безпеки.

Використання інструментарію стратегічного менеджменту на даному етапі не тільки бажано, але і необхідно з метою більш ефективної побудови як самої системи економічної безпеки, так і забезпечення стійкого зростання та розвитку всієї компанії.

Висновок.

Стратегічний менеджмент відіграє важливу роль як при виборі стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства, так і при обґрунтуванні стратегічних планів розвитку (загальнофірмової стратегії). Особливо це актуально в умовах безупинно мінливих чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Значення стратегічного менеджменту проявляється в 2-х принципово важливих аспектах – при формуванні системи забезпечення економічної безпеки і при розробці корпоративної стратегії зростання підприємств.

Список використаних джерел

1. Ткачук Г. О., Немченко В. В. Система індикаторів оцінки безпечності пріоритетних трансформацій підприємства. *Slovak international scientific journal*. (2020). № 44. Vol. 1. Рр. 15–20.
2. Запорожцева Л. А., Шкварук М. А. Обеспечение стратегической экономической безопасности как основа развития предприятия. *Научный альманах*. 2016. № 3–1. С. 126–129.
3. Черевко О. В. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства. Ефективна економіка. 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3302>
4. Данілова, Е. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства : монографія. 2020. <https://doi.org/10.36074/danilova.kontseptsia-2020>
5. Гунина И., Щеглова К. Разработка системы стратегического управления экономической безопасности предприятия. *Экономинфо*. 2019. Т. 16. № 1. С. 17–21.
6. Ignatyuk A., Khumarova N., Vitrenko A., Koptieva H., Kuzmenko O., Doroshenko A. Substantiation of the choice diversification strategy for ensuring the safety of the enterprise activity. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2019. Vol. 8. Issue 4. P. 8916–8924.
7. Момот Т. В. Фінансово-економічна безпека : стратегічна аналітика та аудиторський супровід : монографія / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова ; за заг. ред. Т. В. Момот. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 340 с.

З. Б. Живко,

*професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРЕВАГИ МОДЕЛЮВАННЯ

Управління бізнес-процесами має значний вплив на формування організаційної культури організації та стратегічного її розвитку незалежно від сфери діяльності організації, кількості штатних працівників та фінансового стану. Саме цей факт зумовлює можливість правильно планувати діяльність організації, забезпечувати її розвиток і надавати прозорості робочих модулів всередині організації та за її межами. Іншими словами, керування діловим розумінням діяльності організації, оформленням та документуванням процесів, структуруванням, діагностикою та моніторингом, безпосередньо управлінням – все це визначається управлінням бізнес-процесами, що напряму пов'язано із збільшенням вартості фінансових активів.

Однак, крім позитивних характеристик існує низка проблемних питань та викликів, які потрібно вирішити до реалізації моделі BPM (Business Process Modeling) і найважливішою з них є відсутність компетентностей та практичних навичок будувати взаємовідносини різних структурних одиниць, задіяних у бізнес-процесах, під єдиним керівництвом. Ці проблеми можна розділити на три групи (рис. 1).

Рис. 1. Проблеми та переваги моделювання бізнес-процесами

Загалом, найбільш ефективними методами моделювання бізнес-процесів вважають блок-схеми технологічних процесів, коли за допомогою побудови блочних схем покроково формуються бізнес-процеси.

Завдяки розробленому технологічному інструменту моделювання BPMN, який є відкритим галузевим стандартом для моделювання бізнес-процесів, коли відображення самих блок-схем, різних значень, об'єктів визначається методологією, а не особою, яка виконує картографування.

Тобто, BPMN виконується ідентично до створення блок-схем, відмінністю є те, що використовується методологія BPMN, а не власні уподобання картографа. Таким чином спробуємо знайти відмінності між управлінням процесами і управлінням проектами і завданнями. Зокрема С. Пірсон зазначає, що «процеси знімають стрес, роблять речі передбачуваними і допомагають компанії зростати і ставати ефективною. Проекти і завдання – специфічний непередбачуваний хаос» [1]. Далі можемо погодитися з твердженням автора, щодо виокремлення трьох вирішальних результатів діяльності організації, які особливо вагомі в процесі удосконалення і управління бізнес-процесами фірми, а саме: (1) чітке визначення стратегічного напрямку розвитку організації; (2) узгодження дій; (3) підвищена дисципліна у виконанні щоденних операцій [1].

Як показує практика, за цей період розроблена велика кількість методів моделювання бізнес-процесів: горизонтальний, вертикальний та повний сервіс. Особливості кожного із методів моделювання полягають в наступному (рис. 2):

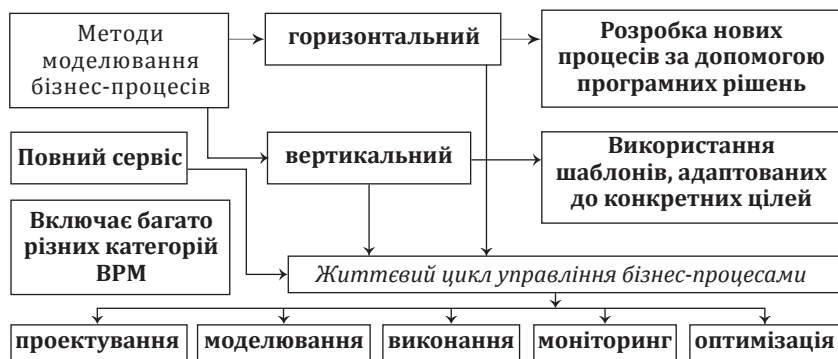

Рис. 2. Життєвий цикл управління бізнес-процесами

Розглядаючи процеси розвитку організації, ми розуміємо під ними прогресивний характер: інтеграція, диференціювання, вдосконалення елементів системи, збільшення інформаційного наповнення системи, ріст перспектив, ріст темпів. Тобто, менеджерам в дійсності треба управляти сьогоднішнім і майбутнім станами організації, їм потрібно управляти змінами в організаціях, бо для розвитку сама організація повинна змінюватися, щоб бути конкурентоспроможною на ринку. Тут потрібно не лише бажання чи потяг до змін, але їх впровадження, інвестування в перетворення та переваги в конкурентній боротьбі.

Список використаних джерел

1. Pearson S. How BPM Works and Leads to Business Growth. URL: <https://tallyfy.com/how-bpm-works/>

А. С. Завербний,

*професор кафедри зовнішньоекономічної та митної діяльності
доктор економічних наук, професор
(Національний університет «Львівська політехніка»)*

ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ЕНЕРГЕТИЧНУ СКЛАДОВУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Однією із ключових складових економічної безпеки будь-якої країни виступає енергетична безпека. Оскільки практично жодна діяльність не може обходитися без застосування енергетичних ресурсів.

Згідно із результатами досліджень Інституту енергії 21 століття (Американська торгова палата) «енергетична безпека першочергово є пов'язаною із геополітичним розміщенням (розташуванням) ключових (основоположних) енергетичних ресурсів». Адже значна частина вже розвіданих світових запасів нафти, газу, інших викопних енергетичних ресурсів «знаходиться в обмеженій кількості країн». І це за умови, що декілька з цих країн постійно перебувають у стані перманентних громадсько-політичних збурень [1].

Іншим чинником впливу на енергетичну безпеку світової економічної системи та окремих країн є рівень розвитку логістичної мережі. При чому він є недостатнім, оскільки транспортування енергетичних ресурсів у багатьох випадках суттєво ускладнюється у зв'язку

із відсутністю достатньої кількості та пропускної здатності шляхів сполучення між країнами-виробниками і країнами-споживачами енергетичних ресурсів. Також рівень енергетичної безпеки країн істотно залежить від рівня надійності, рівня ефективності функціонування міжнародної торгівлі енергетичними ресурсами.

Існування локальних джерел нестабільності у світі може суттєво впливати на коливання попиту і, відповідно, рівня цін на енергоносії в інших, навіть цілком самодостатніх (з огляду на забезпеченість енергетичними ресурсами), країнах. А для енергозалежних країн (зокрема для України) це особливо є актуальним.

Як показало дослідження, протягом останніх десятиріч рівень енергетичної безпеки України надалі залишається одним із найнижчих серед 75 країн, які є найбільшими споживачами енергії (74 місце за міжнародним індексом ризиків енергетичної безпеки) [1].

Рівень енергетичної безпеки України визначатиметься станом енергетики, який відповідно Енергетичній стратегії України на період до 2035 р., має гарантувати стабільне, техніко-, технічно безпечне, екологічно допустиме та економічно високоефективне задоволення поточних, перспективних соціально-економічних потреб нашої країни, а також створення умов для захисту національних інтересів у сфері енергетики [2, 3].

Ризики в енергетичній сфері є глобальними та місцевими, однак всі вони чинять суттєвий вплив (негативний/позитивний) на стан, гармонійний розвиток національних і світової економіки. Тому формуючи систему управління економічною безпекою, обов'язково і першочергово потрібно забезпечити ефективне управління енергетичною безпекою.

Список використаних джерел

1. U.S. chamber of commerce, 2019. International energy security risk index URL: https://www.globalenergyinstitute.org/sites/default/themes/bricktheme/pdfs/energyrisk_intl_2018.pdf
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» від 18.08.2017 р. № 605-р. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/publish/article?art_id=245234085
3. Мазур І. М. Енергетична надійність як критерій оцінювання енергетичної безпеки національної економіки. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*, 2014. № 10. С. 183–196.

Н. В. Зачосова,

*професор кафедри менеджменту та економічної безпеки,
доктор економічних наук, професор
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)*

ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ ЇХ ПЕРСОНАЛУ

В умовах карантинних обмежень та локдаунів, запровадження яких суттєво впливає на функціонування та розвиток світового та вітчизняного бізнесу, великою управлінською проблемою та викликом для топ-менеджменту компаній стала організація роботи персоналу у дистанційній формі. Спочатку було відсутнім навіть загальне розуміння того, як можна налагодити робочі процеси за відсутності робітників певних посад на своєму робочому місці. Однак, з плином часу та із урахуванням досвіду різноманітних учасників ринку, перебудова моделі трудових відносин (там, де це було можливо) таки відбулася, і нині, на початку 2021 року, організацією роботи у дистанційній формі уже нікого не здивуєш. Проте, формування певного досвіду у цій царині дало змогу виявити і ряд суттєвих труднощів і недоліків, які уже впливають, або які у перспективі можуть вплинути на стан фінансово-економічної безпеки суб'єктів підприємницької діяльності.

1. Матеріальне забезпечення дистанційної роботи. Частково (а у деяких випадках – повністю) функцію організації дистанційного робочого місця було перекладено на працівника, що призвело до використання власних персональних пристроїв для зберігання робочої інформації, що в усьому світі визнається невдалою, а інколи – недопустимою практикою. Також окремі технічні вимоги для дистанційної роботи вимагали від працівників додаткових витрат, що викликало невдоволення та зниження рівня лояльності до компанії.

2. Технічні проблеми зв'язку та комунікації. Дистанційна робота вимагає від працівників більш високого рівня фінансової грамотності та володіння сучасними технологіями. Їх використання без належної уваги до питання безпеки даних може стати суттєвою загрозою для інформаційної, а у підсумку – і економічної безпеки підприємства, установи, організації.

3. Ефективність роботи в умовах відсутності нагляду. Дистанційна робота характеризується відносно низьким рівнем нагляду,

моніторингу та контролю, принаймні робочого процесу. Тому варто встановити пильний контроль за результатами роботи, проміжними та фінальними. Співробітники компаній мають демонструвати високий рівень дисципліни, усвідомлення необхідності сумлінного та своєчасного виконання своїх професійних обов'язків в умовах відсутності контролю. Стимулювати найбільш результативних працівників компанія може, у першу чергу, шляхом покращення умов їх роботи – через придбання нових гаджетів, персональних комп'ютерів та іншої техніки, що активно використовується в умовах дистанційної роботи.

4. Соціальна пасивність і професійне вигорання. Відсутність особистої комунікації, безпосереднього спілкування з колегами, ізоляція – негативно впливають на психологічний та емоційний стан працівників компаній, що може вплинути на ефективність і результативність їх роботи та навіть стати причиною розвитку депресії та інших хвороб.

5. Хронофаги та відволікаючі фактори. У багатьох випадках на результативність дистанційної роботи працівників впливає наявність у приміщенні інших осіб – дітей, членів родини, які також опинились у ізоляції через карантин і мають виконувати певні завдання онлайн (навчатись або працювати). Що ж до хронофагів – поглиначів часу, то це термін з царини тайм-менеджменту, який означає непродуктивне використання часу – відволікання на телефонні розмови, соціальні мережі, кавування, «перекури», тощо.

Таким чином, дистанційна форма організації робочого процесу є справжнім викликом часу для сучасних компаній. Однак, як і будь-яка зміна, вона може мати і свої переваги при розумному використанні кадрового потенціалу, часу та матеріальних ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності та власних ресурсів і засобів їх працівників.

М. В. Зось-Кіор,

*професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Полтавська державна аграрна академія)*

В. Ю. Ільїн,

*професор кафедри журналістики та реклами,
доктор економічних наук, професор
(Київський національний
торговельно-економічний університет)*

О. В. Солод,

*аспірант
(Полтавська державна аграрна академія)*

МЕНЕДЖМЕНТ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ НА ОСНОВІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

На сьогодні менеджмент еколого-економічного розвитку підприємств агропродовольчої сфери в Україні стикається з проблемою адаптації до викликів смарт-економіки. Вона ґрунтується на впровадженні новітніх технологій, сукупність яких часто позначають як Індустрію 4.0, або четверту промислову революцію. Найбільший вплив на розвиток умов, моделей та результативності інноваційного аграрного бізнесу сьогодні справляють такі технології, як Big data and analytics (великі дані та аналітика), The Industrial Internet of Things (промисловий Інтернет речей), Autonomous robots (автономні роботизовані системи), Augmented reality (доповнена реальність) тощо. Смарттехнології кардинально змінюють людські потреби, продукти, послуги, вартісні ланцюги, ринки, технологічні процеси, бізнес-моделі, форми конкуренції та ділового партнерства. Просування ідей цифровізації виробництва та Індустрії 4.0 в український аграрний сектор відбувається дуже повільно, переважно через ініціативи та проекти бізнес-спільнот у сфері автоматизації аграрного виробництва.

Разом із тим вагомим стримуючим чинником становлення в Україні смарт-агробізнесу є відсутність системного попиту на цифрові рішення з боку вітчизняних аграрних підприємств та сільських громад. У широкому сенсі це означає неготовність (стратегічну, фінансову, технологічну, кадрову, організаційну і т. ін.) більшості підприємств та громад до кардинальних інновацій. Оскільки процеси цифрових трансформацій у вітчизняному агробізнесі сьогодні поки

що носять «точковий» характер, їхні основні напрями та чинники успіху доцільно дослідити на конкретних прикладах.

Досить активними в плані ефективного еколого-економічного розвитку підприємств агропродовольчої сфери є і сільські громади, які намагаються всіляко комунікувати з агровиробниками на взаємовигідних умовах та з іншими стейкхолдерами задля сталого розвитку сільських територій, в т.ч. включаючи реалізацію проектів щодо підвищення родючості ґрунтів, організації органічних господарств, обслуговуючих кооперативів, що прямо чи опосередковано пов'язані з ефективним еколого-економічним розвитком підприємств агропродовольчої сфери. Зазначимо деякі конкретні приклади по Полтавській області.

Перший і найбільший в Україні органічний малинник «Диканські ягоди» (с. Балясне Диканського району Полтавської області) було створено в 2016 році як сільськогосподарський обслуговуючий кооператив. Це стало можливим за рахунок обласної програми розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини. Безперечно, велику роль зіграла ініціативність місцевих фермерів, які мали на меті розвиток органічного землеробства у регіоні. Наразі під малину закладено 13 га землі, забезпечено близько 150 робочих місць, а сертифікована органічна продукція реалізується як в Україні, так і у країнах ЄС. У найближчій перспективі розвитку кооперативу планується розширення площі насаджень і не лише вирощування ягід, а і їхня подальша переробка – виготовлення джемів.

Іншим прикладом, гідним уваги, є Сергіївська об'єднана громада Полтавської області, яка також інвестує як у майбутніх підприємців, так і у кооперативи. Завдяки районному Фонду підтримки підприємництва кожен охочий мешканець може отримати безвідсоткову позику у 300 тис. грн під заставу виробничого майна, придбаного за ці кошти. За таких сприятливих для відкриття бізнесу умов у громаді вже з'явилися сироварня та пекарня, було створено кооператив «Сергіївські ягоди», що спеціалізується на органічному ягідництві. Також нещодавно безпосередньо на території громади мешканцям було виділено 15 га землі під городництво для вирощування продукції, на яку є попит. Це рішення було прийнято на користь органічного землеробства замість того, щоб віддати землю в оренду агрохолдингам під виснажливі для ґрунту кукурудзу та соняшник. Місцеві мешканці почали не просто реалізовувати вирощене, а й формувати додану вартість – сушити фрукти та ягоди, виробляти сухе варення, заготовляти лікарські трави, робити борщовий набір, розвивати екотуризм.

Підвищенням родючості ґрунтів переймаються й у Коломацькій ОТГ Полтавської області. Саме тут запровадили новації у боротьбі з амброзією. Замість скошування бур'янів або обробки їх гербіцидами, як роблять більшість фермерів, у громаді використовують мінерал, що являє собою природну сіль – бішофіт. Його перевагами є те, що він добувається на Полтавщині та при боротьбі з амброзією, порівняно з іншими аналогами, взагалі не несе школи довкіллю. Ефективність даного методу вже підтверджена науковцями. Бішофіт пригнічує лише дводольні рослини, до яких і відноситься амброзія, але є безпечним для злакових, отже ним можна обробляти поля без школи для пшениці, ячменю, кукурудзи тощо. Сам ефект від обробки мінералом становить 3–4 роки, він пагубно не впливає на ґрунт, його можна використовувати навіть як добриво. На додаток, згідно зі ствердженнями авторів винаходу, завдяки бішофіту також стерилізується пилок амброзії, після обробки не виділяються токсини, а отже зникає небезпека для алергиків. Таким чином, враховуючи актуальність і ефективність даного методу, започаткованого громадою, йому планують надати подальшого поширення у межах області.

Підсумовуючи все вищесказане, можемо стверджувати, що наведені приклади, демонструють зацікавленість як фермерів, мешканців громад, так і інвесторів у перспективі кардинальної зміни поглядів на еколого-економічний розвиток підприємств агропродовольчої сфери і взяття курсу на сталий розвиток.

З. Р. Кісіль,

*заступник директора Інституту управління,
психології та безпеки, доктор юридичних наук, професор,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КОМПЛЕКСНЕ АНАЛІТИКО-СИНТЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТ ЕМЕРГЕНЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ ДЕЛІКТІВ У ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ЛАНКАХ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Українське суспільство нині перебуває на шляху переходу від тоталітарного режиму державної влади до демократичного суспільного ладу європейського зразка. Сьогодні у нашій країні при відносно невисокій правосвідомості громадян часто виникають окремі

невідповідності у сприйнятті сучасних демократичних цивілізаційних цінностей. У частини населення вони асоціюються, у першу чергу, з матеріальним добробутом, а не з демократією, свободою, правами людини. Тому соціально-психологічна вагомість провідних гуманітарних цінностей здебільшого розуміється з погляду їх безпосередньої користі, у контексті юридичного романтизму та юридичного утилітаризму.

Саме очікування автоматичного підвищення життєвого рівня від впровадження демократії, правових форм регулювання суспільних відносин складає ідеологію юридичного романтизму, який оволодів свідомістю не тільки пересічних громадян, а й частини посадових осіб та професійних політиків. При цьому право і закон розглядаються дещо піднесено – як необхідна і достатня умова для забезпечення безбідного існування людини, обов'язкового підвищення її матеріального добробуту.

Потреба протидії соціальним явищам, які негативно впливають на розвиток суспільних відносин та створюють загрозу існуванню правової держави зумовлена становленням України як незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, формуванням громадянського суспільства. Корупція у правоохоронній системі особливо вражає суспільство і громадськість, зумовлює недовіру до державних інституцій, підриває авторитет всієї системи правоохоронних органів країни з боку громадян. Корупція в правоохоронних органах України негативно впливає на результати боротьби зі злочинністю, оскільки є випадки, коли особи, які скоїли злочини, уникають відповідальності за допомогою окремих правоохоронців.

Стан дисципліни і законності в правоохоронних органах України викликає серйозну стурбованість у керівництва МВС України. Профілактичні та практичні заходи, що мали б запобігати злочинним проявам та іншим надзвичайним подіям серед особового складу, й надалі є малоефективними, а реагування щодо порушників – ліберальним. Дослідження справ на місцях та аналіз статистичних даних свідчать про те, що випадки, коли окремі працівники правоохоронних органів перевищують службові повноваження, зраджують інтересам служби, скоюють посадові та інші злочини й потрапляють на лаву підсудних, в правоохоронних органах все ще досить часті. Корупція в правоохоронних органах безпосередньо на сьогодні загрожує конституційним правам і свободам громадян. Корупційні прояви серед працівників правоохоронних органів є об'єктом дослідження учених. Сучасні наукові погляди на корупцію виділяють у двох аспектах: широкому і вузькому. Корупцію в широкому розумінні

найбільш повно трактують як соціальне явище, – у цьому аспекті вона наділена низкою якісних ознак, які уможливають її виокремлення зі сукупності інших соціальних феноменів.

Широке розуміння, окрім юридичного визначення корупції, передбачає і морально-правовий аспект. Цей факт уможливорює трактування корупції як поняття досить розмите і неконкретне. Звідси і вся метафорика її визначення. Отже, своє тлумачення феномен отримує й на етичному рівні, що суттєво перешкоджає його операціоналізації.

Спроба звести корупцію до визначених феноменів, що зробили чимало авторів, є, за своєю суттю, намаганням подолати змістовну розрізненість, яку породжує багатогранність корупції. Так, у вузькому розумінні це поняття належить до підкупу-продажності. Прихильники широкого тлумачення стверджують, що корупція має багатшу природу і «не зводиться тільки до «підкупу хабарами», «продажності посадових осіб, політичних діячів» [1, с. 15]. Досить широку дефініцію корупції наводять іноземні вчені. Зокрема, М. Джонс і Дж. Наєм розуміють корупцію як «поведінку, яка відхиляється від тої, що задекларована посадовій особі наявними приписами, і зумовлена бажанням отримати матеріальні чи статусні переваги для себе, своєї сім'ї чи пов'язаної між собою вузької групи осіб, а також тих, що порушують обмеження на втручання за особистими мотивами під час виконання посадових функцій» [2, с. 15]. Дж. Лапаломба розуміє це явище як будь-які дії чиновників, якщо останні відступають від своїх визначених законом обов'язків в обмін на особисті вигоди [3, с. 2]. Д. Бейлі трактує корупцію як зловживання владою, використання її в особистих цілях, які не обов'язково мають давати матеріальні вигоди [4, с. 32].

Отже, порівнюючи наукові підходи вчених стосовно розуміння та тлумачення поняття «корупція», робимо висновок, що вузький підхід до її розуміння є недоречним і помилковим. Корупція як складне, соціально-політичне явище є набагато більшим утворенням, аніж сукупність суто кримінальних виявів. До основних детермінант масштабної корупції в системі правоохоронних органів слід, на нашу думку, зарахувати: непослідовність адміністративних реформ; безглузде, безперервне реформування структурних підрозділів; низький професійний рівень багатьох правоохоронців; відсутність чітких меж персональної відповідальності правоохоронців; неефективність використання адміністративних процедур, зумовлених режимом проходження державної служби в правоохоронних органах; вагома та доступна винагорода за вчинення таких дій; не завжди

належний рівень контролю за діяльністю працівників правоохоронних органів з боку керівництва; недостатні морально-етичні якості правоохоронців; небажання керівництва підрозділів визнавати наявність корупції у своєму середовищі; велика кількість незначних зловживань працівників правоохоронних органів, що залишається поза увагою, формуючи характерний високий рівень латентності, чим і зумовлені суттєві труднощі у їх виявленні; широкий спектр владних повноважень, наявний у працівників правоохоронних органів, що дає змогу реалізовувати окремим працівникам незаконні дії під виглядом проведення стандартних оперативно-розшукових та процесуальних заходів.

Наведені вище міркування, без сумніву, не тільки формують більш повну картину щодо оцінки такого негативного явища, як правопорушення серед працівників правоохоронних органів, але й уможливають врахування визначених особливостей під час розробки заходів запобігання корупції.

Отже, на нашу думку, механізмом запобігання і протидії корупції в правоохоронних органах, слід вважати систему правових засобів, що покликані врегульовувати суспільні відносини, в яких через їх неповноцінне нормативне забезпечення і неналежне виконання посадових обов'язків виникають корупційні діяння.

Найбільше значення в протидії корупції як пріоритетного завдання державної політики, має усунення прямих і непрямих причин корупції. Зміст цих причин зумовлений комплексом правових, соціально-політичних, економічних та інших умов, які характеризують політичне й соціально-економічне становище держави.

Втім, попри численні форми корупції в правовому сенсі, корупція є сукупністю різних за характером та ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь. Як основні напрямки антикорупційна правова політика використовує такі форми реалізації: правотворчу; правозастосовну; інтерпретаційну; доктринальну; теоретико-правову.

Поширення корупційної діяльності в правоохоронних органах призводить до реальної загрози безпеці, демократичному розвитку держави та суспільству, конституційному ладу, зокрема: шкодить авторитетові країни, підриває демократичні засади управління суспільством, функціонування державного апарату, обмежує конституційні права й свободи людини та громадянина, а надто пересічних

осіб, порушує принципи верховенства права, змінює встановлений порядок здійснення повноважень посадовими та службовими особами органів державної влади, управлінських структур приватного сектора, підриває моральні й суспільні цінності, дискредитує державу на міжнародному рівні.

У такій ситуації потрібно максимально концентрувати зусилля усіх гілок влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань, вжити необхідних загальнодержавних заходів, що мають вдосконалити та реформувати різні галузі права, правового забезпечення правоохоронних органів. Задля вдосконалення системи заходів протидії корупції в правоохоронних органах обґрунтованою є потреба у створенні спеціалізованого органу – Постійної комісії (надалі – Комісія) щодо протидії корупції в правоохоронних органах. Основні зусилля Комісії мають орієнтуватися на формування загальних правових стандартів правоохоронних органів, на правове забезпечення міждержавних програм співробітництва у боротьбі з корупційними деліктами і злочинами.

Пріоритетними в антикорупційній законотворчій діяльності Комісії мають залишатися універсальні міжнародні правові стандарти ООН, Ради Європи, Євросоюзу. Міжнародна співпраця МВС України у сфері протидії корупції повинна провадитися через розгалужену систему профільних органів, налаштованих, перш за все, на профілактику.

Попри велику кількість антикорупційних нормативно-правових актів є всі підстави стверджувати про те, що неможливо передбачити методи та способи протидії корупції на законодавчому рівні. Законодавець випереджає лише найпоширеніші, узагальнені шляхи боротьби із цим явищем. Розробляти конкретні схеми та моделі протидії і виявляти корупційні діяння, конкретні методи притягнення до юридичної відповідальності осіб, які скоїли такі правопорушення, мають органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, відповідно до наданих їм чинним законодавством повноважень, а також керівники підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності, відповідно до установчих документів цієї юридичної особи.

У сфері антикорупційної політики більшість законодавчих ініціатив передбачають посилення відповідальності особи за скоєння корупційного діяння, що безпосередньо впливає на збільшення корупційних явищ: підвищується рівень відповідальності – підвищується рівень ризик притягнення до відповідальності – зростає корупція. Але такі заходи впливають на наслідки корупції, а не на їх

причини. Змінити ситуацію кардинальним чином можна лише, якщо усунути корупційні можливості чинного українського законодавства, яке містить багато прогалин, можливостей «обходу» тієї чи іншої норми, чимало колізійних норм.

Список використаних джерел

1. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : монографія. К. : Юридична думка, 2004. 400 с.
2. Johnston M. Political Corruption and Public Policy in America. CA : Brooks Cole Publishing Co, 2020. 254 p.
3. Хлонова Н. В. Антикоррупционные меры безопасности : монография / под науч. ред. Н. В. Щедрина ; Сиб. федер. ун-т. Красноярск : СФУ, 2010. С. 241–258.
4. Bayley D. Policing in America : Assessment and Prospects. *Police Foundation*. 2001. 50p. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/187083.pdf>

М. В. Ковалів,

*завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін
кандидат юридичних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Д. Д. Рукосуєва,

*здобувач вищої освіти центру післядипломної освіти,
дистанційного та заочного навчання
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК ОСНОВНИЙ КОМПОНЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Економічна безпека розглядається в наукових дослідженнях під різним кутом зору в залежності від пріоритетів, які перебувають у фокусі розгляду – регіональна безпека, безпека підприємства, безпека галузі, безпека держави, в структурі поняття економічна безпека відбувається виділення об'єкта, що зазнає небезпеки, зовнішні та внутрішні загрози.

Незалежно від того, на якому рівні господарювання розглядається питання економічної безпеки, її забезпечення можливо шляхом формування системи відносин між суб'єктами господарювання та суб'єктами громадської сфери життя суспільства, які підтримуються

сукупністю правових, адміністративних, технічних та інформаційних заходів.

Якщо об'єднати в сукупність згадані вище окремі аспекти економічної безпеки, то мова йде про економічну безпеку як компонента в складі національної безпеки держави.

Економічну безпеку слід розглядати в загальному контексті формування системи національної безпеки держави як концептуальної, стратегічної і інституційно-організаційної основи захисту національно-державних інтересів країни.

Концепція національної безпеки України як демократичної суверенної держави почала формуватися в початковий період, відразу після набуття Незалежності. Перші дії знайшли відображення у прийнятій у 1990 році Декларації про державний суверенітет, яка визначила базові поняття та елементи безпеки [1].

Даний концептуальний підхід мав на увазі факт необхідності економічної безпеки, сформульований як матеріальні цінності суспільства. На базі цієї концепції сформувалася стратегія національної безпеки, в якій відображаються фундаментальні цілі, пріоритети, весь комплекс життєво важливих інтересів країни.

У контексті розвитку уявлень про систему національної безпеки з урахуванням національних інтересів у галузі економіки був прийнятий Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», де йдеться про те, що без забезпечення економічної безпеки практично неможливо вирішити жодне з завдань, що стоять перед країною у внутрішньодержавному та у міжнародному плані [2].

Прийнятий раніше Закон України «Про основи національної безпеки України» акцентував увагу на основних напрямках забезпечення національної безпеки у внутрішній діяльності держави в умовах формування ринкової економіки в рамках правової держави і подолання кризових явищ, а саме, йшлося про правове забезпечення господарської діяльності, посилення державного регулювання в економіці, вжиття необхідних заходів щодо подолання наслідків економічної кризи, збереження та розвитку науково-технічного, технологічного і виробничого потенціалу, переходу до економічного зростання при зниженні ймовірності техногенних катастроф, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної промислової продукції, підйому добробуту населення [3].

У Законі України «Про національну безпеку України» зазначено, що її реалізація повинна стати мобілізуючим фактором розвитку національної економіки і поліпшення якості життя населення, а стан національної безпеки безпосередньо залежить від економічного

потенціалу країни [4]. Економічній безпеці в системі національної безпеки надано першорядне значення.

Національна безпека розуміється як стан захищеності особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідні якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність і забезпечити сталий розвиток України, оборону і безпеку держави.

У залежності від змісту конкретної сфери життєдіяльності суспільства, у національній безпеці виділяють елементи, її складові – політична безпека, воєнна безпека, демографічна безпека, культурна безпека, продовольча безпека, науково-технічна безпека, інформаційна безпека і поряд з іншими компонентами економічна безпека.

Попередній період історії України та держав ЄС показав, що застосування збройних сил за допомогою демонстрації військової сили і військової присутності в зонах політичної та економічної нестабільності з метою забезпечення економічних інтересів має чітко сформовану тенденцію бути об'єктивно обґрунтовано або політично мотивоване і створює передумови формування умов для економічної діяльності держави або економічних структур, що представляють його інтереси.

У даний час в наукових дослідженнях приділяється велика увага протиріччям в теорії і практиці взаємозв'язку економічної і військової безпеки в системі національної безпеки держави.

Принциповим є розробка концепції протидії загрозам економічної та військової безпеки держави, що складається в формуванні регулюючих впливів на економіку, інституційних перетворень, що сприяють підвищенню рівня економічної та військової безпеки держави.

Вибірковість впливів забезпечується в результаті визначення пріоритетних напрямів на основі об'єктивних критеріїв, що формуються системою моніторингу економічної та військової безпеки. Матриця взаємозв'язку економічної та військової безпеки держави передбачає необхідність скоординованого функціонування механізмів моніторингу та координації, прямого і зворотного зв'язку забезпечення економічної та військової безпеки держави в системі національної безпеки з урахуванням особливостей концептуального та стратегічного рівня цієї діяльності.

Економічний фактор істотно впливає на стан політичної системи держави, готовність і можливість протистояти діям деструктивних сил, все більше активізуються на базі економічних

інтересів. Рівень і стан економічної безпеки держави характеризує захисні властивості даної держави та наявність механізму протистояння впливу небезпечних для національних інтересів держави факторів і впливів, характеризує дієвість і повноту виконання охоронних функцій держави та її інститутів.

Економічний чинник сталого розвитку суспільства сприяє стабілізації соціальної сфери, консолідації різних соціальних груп, верств, подолання міжнаціональних конфліктів, поліпшення якості життя, зростання добробуту населення, в тому числі за допомогою підвищення рівня зайнятості та зростання доходів.

Економічна безпека відіграє провідну роль серед інших видів безпеки і займає центральне місце в системі національної безпеки, оскільки виступає в якості матеріального базису для реалізації функцій інших видів безпеки та надає постійний матеріальний ресурс для забезпечення національної безпеки як динамічно функціонуючої системи.

Список використаних джерел

1. Декларації про державний суверенітет України : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>

2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики : Закон України від 01.07.2010 р. № 2411-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2411-17>

3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.03.2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/964-15> (не чинний).

4. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2469-19>

Г. В. Козаченко,

*професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань,
доктор економічних наук, професор
(Національна академія
внутрішніх справ)*

ПРИЧИНИ НЕГОТОВНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ДО РЕЙДЕРСЬКОЇ АТАКИ

Необхідність протидії рейдерству очевидна. Для протидії рейдерському захопленню власники та керівники будь-якого підприємства мають бути готовими. Проте багато власників та керівників

підприємств в Україні не повною мірою уявляють гостроту проблеми рейдерства, а тому на початку рейдерської атаки, як правило, виявляються не готовими дати серйозну відсіч захоплювачу. Як показав аналіз публікацій з тематики, що розглядається [1–5], причини такого ставлення власників та керівників підприємств в Україні різні, так само різна й природа цих причин. За цією ознакою виділено причини психологічного, економічного та управлінського характеру.

Основою неготовності підприємства до рейдерської атаки є, як правило, психологічний ефект її недооцінювання. Як і низка подій (побутова пожежа, повінь або землетрус), руйнівний корпоративний конфлікт належить до оцінно-вірогідних подій (комусь призначено їх мінувати, а комусь ні). Але кожен власник та директор підприємства вважає, що він особисто з питаннями рейдерства стикатися не буде. Як наслідок, коли рейдерський напад здійснюється, навіть потужне велике підприємство виявляється неготовим до рейдерської атаки.

Недооцінка ймовірності рейдерського нападу та помилкова впевненість власників та керівництва підприємства у тому, що проблема рейдерства їх мине, підкріплюється управлінським его щодо критичної важливості та недоторканності підприємства. Управлінське его притаманне саме власникам (й керівникам) великих підприємств, які мають давню історію, часто приватизовані ще у перші роки незалежності України. Власники та керівники таких підприємств вважають, що рейдер не зможе їх захопити. А якщо така спроба трапиться, то мешканці міста, міська влада та колектив підприємства виступлять єдиним фронтом проти дій рейдера. На жаль, практика рейдерства в Україні свідчить про інше: об'єктом захоплення можуть бути й великі підприємства, й підприємства, що є лідерами у галузі, а очікувані захисники не квапляться виступити на захист підприємства. Висока концентрація власності сама по собі не забезпечує підприємство від рейдерського нападу: така концентрація дозволяє уникнути (або, принаймні, зменшити вплив) загроз рейдерства одних видів, але разом з тим сприяє виникненню інших загроз.

Однією з важливих причин фактичної неготовності підприємства до рейдерської атаки є перебільшення важливості «особистих зав'язків» власників та керівників підприємства. Проте ділові контакти власників або керівництва підприємства з представниками органів державної влади рейдерів не зупиняє і не забезпечує «недоторканість» підприємства для рейдерів. За певних умов органи влади можуть просто «дотримуватися» нейтралітету, а правоохоронні органи відмовитися розглядати дії рейдера як злочин,

передбачений статтями Кримінального кодексу, розцінюючи їх як господарські спори.

До економічних причин неготовності підприємства до рейдерської атаки належить капіталомісткість протирейдерських заходів, які потребують значних коштів, тоді як рейдерська атака має ймовірнісний характер (або відбудеться, або ні). Тому найчастіше про захист від рейдерського захоплення серйозно починають думати тоді, коли підготовлений рейдером проект вже починає здійснюватися. Оскільки основним чинником успіху рейдерського захоплення є непередбаченість підприємства-мети до захисту, то навіть найрадикальніші заходи захисту на цій стадії, радше, виявляються марними. На жаль, захист бізнесу і тим більш системи протидії недружньому поглинанню не входять до системи головних пріоритетів власників і керівників вітчизняних підприємств. Теоретично вони можуть усвідомлювати важливість захисту підприємства від рейдерського нападу й доцільність профілактичних дій, але через зосередження на вирішенні поточних питань постійно відкладають профілактичні антирейдерські заходи «на потім».

Важливою причиною неготовності вітчизняних підприємств до рейдерської атаки є відсутність на кваліфікованих фахівців з антирейдерської діяльності. Рейдерський напад здійснюється висококваліфікованими спеціалістами, а тому і протидія йому має здійснюватися кваліфікованими фахівцями з цього питання. Штатні працівники підприємства взагалі не мають досвіду та знань для вирішення специфічних складних завдань, що пов'язані з протидією рейдерській атаці. Власники та керівники вітчизняних підприємств також необхідних знань та навичок не мають, а намагаючись зекономити кошти, замість запрошення кваліфікованих фахівців (зокрема юристів), оплата послуг яких потребує значних витрат, залучають фахівців, праця яких коштує дешевше. Відповідно, і якість послуг таких фахівців нижча. Як наслідок керівництво та власники підприємства можуть отримати не план дієвих активних попереджувальних заходів протидії рейдерству, а загальні рекомендації. Навіть за умови готовності керівництва та власників підприємства витрачати кошти на заходи з протидії рейдерському захопленню, виникає проблема пошуку та залучення кваліфікованих фахівців з цього питання.

Неочевидною, але важливою причиною неготовності підприємства до рейдерської атаки є поверхневе та неуважне ставлення в акціонерних товариствах до міноритарних акціонерів. Тим часом, останні (якщо вони не є рейдерами) є особами, що зацікавлені в стабільній діяльності підприємства. Власникам та керівникам під-

приємства слід розуміти, що міноритарний акціонер може або сприяти рейдеру у його нападі, або стати союзником власників та керівників підприємства у боротьбі із рейдером.

Таким чином, абсолютно будь-яке підприємство незалежно від його виду діяльності, розміру, продукції, міцності зав'язків власників та керівництва підприємства з органами державної влади тощо може стати метою рейдерського нападу, а якщо не звертати уваги на розглянуті причини, то таку мету буде досягнуто.

Список використаних джерел

1. Джамгуров Р. Рейдерство, рейдери та антирейдерські практики. URL: <https://blog.liga.net/user/rdzhamgurov/article/27733>
2. Економічна безпека підприємства в умовах рейдерських загроз : монографія / О. А.Бурбело, С. К. Рамазанов, О. М.Заєць, Т. С. Гудіма, О. М. Кузьменко / за ред. О. А. Бурбелі, С. К. Рамазанова. Сєверодонецьк : СНУ ім. В. Даля, 2015. 285 с.
3. Мельниченко О. А., Пушкарьова В. І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2015-1/doc/2/04.pdf>
4. Рейдери в дії: напад – захист. URL: <https://artius.com.ua/uk/novini/statti/reyderi-v-diyi-napad-zahist/>
5. Рейдерство: витоки, процедури, способи запобігання : монограф. / О. А. Бурбело, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелов, С. О. Бурбело. Луганськ : РВБ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 184 с.

М. П. Козирєв,

*доцент кафедри соціально-поведінкових і гуманітарних наук та економічної безпеки
кандидат філософських наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

БЕЗРОБІТТЯ: СОЦІАЛЬНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ

В умовах ринкової економіки безробіття є притаманним їй явищем і зумовлена дією об'єктивних економічних законів. За сприятливих умов розвитку економіки, безробіття не є загрозливим соціально-економічним чинником, оскільки зачіпає невеликі групи людей протягом певного часу. Натомість, в умовах економічної нестабільності та кризи, безробіття стає надзвичайно гострою проблемою для переважної більшості людей та суспільства.

Безробіття – це соціально-економічне явище, в результаті якого частина працездатного населення не може знайти роботи, стає відносно надлишковою, поповнюючи резерв робочої сили, це перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї [1].

Безробітними є громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до неї, а також організувати власний бізнес.

Безробіття як об'єктивне соціально-економічне явище зумовлено такими чинниками: структурною перебудовою економіки; скороченням обсягів виробництва; переходом на випуск нової інноваційної продукції; зростанням імпорту продукції і товарів через слабкість власної економіки; жорсткою кредитно-грошовою політикою; скороченням платоспроможного попиту населення; інвестиційною кризою; низьким рівнем конкурентоспроможності представників багатьох професій у нових економічних умовах; незадовільним рівнем зорієнтованості системи професійної і вищої освіти на потреби ринку праці. Кожен із зазначених чинників певною мірою сприяє поширенню безробіття, а їх комплексна дія призводить до негативних наслідків не лише в економічній, а й в інших сферах суспільства [2].

Стан економіки, її технологічна та інноваційні складові, споживчий попит, демографічна ситуація визначають основні типи безробіття, до яких належать: фрикційне (пов'язане з неможливістю реалізувати працівником свого право на вибір виду професійної діяльності, місця роботи тощо); структурне (спричинене змінами структури споживчого попиту і пропозицій робочої сили в різних галузях виробництва); циклічне (зумовлене спадом виробництва, зменшенням інвестицій в економіку); приховане (пов'язане зі спадом виробництва, що змушує роботодавців надавати працівникам довгострокові неоплачувані відпустки, зі зростанням чисельності працівників, які шукають роботу самотужки, не звертаючись до служби зайнятості тощо); добровільне (визначається небажанням людини працювати); застійне (породжується значним часом відсутності роботи) тощо [1,4].

Для характеристики безробіття важливим є розгляд її структури, на яку впливають багато чинників, а саме: стать людини (особлива увага звертається на найменш захищену соціальну категорію – жінок); вік з виокремленням молодіжного і безробіття осіб передпенсійного віку; соціальна група (робітники, інженерно-технічні працівники, вчителі, медичний персонал, службовці та ін.);

професійні і кваліфікаційні характеристики; рівень освіти, доходів і забезпеченості; причини і мотиви звільнення.

Цьому явищу притаманні певні функції, як: 1) функція справедливості, в умовах безробіття існують тільки ефективні, економічно виправдані робочі місця; 2) функція стимулювання, людина прагне до підвищення власної професійної активності і кваліфікації, щоб не опинитися у лавах безробітних; 3) пристосування найманих працівників до ринку праці; 4) забезпечення мобільності працездатного населення у просторі і часі; 5) стихійне регулювання попиту і пропозицій; 6) регулювання робочої сили в різні періоди економічної кон'юнктури; 7) надання найманим працівникам тимчасової перерви у трудовій діяльності з метою зміни роботи.

Безробіття, як надскладне соціально-економічне явище, несе суспільству і конкретній особистості різноманітні соціальні та психологічні наслідки, тому зупинимось на їх характеристиці [1,2].

Соціальні наслідки безробіття: незайнята робоча сила означає невикористання економічного потенціалу суспільства, прямі економічні втрати. В ситуації, коли частина працівників залишається без роботи, це означає, що виробництво скорочується порівняно з можливим обсягом, досягнутим при умові повної зайнятості; безробіття не дозволяє найманим працівникам, профспілкам висувати обґрунтовані вимоги до працевлаштування щодо підвищення заробітної плати через зростання конкуренції на ринку праці, збільшення резервної армії непрацюючих тощо; при тривалому безробітті працівник втрачає фахову кваліфікацію, професійну майстерність, трудову мобільність і ін. Вже після трьох місяців безробіття, працівник при працевлаштуванні на попередню роботу, досягає звичної продуктивності праці лише через 7 місяців; безробіття спричинює безпосереднє, реальне зниження досягнутого рівня життя, погіршує фінансове положення людини та її сім'ї; безробіття іноді розглядається як соціальна патологія, яка проявляється у загостренні криміногенної ситуації, посиленні соціального напруження, збільшенні соціальної диференціації, зростанні злочинності, вживанні алкоголю, наркотиків тощо.

Крім цього, соціальні наслідки безробіття відбиваються на: зміні (як правило, пониженні соціального статусу і соціального положення особистості в суспільстві); перерозподілі або втраті комунікативних зв'язків безробітної людини з її професійним та соціальним оточенням; виникненні та поширенні соціальних патологій і девіацій; появі конфліктів різної природи, особливо внутрішньосімейних (особливо стосовно жінок, дітей, людей похилого віку) та конфлікту поколінь; відмінностях у гендерному сприйнятті ситуації безробіття

та виходу з неї; формуванні та дотриманні особливого соціального типу поведінки, пов'язаного з втратою місця роботи.

До психологічних наслідків безробіття можна віднести: безробіття завдяки своїй тривалості посилює соціальну ізоляцію людини, спричиняє зменшення, або зникнення комунікативних зв'язків, омивання неї з боку співробітників тощо; наслідком безробіття є відчуття невпевненості і двозначності соціального статусу людини; безробіття призводить до перерозподілу структури часу – з одного боку, він використовується для розв'язання особистісних проблем, реалізації захоплень, з іншого боку – труднощі з використанням і використанням вільного часу; це емоційні переживання, стресові стани, погіршення здоров'я, розрив сімейних відносин через негативні оцінки з інших людей щодо «невдач» тощо.

Основними напрямками вирішення проблеми безробіття в нашій країні можуть бути [5]:

- збільшення державного фінансування програм професійного навчання;
- надання податкових пільг для підприємств з високою часткою зайнятого населення;
- збільшення фінансування заходів щодо надання ефективної підтримки пошуку робочих місць безробітними;
- преміювання підприємств, які сплачували страхові внески протягом більше, ніж двох років, без звільнень працівників;
- надання податкових кредитів підприємствам за кожне нове створене робоче місце;
- відповідність держзамовлення на підготовку спеціалістів у відповідності із реальним попитом на робочу силу;
- стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу;
- надання підприємцям субсидій, премій та податкових пільг для найму додаткової робочої сили або переведення працівників на скорочений робочий день;
- стимулювання підприємців до навчання перекваліфікації й подальшого працевлаштування додаткової робочої сили;
- залучення приватного (як вітчизняного, так і іноземного) капіталу в райони зі стійким рівнем безробіття;
- заходи щодо квотування робочих місць для представників найуразливіших груп на ринку праці, безвідсоткові кредити, що надаються безробітним, які започатковують власний бізнес.

Отже, основною соціально-економічною проблемою, розв'язанням якої сьогодні займаються держава і суспільство, є зайнятість населення. Адже вона не тільки забезпечує матеріальну основу

буття людини, а й сприяє розвитку її духовно-моральних і соціальних якостей. Успішно вирішена проблема зайнятості забезпечує соціальну гармонію в суспільстві, невирішеність її призводить до соціальної напруги, деградації творчих і професійних якостей людини.

Список використаних джерел

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підручник. 5-те вид., оновлене. К. : Знання, 2011. 390 с.
2. Гальків Л. І. Втрати людського капіталу: чинник безробіття. *Економіка і регіони*. 2009. С. 110–113.
3. Іваницька С. Б., Мороховець І. О. Проблема безробіття в Україні. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. С. 34–38.
4. Кафлевська С. Г., Лисюк О. С. Безробіття як соціально-економічна проблема населення України. *Збірник наукових праць ВНАУ*. Серія: Економічні науки. 2012. № 4 (70). С. 48–53.
5. Транченко Л. В. Безробіття як соціальна проблема ринкового суспільства. *Економіка та держава*. 2012. № 4. С. 12–13.

І. С. Козій,

старший викладач
кафедри фінансів та обліку
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

БЮДЖЕТНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ

Забезпечення бюджетної безпеки є одним із провідних напрямків в управлінні фінансовою безпекою держави в цілому.

Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів і видатків державного й місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів.

В. І. Соловійов вважає бюджетну безпеку однією з чотирьох головних складових фінансової безпеки України, зазначаючи, що до неї, в першу чергу, відносяться безпека бюджетної та банківської систем, страхового та фондового ринку [1].

Аналогічно, О. Савицька вважає, що фінансова безпека є складною багаторівневою системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру і характер розвитку. Система фінансової безпеки держави включає бюджетну, валютну, грошово-кредитну, боргову безпеку, безпеку страхового та фондового ринків [2].

А. Городецький розширює значення бюджетної безпеки в структурі фінансової безпеки держави, коли зазначає, що основними структурними ланками фінансової безпеки для держави є: регіональний бюджет, бюджети регіонів, консолідований бюджет, фінансовий ринок, державний борг (зовнішній і внутрішній), платіжний баланс, фінанси корпорацій і фінанси домашніх господарств» [3].

Бюджетна безпека як важливий фактор соціально-економічного розвитку держави виступає своєрідним індикатором і критерієм ефективності її бюджетної політики та організації бюджетного процесу. З економічного погляду, бюджетна безпека виражає здатність держави за допомогою бюджету виконувати властиві їй функції та завдання, а також задовольняти потреби платників податків та отримувачів бюджетних коштів з урахуванням індивідуальних, корпоративних і суспільних інтересів. Отож, забезпечення бюджетної безпеки держави є одним із ключових завдань під час реалізації її стратегічних соціально-економічних пріоритетів [4].

Питання забезпечення бюджетної безпеки є досить актуальним для нашої країни. Це пояснюється тим, що саме бюджет є важливим інструментом підвищення соціального захисту населення, регулювання соціально-економічного розвитку держави, забезпечення стабільності національної економіки, а також бюджет забезпечує накопичення коштів необхідних для проведення внутрішньої та зовнішньої політики держави.

Джерела загроз бюджетної безпеки – це умови і фактори, які призводять до деформації бюджетної системи. Існує багато деструктивних обставин, які впливають на забезпечення бюджетної безпеки та ефективність бюджетної політики держави. Всі фактори ризику можна згрупувати за певними класифікаційними ознаками (табл.).

На нашу думку, основними напрямками зміцнення та протидії загрозам бюджетній безпеці країни можуть бути:

- дотримання термінів і узгодженість етапів бюджетного процесу;
- поступова детінізація економіки;
- оптимізація видаткової частини бюджету;
- поліпшення інвестиційного клімату і постійна державна підтримка для залучення додаткового капіталу в економіку;
- створення ефективної системи контролю над раціональним використанням бюджетних коштів;
- удосконалення бюджетної і податкової систем відповідно до вимог ЄС;

Класифікація загроз бюджетній безпеці за факторами ризику

Ознака ризику	Види загроз
Можливість прогнозування	Передбачувані, непередбачувані
Характер виникнення	Об'єктивні, суб'єктивні
Форма прояву	Явні, приховані
Об'єкти посягань	Податковий потенціал, доходи бюджету, бюджетні асигнування, державна і приватні власність, економічні ресурси та ін..
Джерела виникнення	Економічні, правові, політичні, техногенні, екологічні, конкурентні та ін.
Ступінь ймовірності	Малоймовірні, середньоймовірні, високо-ймовірні
Величина втрат	Незначні, значні, катастрофічні
Структура	Інваріантні, варіативні

- утримання граничного обсягу дефіциту державного бюджету на економічно безпечному рівні;
- розширення повноважень місцевої влади щодо адміністрування податкових надходжень;
- установлення чітких критеріїв вирівнювання бюджетної забезпеченості регіонів;
- створення стабілізаційного фонду для компенсації впливу на Україну неминучих світових криз.

Проте реалізувати зазначені напрями неможливо без ефективного механізму забезпечення бюджетної безпеки, під яким розуміється сукупність дій, заходів впливу, спрямованих на своєчасне попередження, виявлення, ліквідацію загроз бюджетній безпеці країни.

Список використаних джерел

1. Соловійов, В. І. Фінансова безпека як основоположний фактор незалежності держави. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2011. № 3 (15). С. 148.
2. Савицька, О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. *Економічний форум*. 2012. №3. С. 14.
3. Городецкий А., Морукова А. Формирование единой системы государственного финансового контроля. *Вопросы экономики*. 2004. № 1. С. 85–97.
4. Кишакевич, Б. Ю. Формування системи фінансової безпеки України в умовах глобалізації. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.7. С. 205.

М. І. Копитко,
професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ),

Ю. І. Ільків,
аспірант кафедри менеджменту,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Детальний аналіз Індексу інноваційної ефективності України у 2010 – 2018 рр. (рис. 1), який визначається шляхом рейтингування співвідношення Інноваційного вихідного індексу до Інноваційного вхідного індексу, дає підстави для висновку, що створення сприятливих умов для інноваційної результативності різко знизилося. Однак, прогнозні оцінки засвідчують, що в умовах 2019–2020 рр. значення аналізованого показника матиме тенденцію до збільшення.

Дослідження факторів впливу на рівень інноваційної активності підприємств (рис. 2) засвідчують її залежність від макроекономічної стабільності, рівня соціально-економічного розвитку країни та обсягів фінансування інновацій.

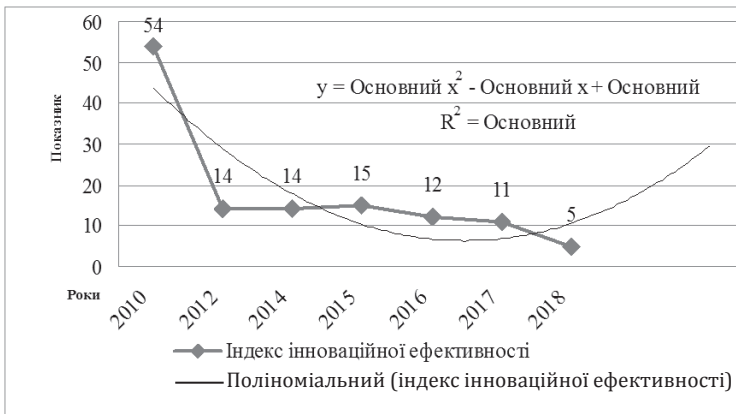

Рис. 1. Прогнозні оцінки індексу інноваційної ефективності в Україні, 2010–2020 рр. (2019–2020 рр. – прогнозні оцінки)

Джерело: авторська розробка на основі [1–3]

Рис. 2. Фактори зниження інноваційної активності підприємств в Україні.

Джерело: авторська розробка на основі [5, с. 27–28]

Доцільно звернути увагу на той факт, що економічну безпеку підприємств з позиції глобальних рейтингів неможливо оцінити без урахування показників інноваційного розвитку. Водночас, погоджуючись із Боронос В. Г., Шкарупа О. В. [4], вважаємо, що інновації як фактор зміцнення економічної безпеки підприємства в умовах глобалізації та інтеграції до світового економічного простору й стимулювання інноваційної діяльності є векторами реалізації стратегічних пріоритетів України, реалізація яких залежить від рівня бюджетного та позабюджетного фінансування сфери інновацій.

Поряд із цим, першочерговим та значним дестабілізуючим фактором як економічної безпеки підприємств, так і розвитку інноваційної діяльності є низький рівень фінансування інновацій, що відображає свій вплив на їх продуктивності. На рис. 3 відображено динаміку фінансування інноваційної діяльності в Україні за період з 2011 р. до 2019 р.

Як бачимо, динаміка фінансування інноваційної діяльності в Україні в аналізованому періоді характеризується спадним трендом, а частка фінансування інноваційної діяльності є надзвичайно низькою. Проте, результати прогнозування на 2020–2021 рр.

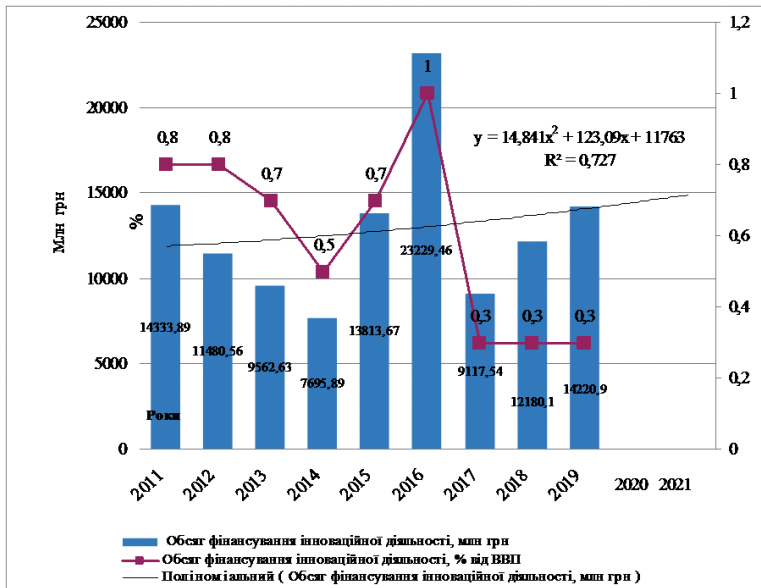

Рис. 3. Динаміка фінансування інноваційної діяльності в Україні, 2011–2021 рр. (2020–2021 рр. – прогнольні оцінки)

Джерело: авторська розробка на основі [3, с. 21]

засвідчують тенденцію до незначного збільшення фінансування до 15 000 млн. грн.

Зауважимо, що основним джерелом фінансування інноваційної діяльності є власні кошти підприємств. Водночас, результати дослідження з використанням інструментів нелінійного програмування (поліноміальна модель, статистичний пакет CurveExpert 5,0) дозволяють прослідкувати прямо пропорційну залежність між обсягами фінансування інноваційної діяльності та обсягами капітальних інвестицій в інноваційну сферу (рис. 4). Відмітимо, що, своєю чергою, підвищення рівня економічної безпеки підприємства, основним завданням якої є забезпечення стратегічних, тактичних та оперативних заходів захищеності підприємства залежить від рівня формування унікальних здатностей щодо модернізації.

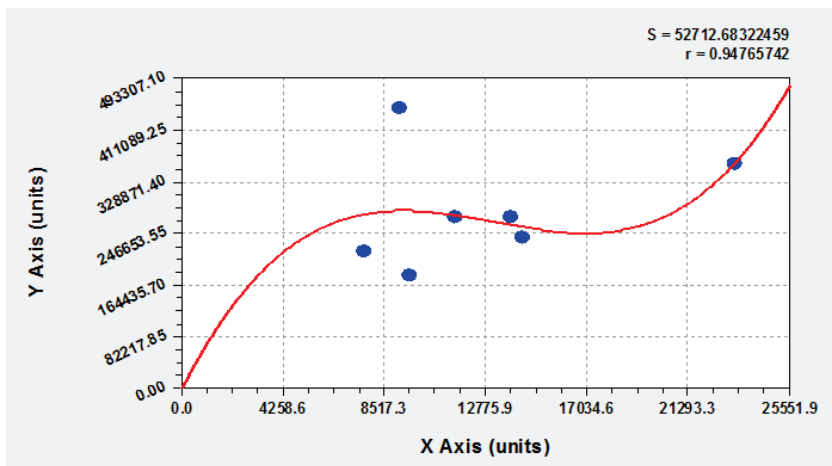

Рис. 4. Залежність обсягу фінансування інноваційної діяльності від рівня капітальних інвестицій, 2011–2019 рр.

Джерело: авторська розробка на основі [3, с. 28–29]

Згідно проведених економіко-математичних розрахунків, можна зробити висновок, що фінансування інноваційної діяльності є ризиковим процесом, проте, являється основою стабільного й ефективного розвитку підприємства.

Список використаних джерел

1. «The Global Innovation Index» 2010–2018 pp. URL: <http://www.globalinnovationindex.org>. (дата звернення 28.04.2020 р.).
2. Gustavo Adler, Romain Duval Stuckin a Rut. *Finance&development*, March 2017. Vol. 54, No. 1. pp. 10–13. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2017/03/adler.htm>. (дата звернення 28.04.2020 р.).
3. Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Рожкова Л. В., Коваленко О. В. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь. К. : УкрІНТЕІ, 2020. 45 с.
4. Boronos V. G., Shkarupa O. V. Strategic orientation of innovative activity regulation: Ukraine and eu integration process. *Фінансово-кредитна діяльність: проблемитеорії та практики*. Том 1. № 32 (2020). URL: <http://fkd.org.ua/issue/view/12179>. (дата звернення: 28.04.2020 р.).
5. Писаренко Т. В., Кваша Т. К. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році : аналітична довідка. К. : УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.

І. О. Корчинський,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
доктор економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК СПОСІБ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА

Сьогодні українське село продовжує перебувати у кризовому стані. Високий рівень безробіття, низька якість освітніх і медичних послуг, відсутність інвестицій у розвиток сільських територій призводять до того, що відбувається відтік працездатного населення зі села та втрачається якість людського капіталу. На тлі цього зменшується народжуваність, відбувається старіння сільського населення. За весь період організаційно-економічних перетворень в аграрній сфері кількість сільського населення скоротилася на 22,4 %, а з карти України зникло 427 сіл. Хоча подібні процеси відбуваються і в інших, в тому числі розвинутих, країнах, в Україні їх характер обумовлено в значній мірі прорахунками у змісті, напрямках і неузгоджених темпах організаційно-економічних перетворень основних форм господарювання, що спровокувало значні соціальні проблеми для села.

Очевидно, що визначальний вплив на майбутнє села має розвиток особистих селянських господарств як традиційної, усталеної консервативної організаційно-правової форми, що стабілізує виробничу, економічну і суспільну систему в рамках всієї аграрної сфери держави. Однак сьогодні, як стверджує І.В. Прокопа, особисті селянські господарства залишаються «пасинками» вітчизняної аграрної системи. Їхнє становище в економічній, соціальній, інституційній складових цієї системи можна охарактеризувати як вилученість, відторгнення. З цим важко не погодитись [1].

Найпомітнішою ознакою економічного відторгнення господарств населення є обмеженість їхнього доступу до ринкової інфраструктури, справедливих цін, засобів державного субсидування. Соціальне відторгнення характерне практично повним вилученням осіб, які не мають іншої роботи, крім своїх селянських господарств, зі сфери трудового законодавства і соціального захисту. Інституційне відторгнення проявляється у консервуванні іміджу селянських господарств як «неперспективної» форми господарювання та в їх незадовільному нормативно-правовому, управлінському й організаційному забезпеченні [1].

Підтримуючи таку безкомпромісну оцінку науковця, ми вважаємо, що основною причиною такого становища є відсутність розуміння з боку держави їх важливості для існування всієї аграрної сфери. Здебільшого всі проблеми, які виникають у процесі діяльності особистих селянських господарств, пов'язані з відставанням інституційного забезпечення процесу організаційно-економічного перетворення цієї форми економічної діяльності у відповідності до її потенційної ролі в новій архітектоніці аграрної сфери.

Зокрема, відсутність в особистих селянських господарств статусу виробника сільськогосподарської продукції означає, що на них не поширюються ті умови, пільги та гарантії, які мають сільськогосподарські підприємства і фермерські господарства, хоча тут здійснюються виробничі процеси і вони є вагомими учасниками процесу суспільного відтворення та самостійним елементом архітекtonіки аграрної сфери.

Здобути правовий статус сільськогосподарського товаровиробника особисті селянські господарства можуть лише через організаційно-економічні перетворення в інші організаційно-правові форми (фермерські господарства, сімейні фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства тощо). І хоча це накладе на трансформовані господарства певні обов'язки (сплата податків, ведення бухгалтерії, подання звітності), все-таки вони матимуть можливість в отриманні державної підтримки, у збуті виробленої продукції, а працівники таких господарств отримають трудові та соціальні гарантії.

Одним із шляхів організаційно-економічних перетворень особистих селянських господарств і їх адаптації до нових умов є реєстрація у статусі сімейних фермерських господарств. Сімейне фермерське господарство – нова категорія суб'єктів господарювання у національному законодавстві. Таке господарство можна зареєструвати як юридичну або ж фізичну особу-підприємця. Однак основна вимога до сімейного фермерського господарства – те, що в його підприємницькій діяльності має бути використана лише праця членів однієї сім'ї такого господарства. Залучати сімейному фермерському господарству інших громадян можна винятково для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок [2].

Згідно з останніми дослідженнями, лише у 7,3 % особистих селянських господарств чітко проявляється підприємницька мотивація – метою їх діяльності є отримання основного доходу [3]. Саме ці господарства і є основою для подальшої трансформації особистих

селянських господарств у структури підприємницького типу. Всі інші потребують пошуку нових та альтернативних напрямків розвитку.

Отже, подальший розвиток сільських домогосподарств полягає у зміцненні економічної і соціальної ролей сільських домогосподарств, які є одним з базових елементів архітекτονіки аграрної сфери держави, що вимагає удосконалення напрямків і способів подальших організаційно-економічних перетворень цієї форми господарювання при належному інституційному забезпеченні, зростанні державної підтримці, стимулювання зайнятості населення поза сферою сільськогосподарського виробництва і розвитку сервісної економіки на селі.

Список використаних джерел

1. Прокопа І. В. Інтеграція товарних особистих селянських господарств у ринкову систему функціонування аграрного сектору: загальні засади та першочергові кроки. *Економіка АПК*. 2013. № 10. С. 16–23.
2. Про фермерське господарство : Закон України від 19.06.2003 № 973-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=973-15>
3. Губені Ю. Е., Коверко Ю. А. Розвиток особистих селянських господарств на рубежі інституційних змін : монографія. Львів : Українські технології, 2016. 186 с.

В. І. Кривдик,

*аспірант кафедри менеджменту, адміністрування
та готельно-ресторанної справи
(Хмельницький національний університет)*

ОСНОВНІ ТРЕНДИ РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ З ПОЗИЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Будівництво – це одна з пріоритетних галузей національної економіки, без її розвитку неможливо забезпечити належну інфраструктуру, вона створює велику кількість робочих місць. У галузі будівництва станом на листопад 2019 року налічується 29,6 тис. підприємств, в яких працює 268 тис. найманих працівників, та 22,9 тис. фізичних осіб-підприємців, в яких чисельність найманих працівників – 17,1 тис. осіб. Загалом у галузі зайнято 312,3 тис. осіб (3,6 % від загальної кількості зайнятих працівників у суб'єктах господарювання за усіма видами економічної діяльності). Для порівняння в країнах ЄС цей показник коливається від 4,5 % до 6,5 % [1].

Виготовлення будівельної продукції протягом 2015–2019 років переважно за всіма групами зростає. Не виключенням є і 2019 рік, а скорочення будівельної продукції спостерігається лише за спорудами підприємств хімічної промисловості на 24,9%. Зокрема відбувається зростання за будівлями у 2016 році в порівнянні з 2015 роком на 31,8%, у 2017 році в порівнянні з 2016 роком на 38,6%, у 2018 році в порівнянні з 2017 роком на 26,5% та у 2019 році в порівнянні з 2018 роком на 25,1% та зростання за інженерними спорудами становить у 2016 році в порівнянні з 2015 роком на 24,5%, у 2017 році в порівнянні з 2016 роком на 48,4%, у 2018 році в порівнянні з 2017 роком на 40,8% та у 2019 році в порівнянні з 2018 роком на 31,8%. Найбільші темпи зростання у 2019 році спостерігаються за наступними видами будівельної продукції: злітно-посадкові смуги на 1577,9%, мости, естакади, тунелі та метро – 104,7%, споруди підприємств електроенергетики – 132,4% та споруди спортивного та розважального призначення – 139,7%. Це свідчить про попит на продукцію будівництва та розвиток галузі в цілому.

Структуру обсягів виробленої будівельної продукції за основними видами у 2019 році наведено на рис. 1.

Рис. 1. Структуру обсягів виробленої будівельної продукції за основними видами у 2019 році, %*

*побудовано автором заданими [2]

У структурі обсягів виробленої будівельної продукції за основними видами у 2019 році найбільша питома вага припадає на нежитлові будівлі – 27,73% та на комплексні промислові споруди – 20,16%, дещо більше 18% становлять транспортні споруди (18,46%)

та житлові споруди (18,28%), 11,33% – трубопроводи, комунікації та лінії електропередачі, а найменшу питому вагу становлять інші інженерні споруди – 4,05%.

Дані [2] свідчать про позитивний фінансовий результат від операційної діяльності та всієї діяльності підприємств у 2019 році. Найбільша рентабельність у 2019 році за видом діяльності – знесення та підготовчі роботи на будівельному майданчику, а саме операційна рентабельність – 22,6% та рентабельність всієї діяльності – 18,6%, хоча у попередні роки цей вид діяльності був збитковий протягом 2015-2017 років. За жодним іншим видом продукції рентабельність не була вище 10% у 2019 році. Позитивний фінансовий результат протягом аналізованого періоду був по будівництву комунікацій; по електромонтажним, водопровідним та іншим будівельно-монтажним роботам; по роботах із завершення будівництва та по покрівельним роботам.

Дані [3] свідчать, що протягом аналізованого періоду динаміка обсягів реалізованої продукції за регіонами є позитивною, за виключенням Рівненської області у 2016 році в порівнянні з 2015 роком та Луганської області у 2017 році в порівнянні з 2016 роком. Найбільша питома вага вагу обсягів виробленої будівельної продукції по регіонах у 2019 році припадає на м. Київ – 23,03%, Дніпропетровську область – 11,04%, Одеську область – 9,85% та Харківську область – 9,18%. Не вели обсяги виробленої будівельної продукції припадають на Луганську область – 0,37%, Сумську область – 0,86%, Херсонську область – 1,01% та Чернігівську область – 1,04%.

Наведенні данні свідчать про значний потенціал та важливість будівельної галузі. Однак, існуючі процеси спричинені COVID-19 зумовили зниження попиту на продукцію будівництва та зменшення обсягів її реалізації, що негативно вплинуло на економічну безпеку таких підприємств і потребує розробки безпеко забезпечувальних заходів. Слід зазначити, що існуючі тенденції зберігаються і у 2020 році, та потребують певних рішень на рівні держави з метою підтримки будівельної галузі.

Список використаних джерел

1. Розвиток будівельної галузі та детінізація ринку праці у будівництві. URL: <https://www.minregion.gov.ua/press/news/rozvitok-budivelnnoyi-galuzi-ta-detinizatsiya-rinku-pratsi-u-budivnitstvi/>
2. Обсяг виробленої будівельної продукції за видами у 2014–2019 роках. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
3. Індекси будівельної продукції за видами по регіонах. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/bud/ibp_reg/ibp_reg_u/arh_ibp_reg_u.htm

Г. Я. Левків,

*професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, доцент,
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

Г. В. Коваль,

*завідувач кафедри
соціальної роботи, управління та суспільних наук
доктор наук з державного управління, професор
(Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності)*

СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

На даному етапі процес забезпечення оптимального рівня економічної безпеки підприємства є доволі складним явищем. Головною метою даного процесу є забезпечення стабільної та найбільш ефективної діяльності підприємства та високого потенціалу подальшого його розвитку.

Для того, щоб організувати ефективну систему безпеки підприємства передусім варто здійснити аналіз реальних та потенційних небезпек та загроз економічній безпеці підприємства, зокрема дослідити негативний вплив: внутрішніх факторів, серед яких варто виокремити малоефективне фінансове планування; неправильно обрану стратегію; зовнішніх факторів, наприклад, спекулятивних операцій на фондовому ринку; надзвичайних ситуацій та ситуацій, наближених до надзвичайних.

При оцінюванні існуючого рівня економічної безпеки підприємства потрібно здійснити аналіз: фінансової звітності та результатів діяльності підприємства, тобто його платоспроможність, фінансову незалежність, структуру та ефективність використання власного капіталу і прибутку; конкурентного становища підприємства на ринку, а саме визначити яку частку на ринку займає дане підприємство та рівень застосовування технологій; діяльності підприємства на фондовому ринку; техніко-технологічного розвитку підприємства; кількісних та якісних показників кадрового забезпечення тощо.

Після цього як виявлено та проаналізовано реальні та потенційні загрози безпеці функціонування підприємства потрібно підготувати концепцію безпеки. На нашу думку, під концепцією слід розуміти комплекс понять, думок, цільових інструкцій, поєднаних одним

задумом, що передбачає виявлення та вирішення наявних проблем. Процес підготовки концепції безпеки підприємства повинен бути:

1) конструктивним, тобто відображати: а) вихідне становище об'єкта, на зміну якого цілеспрямована дана концепція; б) становище об'єкта, досягнуте внаслідок виконання концепції; в) методи та інструменти, які потрібні для досягнення визначеної мети у концепції; г) засоби, необхідних та достатніх для досягнення визначеної мети; д) джерела ресурсного потенціалу, які будуть використовуватися при виконанні концепції; е) механізм виконання концепції, тобто засоби (методи) використання ресурсів.

2) вписуваним, тобто концепція зміни об'єкта чи взаємопов'язаних її елементів повинна бути вбудованою у загальну систему концепції.

3) відкритим – передбачається, що відповідно до розробленої концепції, підприємство буде мати змогу впливати на зміни в умовах виконання даної концепції та при потребі її коригувати.

Крім вищезазначених вимог, у концепції безпеки варто наводити такі основні позиції: 1) визначення об'єкта та предмета, розкриття їхньої суті та місця серед інших; 2) формулювання призначення виконання концепції та завдань, поставлених в процесі її виконання; 3) виділення умов, потрібних та достатніх для виконання концепції, та порівняння їх з фактично існуючими; 4) розкриття комплексу заходів, спрямованих на забезпечення зміни об'єкта виконання концепції, а також напрямів їх реалізації; 5) визначення критеріїв успішності заходів стосовно опрацювання концепції.

Концепція безпеки підприємства є офіційно затвердженим документом, де відображається комплекс понять, вимог та умов створення заходів безпеки працівників та майна підприємства.

Концепція може складатися із:

I. Опису проблем, існуючих у галузі безпеки підприємства:

II. Механізму забезпечення безпеки:

III. Системи заходів стосовно реалізації концепції:

Крім цього, концепція повинна визначати основні підходи до формування системи управління економічною безпекою підприємства. Загалом, під управлінням економічною безпекою слід розуміти комплекс двох підсистем, де система безпеки виступає головним елементом управляючої підсистеми і передбачає порядок накопичення, дослідження та обробки інформації, а також видачу інформаційного управляючого впливу щодо управління усіма потенціальними ресурсами підприємства.

Подібна структура служби безпеки повинна повністю відповідати головним особливостям відкритих систем, серед яких є роз-

ширюваність, мобільність, можливість взаємодії з іншими системами тощо.

Організація системи безпеки підприємства відповідно до цих принципів дає змогу заощадити значну суму коштів та ефективніше використати ресурси підприємства. При цьому, здійснення заходів, спрямованих на зростання рівня безпеки проводиться усіма частинами керованої підсистеми та кожним працівником підприємства. Водночас значення працівників служби безпеки постійно зростає. Вони стають управлінцями, які керують безпекою на визначених ділянках відповідальності. Працівники служби безпеки стають аналітиками, які проводять збір та аналіз інформації щодо стану керованої підсистеми та існування джерел загроз, розробку заходів, спрямованих на локалізацію загроз.

Отже, сучасні ринкові умови вимагають від підприємств особливої гнучкості та швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Все це потребує інноваційних підходів до формування системи безпеки.

Список використаних джерел

1. Захаров О. І. Побудова комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вчені записки Університету «КРОК»*. Випуск 18. Т. 4. 2008. С. 50–58.
2. Економічна безпека: навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. К. : Знання, 2009. 647 с.

І. І. Лесик,

*аспірант кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

З. Б. Живко,

*професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ ІНДУСТРІЇ 4.0

Бурхливий розвиток сучасного суспільства зачіпає усі сфери його життєдіяльності, зокрема це стосується і промисловості. Її розвиток має поетапний характер, що трактується як промислові революції. Виділяють чотири промислових революції, які поступово

спричинили зміни в техніці та технологіях, у структурі суспільства та в суспільних відносинах, спричинили ріст продуктивності праці, урбанізації, рівня життя, забезпечили економічне зростання. Вивчення історичних витоків промислових революцій, передумов їх виникнення та розвитку сприятиме ефективному прогнозуванню подальших змін та їх коригуванню.

Тенденції розвитку промислових революцій свого часу досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені як Л. Жданова, Т. Запорожець, О. Кириченко, Г. Кларк, Р. Лукас, О. Марущак, І. Матюшенко, Д. Норт, М. Онопрієнко, К. Перес, Дж. Рифкін, Є. Фелпс та ін.

О. Марущак під промисловою революцією пропонує розуміти «перехід на якісно новий рівень техніки та технологій, який призводить до стрімкого збільшення продуктивності праці та обсягу випуску продукції» [1, с. 81].

У розвитку світової промисловості виділяють чотири революції. Перша промислова революція (індустріальна) охоплює період з кінця XVIII до початку XIX століття, друга (технологічна) – з кінця XIX до початку XX століття, третя (інформаційна) – з кінця XX до початку XXI століття. З початку XXI століття (2011 р.) почали говорити про перехід до четвертої промислової революції (цифрової), або Індустрії 4.0.

Витоки першої промислової революції походять з Англії, хоча вона швидко поширилась і на інші країни світу. Її суть полягала в переході від ремісничо-мануфактурного до машинного, фабрично-заводського виробництва. Стимулом до змін став винахід парової машини. Зміни торкнулись, у першу чергу, текстильного мануфактурного виробництва, а далі машинобудування та інших галузей. У результаті почали створюватись великі промислові центри, навколо яких скупчувалось населення.

Початок другої промислової революції спричинив винахід «бесмерівського» способу виплавки сталі, електрики та електродвигуна, телефону, розробка та впровадження ліній поточного виробництва (першої конвеєрної лінії), зміна джерел енергії з вугілля на нафту. Основною характеристикою другої промислової революції стало масове виробництво. Було здійснено поділ праці у виробництві. Кардинальні зміни відбулись в хімічній промисловості та сталеварінні. Були створені перші акціонерні товариства, монополії. Якщо інновації першої промислової революції розроблялись на основі практичного досвіду, то в період другої промислової революції вони набули наукового характеру.

Основними характеристиками третьої промислової революції стали розвиток електроніки та інформаційно-комунікаційних технологій, автоматизація виробництва. Внаслідок таких змін значно зросла продуктивність праці, з'явилися та знайшли масове застосування обладнання з числовим програмним забезпеченням, поширилось інформаційне забезпечення логістичної та облікової діяльності, управління.

Починаючи з 2011 року після Ганноверської виставки-ярмарку у світі заговорили про перехід до четвертої промислової революції, яку більше знають як Індустрія 4.0. Її принциповими відмінностями стали злиття технологій, фізичної, цифрової та біологічної сфер, формування кіберсистем, розвиток Інтернету речей, мініатюризація, здешевлення засобів виробництва, розвиток штучного інтелекту, створення розумних заводів, розробка 3D принтерів, самокерованих транспортних засобів, перехід на відновлювальні джерела енергії, створення вертикальних ферм та синтез їжі тощо. Як зазначає О. С. Кириченко: «Індустрія 4.0 супроводжуватиметься створенням значних масивів баз даних і виробничих систем, а також їх інтеграцією в загальний Інформаційний простір» [2, с. 39]. Необхідність всеосяжної інтернетизації підтвердив і запроваджений у всьому світі карантин.

Оптимальне визначення Індустрії 4.0 дав О. Крамар: «це поняття, яке означає розвиток і злиття автоматизованого виробництва, обміну даних і виробничих технологій в єдину саморегульовану систему, з як найменшим або взагалі відсутнім втручанням людини у виробничий процес» [3].

Звичайно, зміна промислових революцій у різних країнах відбувається по-своєму щодо періодів, темпів та динаміки змін.

Причинами виникнення промислових революцій послужило дуже багато факторів, серед яких Г. Кларк виділяє: «інституціональну стабільність, низькі податки, захист особистості, недоторканість власності, конкурентні ринки, захист прав інтелектуальної власності» [4, с. 210–38].

Як і все нове, четверта промислова революція Індустрія 4.0 також несе в собі як можливості подальшого росту, так і певні ризики, які потребують ретельного аналізу та визначення переваг тієї чи іншої сторони.

Список використаних джерел

1. Марущак О. Історія промислових революцій. *Філософські виміри техніки* : зб. тез II Міжнар. наукової конференції молодих учених та студентів (Тернопіль, 4–5 грудня 2019). Тернопіль : ТНТУ, 2019. С. 81.

2. Кириченко О. С. Промислові революції та теоретичне узагальнення тенденцій розвитку. *Вісник ОНУ* мені І. І. Мечникова. 2019. Т. 24. Вип. 3 (76). С. 37–40.

3. Крамар О. Погляд із периферії. URL: <http://tyzhden.ua/Economics/162508>

4. Кларк Г. Прощай нищета! Краткая экономическая история мира. Москва : Институт Гайдара, 2013. 544 с.

Г. З. Леськів,

*завідувач кафедри менеджменту,
кандидат технічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В РАМКАХ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Концепція зеленої економіки базується на припущенні, що економічна та екологічна політика може стимулювати зелену економіку та покращувати вуглецеву, енергетичну та матеріальну ефективність, зберігаючи природні цінності та покращуючи якість життя людей. Зелена економіка означає сприяння економічному зростанню та розвитку, одночасно забезпечуючи збереження природних багатств та безперебійне постачання ресурсів та екосистемних послуг, від яких залежить наш добробут. Для цього потрібні стимулювання інвестицій та інновацій, які будуть підтримувати стале зростання та створюватимуть нові економічні можливості.

Поняття зеленої економіки повинно включати ідеї з багатьох галузей економічної науки, філософії та екології, такі як екологічна економіка, постмодернізм, економіка, заснована на ресурсах, екологічна економіка, антиспоживацтво, антиглобалізм, зелений анархізм, зелена політика, теорія міжнародних відносин тощо.

Основні етапи розвитку зеленої економіки в контексті забезпечення охорони навколишнього середовища є подальші:

1 – аналіз поточного стану зеленої економіки в контексті управління природними ресурсами і ландшафтними об'єктами.

2 – впровадження оптимізованого управління природними ресурсами і ландшафтними об'єктами на державному та регіональному рівнях.

3 – аналіз проблем, що виникають в процесі оптимізації управління природними ресурсами і ландшафтними об'єктами на державному та регіональному рівнях.

4 – узагальнення і закріплення отриманих результатів, їх адаптація до існуючих реалій суспільства.

Стратегія зеленої економіки повинна визначає ряд ключових тенденцій, які потребують дій, а також ряд довгострокових цілей і конкретних заходів на рівні ЄС для їх досягнення:

- обмеження зміни клімату. Першою конкретною метою стратегії є обмеження зміни клімату та його наслідків шляхом виконання зобов'язань за Кіотським протоколом і Європейської стратегії зі зміни клімату;

- обмеження негативного впливу транспорту і зменшення регіональних відмінностей – ще одна довгострокова мета. Визначено, що необхідно зробити транспорт екологічно чистим і здоровим;

- просування більш стійких способів виробництва і споживання. Необхідно розірвати зв'язок між економічним зростанням і деградацією навколишнього середовища і звернути увагу на те, яке навантаження можуть витримати екосистеми [1];

- збалансоване управління природними ресурсами.

Теорія зеленої економіки заснована на трьох аксіомах [2–7]:

- неможливо нескінченно розширювати сферу впливу в обмеженому просторі;

- неможливо вимагати задоволення нескінченно зростаючих потреб в умовах обмежених ресурсів;

- все на поверхні землі взаємопов'язане.

Отже, зелена економіка означає сприяння економічному зростанню та розвитку, при якому природні активи продовжують надавати ресурси та екологічні послуги. Характеризується тим, що зелена економіка забезпечує практичний та гнучкий підхід до досягнення конкретного, вимірюваного прогресу у всіх своїх економічних та екологічних принципах, при цьому повністю враховуючи соціальні наслідки екологізації динаміки економічного зростання. Зелена економіка означає сприяння економічному зростанню та розвитку, при якому природні активи продовжують надавати ресурси та екологічні послуги. Зелена економіка забезпечує практичний та гнучкий підхід до досягнення конкретного, вимірюваного прогресу за всіма її економічними та екологічними принципами, при цьому повністю враховуючи соціальні наслідки екологізації динаміки економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Allen, C., Clouth, S. (2012). A Guidebook to the Green Economy. Issue 1: Green Economy, Green Growth, and Low-Carbon Development. *History, Definitions and a Guide to Recent Publications*. UN Division for Sustainable Development.
2. Barbier E. B. (2011). The Policy Challenges for Green Economy and Sustainable Economic Development. *Natural Resources Forum*, 35(3), 233–245. <https://doi.org/10.1111/j.1477-8947.2011.01397.x>
3. Caprotti, F., Bailey, I. (2014). Making Sense of the Green Economy. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(3), 195–200. <https://doi.org/10.1111/geob.12045>
4. Diyar, S., Akparova, A., Toktabayev, A., Tyutunnikova, M. (2014). Green Economy – InnovationBased Development of Kazakhstan. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 140, 695–699. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.04.497>
5. Endl, A., Sedlacko, M. (2012). National Sustainable Development Strategies – What Future Role with Respect to Green Economy? UNCS D Side Event Policy Brief, European Sustainable Development Network (ESDN), Vienna.
6. Jacobs, M. (2012). Green Growth: Economic Theory and Political Discourse. Centre for Climate Change Economics and Policy, Working Paper No. 108. *Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment*, Working Paper No. 92.
7. Konstańczak, S. (2014). Theory of Sustainable Development and Social Practice. *Problemy Ekorozwoju. Problems of Sustainable Development*, 9(1), 37–46.

Л. С. Любохинець,

завідувач кафедри економічної теорії та економічної безпеки,
кандидат економічних наук, доцент
(Хмельницький національний університет)

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Непередбачувані події та загрози світового масштабу (пандемії, війни, стихійні лиха) в умовах сьогодення стають реальністю для більшості підприємств не залежно від країни, галузі, або масштабів діяльності. Пандемія COVID 19 на загальносвітовому рівні та військові дії на рівні країни, надзвичайно негативно впливають на діяльність бізнесу генеруючи відповідні інформаційні хвилі, на які змушений реагувати менеджмент. Постійно відбуваються трансформації цільових ринків, які у більшості випадків погіршують ситуацію для товаровиробників і промислового сектору в цілому. Інформація

про стан ринків та зміни, що суттєво впливають на попит є надзвичайно корисною та актуальною для прийняття стратегічних рішень та коригування загальної стратегії розвитку підприємства.

Аспекти впливу вітчизняного інституційного середовища на діяльність підприємств дозволяють констатувати його високу турбулентність та опір прогресивним змінам, що обумовлює виникнення загроз і небезпек на які підприємству надзвичайно важко реагувати. З нестабільністю інституційного середовища пов'язані можливі неправомірні дії третіх осіб (рейдерство, поглинання та інші дії), негативний вплив контролюючих органів (в першу чергу фіскальних), неоднозначний вплив органів місцевого самоврядування.

Однак не лише інституційне середовище, а й конкурентне середовище генерує цілу низку загроз пов'язаних з: конкуренцією за ринки збуту; боротьбою за ресурси і логістичні потоки; лобіюванням інтересів на макро- і мезорівні; боротьбою за державне замовлення і бюджетне фінансування.

До вищенаведених умов функціонування та розвитку середовища існування підприємств «підключаються» і внутрішні особливості кожного підприємства. З позиції економічної безпеки, такі загрози повинні нівелюватися ефективно-діючою системою економічної безпеки, функціонування якої базується на інформації та управлінських рішеннях. І якщо інформація це «кров» системи, то управлінські рішення – її «нервові імпульси».

Інертність одного з двох компонент в управлінській системі підприємства призводить до виникнення часових «лагів» в реакції на зовнішні подразники та не дозволяє системі економічної безпеки працювати з достатнім рівнем оперативності. При цьому відволікання уваги управлінців на незначні зміни у середовищі функціонування підприємства, або на ті, що систематично повторюються, не буде приносити відчутної користі для забезпечення економічної безпеки. Звідси виникають певні вимоги, як до інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів, так і до засобів та інструментів, що використовуються у моделюванні змін в управлінській системі. При цьому пріоритетним у такому контексті буде дотримання саме принципів гнучкості управління. Основні вимоги до інформаційно-аналітичного забезпечення управлінських процесів з позиції забезпечення економічної безпеки включають: оперативність, достовірність, точність, управлінська цінність, масштабність.

Такі вимоги здебільшого обумовлюються основними принципами функціонування механізму управління системою економічної безпеки підприємства, як зазначено у [1] це: системність;

комплексність; адаптивність; інтегративність; законність; альтернативність; узгодженості цілей управління; циклічність; міждисциплінарний підхід; принцип індивідуалізації; принцип економічної доцільності. В цілому погоджуючись з автором щодо наведених принципів, необхідно відмітити відсутність принципу гнучкості реакції механізму на зовнішні та внутрішні подразники.

Зазначимо, що під управлінськими інструментами підприємства ми розуміємо такі важелі впливу, імплементація яких передбачає гнучке управління. Гнучке управління, зокрема, має на меті також і поступове впровадження управлінських рішень, без «різких» трансформацій чи перебудов, які б могли «зруйнувати» систему в цілому. Тобто гнучке управління еквівалентне впровадженню низки певних коректив. Це, насамперед, необхідно для того, щоб побачити реакцію зовнішнього економічного середовища, побачити його «чутливість» до дій менеджменту (вищого керівництва) підприємства.

Достатній рівень економічної безпеки проявляється у здатності системи економічної безпеки попереджати та оперативно реагувати на загрози відповідно до динаміки розвитку економічних процесів, що дозволяє забезпечити функціонування та стратегічний розвиток підприємства, а також максимізувати його ринку вартість у середньостроковій перспективі.

Однак неможливо конкретизувати тривалість цієї середньострокової перспективи. Найкоротший період, за який можливо «просканувати» відповідне інтересам даного підприємства економічне середовище, можна вимірювати у тижнях. З іншого боку, реакція економічного середовища може бути настільки уповільненою, що кроки гнучкого управління можуть бути довшими у часі. Це може бути місяць або навіть квартал, але не більше. Тут необхідно зауважити, що величина коректив при цьому вже може бути більшою, ніж для коротших періодів «сканування» і прийняття управлінських рішень. Таким чином, гнучке управління з більшим інтервалом очікування передбачає більш «різкі» трансформації та перебудови. При цьому немає підстав стверджувати, що така амплітуда гнучкого управління більш характерна для великих підприємств. Справа у тому, що амплітуда гнучкого управління залежить, зокрема, і від інфляційних процесів, які, на жаль, останнім часом посилюються у нашій країні. Це – також одна з загроз економічній безпеці підприємства, протидіяти якій дуже важко. Більш того, існує узагальнена низка інших загроз, відсутність протидії або упередження яких може мати руйнівні наслідки для економічного стану підприємства.

Список використаних джерел

1. Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства. Лисичанськ : «КИТ-Л», 2016. 362 с.

О. М. Ляшенко,

*директор Навчально-наукового інституту
менеджменту та освіти дорослих,
доктор економічних наук, професор
(ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»)*

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ПОЛІАСПЕКТНІСТЬ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ

Нова реальність суттєво винищила фокусування уваги усього людства на безпеці в усіх її виявах і проявах. Водночас, протягом року пандемічного «шторму» відбулося зміщення фокусу на економічну безпеку, що є цілком закономірним. Навіть побіжний аналіз, проведений авторкою за допомогою аналітичного інструментарію Google Trends (рис. 1), демонструє, що з березня 2020 року по березень 2021 року в усьому світі (пошук зроблено англійською мовою) пошук понять «економічна безпека» і «локдаун» свідчить про вищий суспільний запит на економічну безпеку.

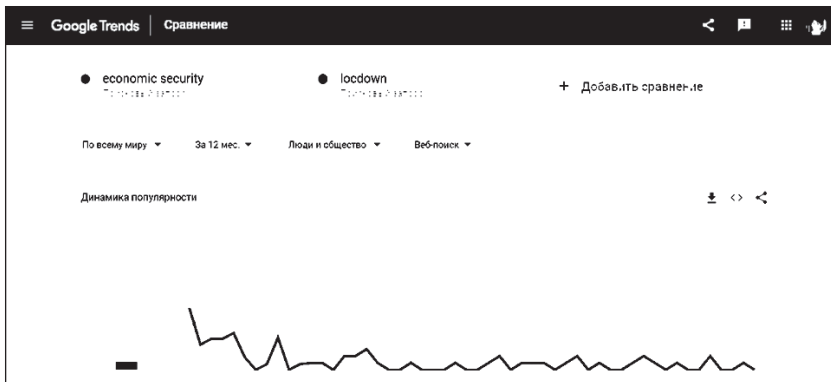

Рис. 1. Результати пошукового запиту Google Trends вживаності понять «економічна безпека» і «локдаун»

Результати такого експрес-аналізу змушують відновити в безпековому середовищі дискусію щодо загроз економічній безпеці.

Зокрема, зупинимося на мікрорівні, тобто економічний безпеці підприємства.

Поняття «загроза» є активно використовуваним як в системі економічних знань, так і в практичній діяльності підприємств та управління ними. Проте в теоретичному плані, незважаючи на чисельні публікації, дослідження загроз є далекими до завершення. Можна сказати, що наразі поняття «загрози» переживає новий пік своєї популярності, але, незважаючи на це, експлікацію даного поняття поки що не можна визнати вичерпною. І це є першою причиною виникнення труднощів щодо вивчення домінуючої цілі управління економічною безпекою підприємства. Друга причина нерозривно пов'язана із першою, оскільки стосується відсутності чітко викристалізованого розуміння загроз економічній безпеці підприємства серед сукупності загроз підприємству в цілому, його діяльності, безпеці його діяльності в цілому та окремих видів його діяльності. Існування, щонайменше, двох наведених причин перешкоджає безпосередньому переходу до вивчення протистояння загрозам як домінуючої цілі управління економічною безпекою підприємства.

Слід розрізняти загрози підприємству та загрози його діяльності. Якщо серед найбільш значущих загроз у сучасній економічній науці розрізняють загрозу рейдерства та загрозу банкрутства, причини виникнення яких можуть бути як пов'язаними між собою, так і абсолютно автономними, то число та різноманіття загроз діяльності підприємства є значно більшим, ніж рейдерство та загроза банкрутства. Наприклад, це можуть бути загрози виробничій (невиробничій, торгівельній тощо) сфері діяльності підприємства, його операційній, фінансовій, маркетинговій, інноваційній, інвестиційній діяльності і т.д. Крім того, (і це стосується будь-якої загрози діяльності підприємства) такі загрози можуть мати абсолютно різні ключові компоненти, які, до речі, за різних умов можуть «мігрувати», що може суттєво ускладнювати їх подальше діагностування [1].

Зовнішні загрози впливають на діяльність підприємства, але вони виникають в зовнішньому середовищі і здебільшого їхнє виникнення є неконтрольованим для підприємства. Внутрішні загрози виникають всередині підприємства, вони не завжди є контрольованими, але все ж таки є більш контрольованими, ніж загрози зовнішні. Критерій терміну прояви загрози відображає період часу, у якому вона може реалізуватися. Тому можна вирізнити короткострокові, середньострокові та довгострокові загрози.

Аналізувати загрози можна, застосовуючи різні аналітичні інструменти. Наприклад, застосування ієрархічного аналізу пов'язане

з проблемою причинності (причинно-наслідкові зв'язки), дає змогу побудувати, наприклад, таку ієрархію загроз:

- можливі загрози – несуттєві, але такі, що можуть мати руйнівний характер;
- ймовірні – такі, що «матеріалізувати» та встановити як наявні, важко;
- існуючі або наявні – такі, між дією яких та наслідками можна встановити прозорий причинний зв'язок.

Однак формат нової реальності виводить на арену нову ознаку загроз – їх екзистенційну людиноцентричність. Оскільки концепт безпеки людини [2] включає загрози не лише особистій безпеці (фізичне насильство, війни, злочинність, тероризм, насильство в сім'ї, насильство над дітьми), та здоров'ю (смертельні інфекційні хвороби, незабезпеченість базових потреб в охороні здоров'я), але і економічній безпеці (такі як бідність та безробіття), продовольчій безпеці (недостача їжі, голод) безпеці навколишнього середовища (погіршення стану навколишнього середовища, виснаження ресурсів, стихійні лиха, забруднення) і політичній безпеці (політичні репресії, порушення прав людини), дослідження економічної безпеки на усій вертикалі її ієрархії з позиції захисного підходу мають здійснюватися у біфокальний спосіб з урахуванням екзистенційної поліаспектності загроз.

Список використаних джерел

1. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія. 2-ге вид., переробл. К. : НІСД, 2015. 348 с.
2. Питання безпеки людини в контексті реформування безпекового сектору країн Східної Європи / за заг. ред. М. Хилька, О. Титарчука. Червень, 2017. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/13421.pdf>

О. М. Мартин,

*доцент кафедри права та менеджменту у сфері цивільного захисту,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності)*

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

Економічна безпека, яка є базовою і визначальною складовою національної безпеки, повинна передбачати такі основні

моменти: можливість забезпечувати економічний суверенітет; стійкість до дії несприятливих зовнішніх і внутрішніх чинників; економічне зростання; підвищення добробуту та якості життя; наявність ефективних механізмів протидії та системи виявлення, попередження і знешкодження зовнішніх і внутрішніх загроз; забезпечення високої конкурентоспроможності національної економіки.

Економічна безпека має системотворчий характер, це обумовлює ціла низка умов і чинників: по-перше, це відмінності в соціально-економічних потребах та інтересах суб'єктів господарювання; по-друге, обмеженість економічних ресурсів та різний ступінь забезпеченості ними економічних суб'єктів посилюють конкурентну боротьбу; по-третє, економічна безпека відображає здатність економіки підтримувати суверенітет країни і адаптуватися до нових умов розвитку; по-четверте, економічна безпека означає готовність владних інститутів протидіяти викликам постіндустріального розвитку.

Економічна безпека – це такий стан економічного механізму, якому відповідає певний стан економічної системи та держави, що забезпечує і гарантує розвиток і зростання економіки та соціальної сфери при достатньому захисті економічних інтересів країни. В результаті формується здатність протистояти і протидіяти системі загроз зовнішнього і внутрішнього походження, висока конкурентоздатність національної економіки у світовому економічному просторі, високий економічний і оборонний потенціал, що зумовлює підвищення рівня та якості життя населення країни.

Загрозами економічній безпеці слід вважати явні чи потенційні дії, що ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів і створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та окремої особи. Заходи по забезпеченню економічної безпеки – це конкретні дії органів державної влади, їхніх соціальних сил та організацій, що в сукупності дає змогу підвищити економічну безпеку країни [1, с.19].

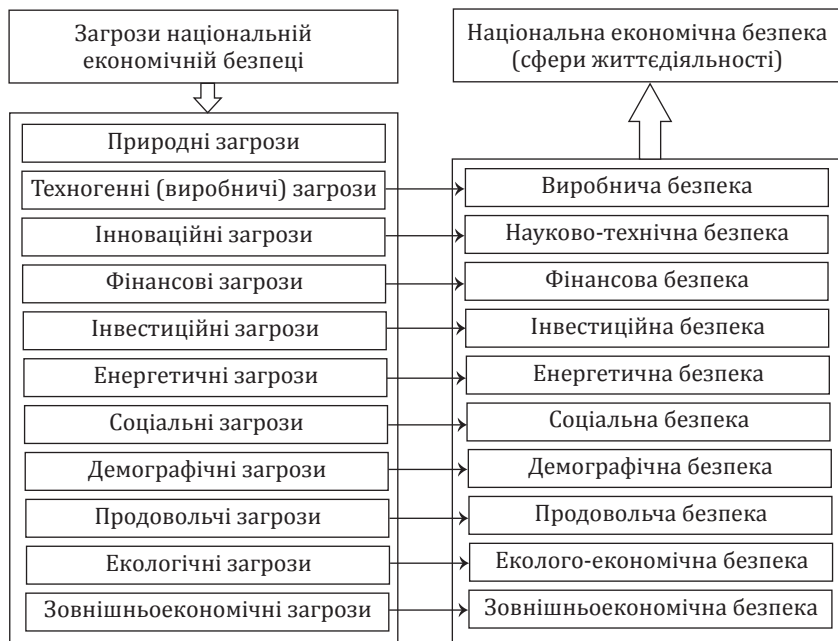
Загрозами економічній безпеці країни є сукупність умов і чинників, які створюють небезпеку життєво важливим інтересам особистості, суспільству, державі, ускладнюють або унеможливають реалізацію національних економічних інтересів, створюють небезпеку для соціально-економічної та політичної систем, національних цінностей, життєзабезпечення нації та особи.

Між загрозами національним інтересам держави й усуненням перешкод для розвитку реального сектору економіки наявний тісний взаємозв'язок. Виокремивши найважливіші загрози реальному

сектору економіки, можна окреслити перспективи реалізації заходів державної політики з мінімізації чи попередження їх виникнення та негативного впливу на економічну безпеку.

В комплексі загроз економічній безпеці країни виділяють-ся внутрішні та зовнішні загрози. Основними внутрішніми загрозами варто вважати загрози у науково-технічній, економічній та соціальній сферах. До зовнішніх загроз економічній безпеці країни відносять економічну залежність від імпорту, нераціональну структуру експорту, зростання зовнішньої заборгованості, неконтрольований відплив валютних ресурсів за кордон. Посилення зовнішніх загроз сьогодні обумовлено світовою фінансово-економічною кризою.

На наш погляд, загрози національній економічній безпеці необхідно конкретизувати в розрізі сфер життєдіяльності (складових національної економічної безпеки) (рис. 1), що дасть можливість вибудувати новий підхід до розробки стратегії забезпечення економічної безпеки України і обґрунтування на цій основі економічної політики держави.

Переосмислення стратегії економічної безпеки України дасть змогу врахувати сучасні ризики і загрози в розрізі сфер життєдіяльності, забезпечити єдиний інтегральний підхід до її забезпечення,

синхронізувати механізми у ключових програмних документах соціально-економічного розвитку, а також регламентувати економічні процеси розвитку в інтересах національної безпеки. Історичний досвід розвинутих країн підтверджує, що держава повинна постійно використовувати ефективні економічні важелі, щоб забезпечувати національні економічні інтереси і високий рівень національної економічної безпеки.

Список використаних джерел

1. Тропіна В. Б., Губенко І. В. Економічна безпека : теоретичні аспекти дослідження. Науковий вісник ЧДІЕУ. 2015. № 2. С. 16–22.

Н. С. Марушко,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

КЛАСИФІКАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Загальновідомо, що фінансовий моніторинг в процесі діяльності підприємства, є його ключовою складовою, та забезпечує безперервний контроль при управлінні підприємством. Однією з основних функцій фінансового моніторингу є забезпечення захисту активів і протидії економічними злочинами та шахрайству.

За оцінками експертів, економічні злочини та шахрайство в всіх сферах бізнесу мають тенденцію до збільшення. Практично в більшості підприємств існують випадки зловживань зі сторони персоналу та партнерів. На думку зарубіжних експертів, а також за даними контрольно-ревізійної діяльності близько третини активів з обороту підприємств можуть виводитися завдяки недобросовісним та шахрайським діям найманого персоналу, стейкхолдерами, а також власниками бізнесу, що в свою чергу, сприяє зниженню ефективності діяльності бізнесу, зниженню його вартості, а в окремих випадках створює потенційні передумови загроз виникнення банкрутства підприємств [1–3].

З огляду на це, на сьогодні виникають нові виклики в сфері ведення бізнесу, подолання яких вимагає оцінки економічних злочинів та шахрайства та побудови внутрішнього фінансового моніторингу як дієвого механізму боротьби з ними. Багатогранний характер даної проблеми потребує досліджень питань оцінки видів економічних злочинів та шахрайства, а також вивченні механізму протидії їм. Організація та функціонування механізму внутрішнього фінансового моніторингу дозволить своєчасно виявити та запобігти шахрайству на підприємстві.

Дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 року [1], показує, що 51 % респондентів постраждали від шахрайства за останні 2 роки. Цей показник вищий, ніж середній у світі (47%), та зріс порівняно з 48% у 2018 році. Понад третини респондентів України постраждали від 2-5 інцидентів шахрайства за останні 24 місяці. Хабарництво та корупція залишається одним із основних видів економічних злочинів, негативний вплив яких зазнають українські підприємства – 73% респондентів відповіли, що їхні організації стали жертвами випадків хабарництва та корупції протягом останніх двох років. У світі лише 25 % респондентів відповіли, що їхні організації стикалися з випадками хабарництва та корупції (рис.) [1].

Крім того, лише 27% українських організацій проводили перевірку дотримання законодавства (due diligence) у сфері протидії хабарництву та корупції в процесі придбання / поглинання іншого бізнесу (порівняно з 45% організацій у світі) [2].

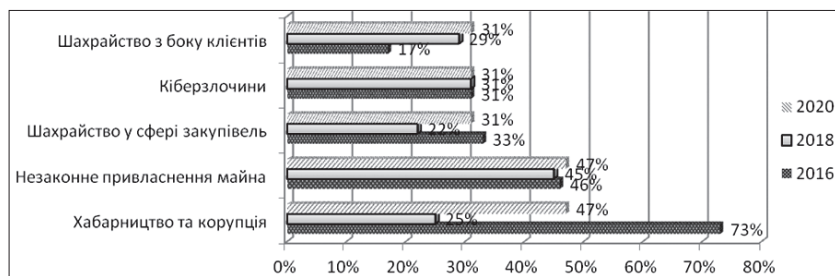

Рис. 1. Оцінка видів економічних злочинів та / або шахрайства в Україні, виявлені протягом 2016–2020 рр., % * (складено автором за даними [1])

Загальновідомо, що внутрішній фінансовий моніторинг в системі управління підприємством є не тільки інструментом забезпечення ефективності його діяльності, а й засобом виявлення зловживань, економічним злочинам та протидії шахрайству.

Отож, всі можливі шахрайські дії зі сторони персоналу, (зокрема порушення законодавства, зловживання, шахрайство тощо), які або призвели до заподіяння фактичних збитків господарської діяльності підприємства, або наслідки яких могли б заподіяти в майбутньому через неправомірних дій працівників, як керівників, так і інших співробітників; розтрачання майна підприємства, що призведе до значного зниження ефективності господарської діяльності, можна класифікувати і об'єднати в деякі умовні групи. На основі аналізу літературних джерел, запропоновано класифікацію можливих зловживань і недобросовісних дій персоналу комерційних організацій, що включає дві основні термінологічні групи: правову та економічну (табл. 2).

Таблиця

**Класифікація типових зловживань
і недобросовісних дій персоналу підприємств**

Група	Вид зловживання
1	2
Правова	<i>Адміністративне законодавство:</i> знищення або пошкодження чужого майна, розкрадання дрібного майна, незаконне отримання кредиту, фіктивне або навмисне банкрутство, неправомірні дії при банкрутстві, порушення у веденні бухгалтерського обліку та подання фінансової звітності, незаконна видача або обіг документів, які засвідчують грошові та інші зобов'язання (векселі, акції тощо), незаконна винагорода від юридичної особи та ін.
	<i>Трудове законодавство:</i> майнова шкода, порушення трудової дисципліни
	<i>Кримінальне законодавство:</i> крадіжка, шахрайство, привласнення або розтрата майна, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживанням довірою, умисне знищення або пошкодження майна, злісне ухилення від погашення кредиторської заборгованості, незаконне одержання і розголошення інформації, яка складає комерційну, податкову або банківську таємницю, фальсифікація рішення загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства або рішення ради директорів (наглядової ради) господарського товариства, неправомірні дії при банкрутстві; навмисне банкрутство, привласнення або розтрата майна, фіктивне банкрутство, комерційний підкуп, зловживання повноваженнями.

1	2
Економічна	<i>Комерційна змова</i> – надання або отримання будь-якої вигоди: грошей (хабар, відкат), подарунків і послуг за вплив на рішення або недонесення про додаткові ризики, наприклад, пов'язаних з неблагонадійністю клієнта.
	<i>Неправдива інформація (помилкова звітність)</i> – свідоме чи незначне представлення спотвореної звітності, в тому числі з метою приховування навмисних помилок або непрофесіоналізму, омана інвесторів і власників та приховування від них реальної об'єктивної інформації.
	<i>Розкрадання активів</i> – привласнення майна власників, у числі розкрадання, підміна, несанкціоноване переміна активів, а також розкрадання інформації, нарахування необґрунтовано завищених виплат працівникам, маніпуляції з підміною предмета господарських договорів, виведення прибутку на інші підприємства, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з шахраями шляхом укладення економічно невігідних угод без прибутку для основної компанії.
	<i>Конфлікт інтересів</i> – наявність у працівників приватних, прихованих інтересів, які можуть перешкодити виконанню ними прямих обов'язків. Зокрема, використання матеріально-технічних запасів підприємства, виконання робіт або консультування без отримання відповідного дозволу чи погодження, використання закритої інформації та наявних технічних засобів (комп'ютери і автотранспорт) для особистої вигоди, зловживання владою, пристрасть до алкоголю і наркотиків.
	<i>Технічні зловживання</i> – використання робочого часу працівниками в особистих цілях (прикладом таких порушень є пропозиція продавцями для покупців своїх карток на отримання знижки з метою накопичення суми бонусів на карті) або несанкціонований доступ до комп'ютерної системи (включаючи перегляд Інтернету).
	<i>Технологічні зловживання</i> , порушення технічних регламентів, недотримання технології, використання надлишків сировини і матеріалів за рахунок порушення технологічних процесів.
	<i>Комп'ютерне шахрайство</i> із застосуванням «хакерських» атак – незаконне проникнення в інформаційні бази з метою крадіжки інформації та грошових коштів клієнтів.

Узагальнено автором на основі [2, 3]

Отже, найбільш короткій і загальній формі всі зловживання можна визнати як шахрайство або шахрайські дії без прив'язки до правового трактування й спрощення понятійного апарату системи внутрішнього фінансового моніторингу, та порушення співробітниками трудової дисципліни, внаслідок яких підприємству заподіяно матеріальні збитки.

Список використаних джерел

1. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020 : результати опитування українських компаній. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>
2. Оцінка ефективності системи внутрішнього контролю. Тренінг. Впровадження системи внутрішнього контролю в державному секторі: вигоди та кращі практики. URL: <https://kyivaudit.gov.ua/vr/ka/index.nsf.pdf>
3. Сокровольська Н. Я. Хамига Ю. Я. Протидія фінансовому шахрайству у вітчизняних організаціях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 2018. Вип. 22 (3). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22\(3\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2018_22(3)_20)

О. М. Марченко,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ЛІДЕРСТВО В ГОСПОДАРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Пандемія COVID-19 та пов'язані з нею очікування (за соціологічними дослідженнями половина і більше українських компаній очікують зменшення обсягів продажів та грошового потоку, неможливість обслуговувати клієнтів, продовжувати звичайне управління бізнесом [1]) зумовлюють зміну функціонування та підходів до управління не тільки на державному, але й приватному рівнях.

Експерти визначають такі проблеми, з якими зіштовхуються лідери сучасних господарських організацій:

- складність управління територіально віддаленими членами команд в умовах дистанційної роботи персоналу;
- необхідність розроблення та реалізації нових загальних стратегій, переорієнтації бізнесу та пошуку нових стратегічних зон

господарювання, підтримки та досягнення результативності в умовах посилення невизначеності (і внаслідок цього браку чіткості у розумінні та розподілі завдань), стрімкої зміни попиту та збільшення дефіциту обмежених ресурсів;

– вимога забезпечення особистої безпеки працівників, бізнес-процесів, послуг (продукції).

За дослідженнями компанії SHL, в умовах сучасних зовнішніх викликів, успіху зможуть досягти лідери, які: турботливі, уважні та співчутливі до людей; вміють доводити розпочату роботу до кінця; переконливі у спілкуванні; розуміють причини поведінки людей; мають довіру та залучають колег в процес прийняття рішень; виходять за рамки стандартних процедур в разі потреби; відкрито виявляють почуття і емоції [2].

У зв'язку з ризиками відділеної роботи (зниження довіри до керівництва, здатності до інновацій, рівня залученості), проблемою об'єднання членів команди та працівників, які працюють дистанційно, виникає потреба зміцнення корпоративної культури організації, насамперед, увага до її цінностей (серед яких переважають свобода та творчість). Завдання лідера при цьому акцентуються не на підвищенні продуктивності, а натхненні та допомозі розкривати потенціал працівників.

Оскільки прогнози фахівців говорять про все частіше залучення штучного інтелекту до управління, перехід більшості організацій від ієрархічної до agile-структури [3], це зумовлюватиме «наставницький» стиль лідерства, виконання лідером ролі коуча. Ефективність лідера визначатиметься рівнем «прозорості» його дій, розвитком емоційного інтелекту, вмінням бути командним гравцем, об'єктивно оцінювати креативність та soft skills працівників.

Актуальним трендом в управлінні сучасними господарськими організаціями, викликаним впливом пандемії COVID-19, є розвиток соціальної відповідальності, як зовнішньої, так і внутрішньої. Роль лідера при цьому полягатиме у демонстрації власного прикладу колегам та підлеглим, підтримці ментального здоров'я працівників, націленості на збереження та розвиток людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Finding the Right Leaders for the COVID-19 Pandemic Environment URL: <https://www.shl.com/en/blog/finding-the-right-leaders-for-the-covid-19-pandemic-environment/>
2. Лідерство у часи кризи – як зберегти ключовий персонал <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/webinars/tea-with-deloitte-webinars/09-04-2020.html>
3. Agile-організація як базова структура майбутнього. URL: <http://www.management.com.ua/tend/tend1011.html>

С. А. Матюх,

*проректор з науково-педагогічної роботи
(Хмельницький національний університет)*

Д. Асамоах-Черемех,

*аспірант кафедри менеджменту, адміністрування
та готельно-ресторанної справи
(Хмельницький національний університет)*

ДОСЛІДЖЕННЯ СКЛАДОВИХ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасні тенденції та економічні процеси обумовлюють необхідність швидкої реакції та пристосування підприємств до змін, що реалізується у межах функціонування системи економічної безпеки. При дослідженні економічної сутності такої категорії, як «економічна безпека» виділяють ряд підходів, серед яких є і ресурсний підхід, оскільки, у процесі забезпечення економічної безпеки, менеджмент підприємств найбільше цікавлять ресурсні аспекти, що пов'язані із запобіганням загроз та викликів, як внутрішнього так і зовнішнього середовища. А також, знаходження оптимального співвідношення між отриманим кінцевим результатом у вигляді безпеки, і ресурсами, що витрачені на її досягнення. Однак, слід зазначити, що більшість досліджень пов'язаних із економічною безпекою не приділяють достатньої уваги зазначеній проблематиці, відповідно, універсального підходу до розрахунку ефективності ресурсного забезпечення потреб системи економічної безпеки, що враховувала б всі ресурсні витрати за кожною складовою системи економічної безпеки, на сьогодні не існує.

До переліку складових системи економічної безпеки більшість науковців, зокрема Васильчак С., Веселовський А. [1, с. 101], Карпунь І. [2, с. 49], Міщенко С. [3, с. 217], Олейников Є. (ред.) [4, с. 142], Покропивний С. [5, с. 465], Рудніченко Є. [6, с. 30] відносять: екологічну, інформаційну або інформаційно-комунікаційну, кадрову, технологічну або техніко-технологічну, політико-правову або правову, силову та фінансову. Ми погоджуємося з думкою авторів, і при дослідженні ресурсного забезпечення, перелік складових системи економічної безпеки візьмемо аналогічні. Отже, загальний перелік складових системи економічної безпеки та їх ресурсний склад наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Загальний перелік складових системи економічної безпеки підприємства (СЕБП) та їх ресурсний склад*

Складові СЕБП	Ресурси необхідні для забезпечення ефективного функціонування складової СЕБП					
силова	інформаційні ресурси	фінансові ресурси	інвестиційні ресурси	трудова ресурси, матеріальні ресурси	інтелектуальні ресурси	технічні ресурси, технологічні ресурси, енергетичні ресурси
фінансова						
кадрова						
інформаційно-комунікаційна		технологічна				
екологічна						
політико-правова						

*сформовано автором

Для забезпечення нормального функціонування системи економічної безпеки підприємства і запобігання загроз та викликів, є необхідність використання ресурсів. Під ресурсами підприємства ми розуміємо всі можливі засоби необхідні для досягнення цілей підприємства. Під ресурсним забезпеченням системи економічної безпеки підприємства – всі можливі засоби у достатній кількості, необхідні для захисту, безпечного функціонування та розвитку підприємства. Серед наведених видів ресурсів у табл. 1 інформаційні ресурси необхідні для забезпечення дієздатності всіх складових системи економічної безпеки, навіть зовнішньої складової (політико-правової) впливати на яку підприємство не може. Оскільки, під поняттям «інформаційні ресурси» ми розуміємо не лише внутрішнє інформаційне забезпечення у вигляді інформаційної системи, а й загальний масив інформації для прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Ресурси необхідні для забезпечення всіх складових системи економічної безпеки підприємства, які належать до її внутрішньої складової (технологічної, інформаційно-комунікаційної, фінансової, кадрової, силової) та до частково внутрішньої (екологічної) належать фінансові ресурси. Трудові та матеріальні ресурси необхідні для забезпечення абсолютно всіх внутрішніх складових системи економічної

безпеки підприємства, оскільки, для її функціонування необхідний персонал, майно, предмети праці, різного виду матеріали, напівфабрикати, сировина тощо. Інтелектуальні ресурси передбачають наявність патентів, ліцензій, авторських прав, а також інтелектуального капіталу, яким володіє підприємство. Технічні, технологічні, енергетичні ресурси забезпечують безпосереднє функціонування підприємства та основні операційні процеси, і для системи економічної безпеки відіграють надзвичайно важливе значення.

Список використаних джерел

1. Васильчак С. В., Веселовський А. І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 20. С. 98–105.
2. Карпунь І. Н. Управління фінансовою санацією підприємства : навч. посіб. Львів: «Магнолія-2006», 2009. 418 с.
3. Міщенко С. П. Концептуальні основи забезпечення економічної безпеки підприємства. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. № 37. С. 215–220.
4. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность): учеб.-практ. пособие / под. ред. Е. А. Олейников. Москва : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. 288 с.
5. Економіка підприємства : навч. посіб. / за заг. ред. С. Ф. Покропівного. Київ : КНЕУ, 2003. 608 с.
6. Рудніченко Є. М. Оцінювання та моделювання впливу суб'єктів митного регулювання на систему економічної безпеки підприємства: монографія. Луганськ : Промдрук, 2014. 389 с.

Г. В. Миськів,

*завідувач кафедри фінансів та обліку,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ЯК ПРОТИДІЯ ФОРМУВАННЮ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Зростання обсягів проблемних кредитів та частки проблемної (простроченої) заборгованості за кредитами є вкрай небезпечним для стабільної діяльності банківських установ, оскільки зумовлює цілу низку фінансових витрат та збитків, пов'язаних з вимогами

щодо повернення кредиту, що, врешті, відображається на загальній рентабельності, призводить до втрати довіри до банку з боку вкладників та акціонерів, виникнення проблем з платоспроможністю та ліквідністю, погіршення репутації та спроможності провадити подальшу діяльність.

Частка простроченої заборгованості за кредитами понад 30 % вважається критичною для банківської системи, а такий рівень показника утримується від 2017 р., коли він становив 30,1% і до сьогодні – станом на початок 2021 р. дана частка становить 41%. Пікового значення у 57,1% проблемних кредитів було досягнуто 2018 р., що зумовило зростання вартості кредитів у 2019 р. внаслідок виникнення об'єктивного ризику несплати позичальників [2].

Для мінімізації кредитного ризику та недопущення формування проблемних кредитів Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ № 351 від 30.06.2016 р. пропонує банкам запроваджувати систему раннього реагування, яка включає [5]:

- 1) ідентифікацію боржників/контрагентів з ознаками потенційної проблемності та боржників/контрагентів, які не мають наміру співпрацювати з банком щодо повернення заборгованості;

- 2) віднесення боржника/контрагента до відповідного сегмента, визначення та запровадження відповідних заходів з метою недопущення зростання обсягів простроченої заборгованості боржника/контрагента перед банком, уключаючи застосування до боржника/контрагента інструментів врегулювання заборгованості;

- 3) моніторинг виконання та аналіз ефективності запроваджених банком заходів.

Разом з тим, вказане Положення [5] не пропонує чіткого механізму ідентифікації/верифікації клієнтів задля відхилення потенційно неплатоспроможних клієнтів та механізму віднесення клієнта до відповідного сегмента.

Для подолання зазначеної нормативної неточності ми пропонуємо використати правові норми, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [6] та Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу [4].

Зокрема, пропонуємо використовувати при ухваленні рішення про надання кредиту ризик-орієнтований підхід та процедуру ідентифікації/верифікації клієнта.

Ризик-орієнтований підхід (Risk-Based Approach) – це визначення (виявлення), оцінка (переоцінка) та розуміння ризиків,

пов'язаних із наданням кредитів, а також вжиття відповідних заходів щодо управління такими ризиками у спосіб та в обсязі, що забезпечують мінімізацію таких ризиків, залежно від їх ступеня [6].

Ризик-орієнтований підхід є надзвичайно корисний, оскільки запобігає марному витрачання часу та грошей на розслідування і управлінські розрахунки; запобігає небажаним публікаціям у ЗМІ, зберігає ділові партнерські відносини тощо.

Тобто банк повинен визначити найвищий нормативний рівень кредитного ризику для себе і зробити його пріоритетним для контролю, кредитної політики та процедур управління. Як тільки діяльність банку у цьому напрямі дозволить знизити ці найвищі ризики до прийнятних рівнів, можна перейти до відслідковування нижчих рівнів ризиків.

Банк зобов'язаний здійснювати оцінку/переоцінку ризиків, у тому числі притаманних його діяльності, документувати їх результати, а також підтримувати в актуальному стані інформацію щодо оцінки ризиків, властивих його діяльності (ризик-профіль банку), і ризику своїх клієнтів так, щоб бути здатним продемонструвати своє розуміння ризиків, що становлять для нього такі клієнти (ризик-профіль клієнтів) [7].

Ризик-орієнтований підхід замінить тотальний контроль за фінансовими операціями, що дасть змогу зменшити бюрократичні процедури під час ідентифікації й верифікації клієнта.

Тобто ми пропонуємо банку у кредитній діяльності застосовувати ризик-орієнтований підхід, ураховуючи відповідні критерії ризику, зокрема пов'язані з його клієнтами, видом їх діяльності, кредитною історією, показниками фінансової звітності тощо. Застосування цього підходу потрібно здійснювати через адаптацію порядку, визначеного внутрішніми документами з питань фінансового моніторингу банківської установи.

Також корисною у кредитній діяльності банків для зниження кредитного ризику буде імплементація процедури ідентифікації/верифікації клієнта, яка передбачена для проведення фінансового моніторингу в банку.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» визначає верифікацію як заходи, що вживаються суб'єктом первинного фінансового моніторингу з метою перевірки (підтвердження) належності відповідній особі отриманих ідентифікаційних даних та/або з метою підтвердження даних, що дають змогу встановити кінцевих бенефіціарних власників чи їх відсутність [6].

Нова редакція Закону запроваджує можливість дистанційної верифікації клієнта, тобто для здійснення ідентифікації та верифікації банк не потребує тепер особистої присутності клієнта: НБУ розробив із залученням учасників фінансових ринків нові інструменти та способи віддаленої ідентифікації залежно від обраної моделі та каналів залучення клієнтської бази. Це означає, що банки зможуть самостійно обирати необхідну їм модель відповідно до власних побажань, можливостей доопрацювання програмних комплексів і відповідної оцінки ризиків такої діяльності. Зокрема, у банків буде можливість обрати для себе:

- 1) повноцінні моделі віддаленої ідентифікації та верифікації;
- 2) спрощені моделі, що міститимуть певні ліміти на обсяги операцій і залишків за рахунками клієнтів [1].

Враховуючи, що банкам необхідно впровадити у свою діяльність одну із запропонованих моделей ідентифікації та верифікації, цей же механізм можна застосувати до встановлення особи клієнта-позичальника (ідентифікація клієнта), що скоротить ризик шахрайства з чужими паспортами, підставними особами тощо при отриманні кредитів.

Таким чином, банки можуть використати ризик-орієнтований підхід для скорочення частки заборгованості за проблемними кредитами та розробки системи заходів із недопущення утворення проблемної заборгованості у майбутньому. Вважаємо, що скорочення проблемної заборгованості за кредитами позитивно вплине на зміцнення ресурсної бази банків, покращить їх фінансову стійкість, що зрештою позитивно відобразиться на монетарній безпеці, а згодом – і на економічній безпеці держави.

Список використаних джерел:

1. НБУ змінює порядок ідентифікації клієнтів і спростовує ймовірність колапсу онлайн-платежів. *Вісник МСФЗ. Світовий досвід. Українська практика*, 2020 р. №4. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002142
2. Основні показники діяльності банків. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>
3. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Постанова Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#n33>
4. Положення про здійснення банками фінансового моніторингу. Постанова Правління Національного банку України № 65 від 19.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0065500-20#Text>

5. Положення про організацію процесу управління проблемними активами в банках України. Постанова Правління Національного банку України № 97 від 18.07.2019 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0097500-19#t>

6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Законом України № 361-IX від 6 грудня 2019 р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#n6>

7. Юросіб зобов'язали розкрити інформацію про кінцевих бенефіціарів: новації Закону про фін моніторинг. *Вісник МСФЗ Світовий досвід. Українська практика*, 2020. №2. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ002096

Н. Я. Михаліцька,

*доцент кафедри менеджменту,
кандидат наук з державного управління, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ДО ПИТАННЯ ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Нинішня економічна ситуація в Україні переконливо свідчить про те, що проблема забезпечення фінансової безпеки набуває першочергового значення і актуальності.

Можливі два підходи, спрямовані на укріплення фінансово-економічної безпеки нашої країни. Перший полягає у некритичному виконанні вимог зарубіжних спонсорів та донорів, від яких залежить розмір міжнародних кредитів, зокрема тих, що надаються МВФ. Другий, альтернативний, має на меті переосмислити причини того пригніченого стану фінансово-економічної безпеки, у якому знаходиться зараз економіка та держава, та окреслити власні першочергові заходи з ліквідації цього становища, у тому числі з урахуванням новітніх зарубіжних пояснень фінансових та економічних криз у різних країнах.

Виконаємо діагностику режиму економічного розвитку, встановленого в Україні останніми роками. Для цього скористаємося статистичними даними табл. 1, що характеризують найважливіші фінансові та економічні показники розвитку України у 2013–2020 роках. Після аналізу даних табл. 1 важко сперечатися з твердженням, що неоліберальна концепція розвитку, якої дотримуються

в Україні під впливом МВФ з початку 2000-х років, створила всі умови для орієнтації в нашій країні на «фінансіалізацію» або «капіталізм з домінуванням фінансів». Про це свідчать надмірні обсяги експорту та імпорту товарів та послуг, постійне перевищення обсягів імпорту над експортом, високе співвідношення валового зовнішнього боргу і ВВП, домінування експорту робочої сили на шкоду розвитку реального сектора економіки, тощо.

Таблиця 1

Найважливіші фінансові та економічні показники розвитку України у 2013–2020 роках

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Експорт товарів і послуг, млрд дол. США	81,7	65,4	47,9	46,0	53,9	59,2	63,6	60,6
Імпорт товарів і послуг, млрд дол. США	97,4	70,0	49,6	51,5	62,7	70,6	76,1	62,4
Різниця між експортом та імпортом, млрд дол.	-15,6	-4,6	-1,7	-5,5	-8,7	-11,4	-12,5	-1,8
Обсяги приватних грошових переказів в Україну, млн дол.	8537	6489	6959	7535	9264	11111	11921	12121
Міжнародні резерви, млрд дол. США на кінець періоду	20,4	7,5	13,3	15,5	18,8	20,8	25,3	29,1
Валовий зовнішній борг, млн дол. США	142,1	126,3	118,7	113,5	116,6	114,7	121,7	122,8
у % до ВВП	77,5%	95,8%	131,0%	121,7%	103,9%	87,7%	79,2%	71,5%
Доходи зведеного бюджету України млрд грн	442,8	456,1	652,0	782,9	1017,0	1184,3	1289,8	1376,7
у % до ВВП	30,2%	28,7%	32,8%	32,8%	34,1%	33,3%	32,4%	31,0%
Видатки зведеного бюджету України, млрд грн	505,8	523,1	679,9	835,8	1057,0	1250,2	1372,4	1595,3
Кредитування	0,5	5,0	3,1	1,8	2,1	1,9	4,8	5,3
Сальдо («-» дефіцит)	-63,6	-72,0	-30,9	-54,8	-42,1	-67,8	-87,3	-223,9
Дефіцит бюджету, %	-14,4%	-15,8%	-4,7%	-7,0%	-4,1%	-5,7%	-6,8%	-16,3%
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	1465,2	1586,9	1988,5	2385,4	2983,9	3560,6	3978,4	4445,2*

Закінчення табл. 1

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Реальний ВВП, у % до 2013 р.	100,0%	93,7%	84,9%	87,4%	89,9%	93,4%	96,9%	92,9%
Валове нагромадження капіталу, у % до ВВП	17,1%	13,8%	13,7%	15,1%	15,0%	16,3%	15,7%	15,1%*
Населення (середньорічне), тис. осіб	45594	44241	42845	42672	42485	42270	42028	41745
Зайняте населення тис. осіб	19314	18073	16443	16277	16156	16361	16578	17082
у % до всього населення	42,4%	40,9%	38,4%	38,1%	38,0%	38,7%	39,4%	40,9%
Середньооблікова кількість штатних працівників тис. осіб	9720	8959	8065	7868	7679	7661	7443	7345
у % до всього населення	21,3%	20,3%	18,8%	18,4%	18,1%	18,1%	17,7%	17,6%
Середня заробітна плата, грн	3282	3480	4195	5183	7104	8865	10497	11597
Середня заробітна плата, дол. США	410,6	292,8	192,0	202,8	267,1	325,9	406,1	430,2

* Оцінка.

Джерела: статистичні дані НБУ, Мінфіну та Держстату України, опрацьовані автором

Балансовий капітал зріс на третину, з 155,7 до 200,9 млрд грн. В ході оздоровлення з ринку було виведено слабкі банки, загальна чисельність банків зменшилася до 75, з них збитковими були лише 6 (на початок 2008 р. в Україні нараховувалося 214 банків). По-третє, в структурі товарного експорту 44,3% складала аграрна та харчова продукція, еластичність попиту на яку в кризовий період незначна (у 2007 р. 42,2% експорту складала продукція металургії, 17,2% – машино- та приладобудування, попит на яку внаслідок глобальної кризи різко впав) [1]. Таким чином, є підстави констатувати наявність певного «запасу» міцності, накопиченого українською економікою, який може дозволити протистояти як короткостроковим коливанням глобальних ринків, так і гальмуванню економічної активності всередині країни. Проте цей запас не може бути довготривалим.

Отже, основним чинником (або механізмом) запуску майбутньої фінансово-економічної кризи може стати орієнтація керівних органів держави на ту саму чарівну «фінансіалізацію», підступність якої вже розпізнана в багатьох країнах. Ознакою цього механізму

є, по-перше, орієнтація на збільшення обсягів експорту та особливо імпорту товарів та послуг, який використовується для отримання спекулятивних надприбутків крупних підприємств та корпорацій-експортерів. В угоду цьому скорочуються обсяги власного виробництва товарів (навіть елементарних цвяхів і шурупів), які можуть випускатися на вітчизняних виробничих потужностях. По-друге, наші «державники» фактично стимулюють експорт робочої сили, який супроводжується постійним зростанням обсягів приватних грошових переказів в Україну.

Список використаних джерел

1. Проблеми та перспективи зміцнення стійкості фінансової системи України : аналітична доповідь / під наук. ред. Я. А. Жаліла. К. : НІСД, 2020. 71 с.

І. П. Мойсеєнко,

*професор кафедри фінансів та обліку,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЗВИТОК МЕТОДИЧНИХ ОСНОВ МОНІТОРИНГУ БЕЗПЕКИ ДІЛОВИХ ВІДНОСИН

Виявлення сумнівних фінансових операцій з погляду створення превентивних заходів економічної безпеки суб'єктів підприємництва передбачає моніторинг та аналіз даних про фінансові операції та їх учасників. Необхідною умовою забезпечення економічної та фінансової безпеки суб'єктів підприємництва є виявлення у фінансових операціях, ознак окремих фінансових порушень. Такі порушення можуть бути виявлені з допомогою результатів типологічних досліджень, що реалізуються Держкомфінмоніторингу України [1].

До основних характеристик типологічних схем можна віднести: форму проведення – фінансові операції; спосіб проведення – переміщення, маскування, переведення фінансових активів; результат – володіння фінансовими активами, отриманими незаконним способом. При цьому враховують типи фінансових операцій, типові юридичні та фізичні особи. В результаті спостережень за кількістю сумнівних операцій у певних сферах підприємницької діяльності моделюється типологічна схема відмивання незаконних коштів як в межах національного ринку так і на міжнародному рівні.

При аналізі фінансових операцій здійснюється ідентифікація осіб, що причетні до їх реалізації. При цьому визначаються фінансові операції здійснені публічними особами та особами стосовно яких застосовано міжнародні санкції, встановлюються можливості використання фіктивних підприємницьких структур [2]. Для підвищення ефективності контролю переказів грошових коштів була змінена процедура фінансового моніторингу під час здійснення переказу коштів [3]. Ці зміни представлено в табл 1.

Таблиця 1

Вимоги до процедур переказу коштів

Перекази коштів в межах України до 30 000 грн	
<i>стосовно платника</i>	<i>стосовно отримувача</i>
номер рахунка/електронного гаманця або унікальний номер електронного платіжного засобу платника (ініціатора переказу)/наперед оплаченої картки багатоцільового використання.	номер рахунка або унікальний номер електронного платіжного засобу отримувача/наперед оплаченої картки багатоцільового використання, а в разі відсутності рахунка/електронного гаманця – унікальний обліковий номер фінансової операції.
Перекази понад 30 000 грн, або перекази за межі України	
супроводжуються інформацією про платника (ініціатора переказу) та отримувача переказу коштів	
Для фізичної особи прізвище, ім'я та по батькові; номер рахунка, з якого списуються кошти, а в разі відсутності рахунка – унікальний обліковий номер фінансової операції.	Для юридичної особи повне найменування, номер рахунка, з якого списуються кошти, а в разі відсутності рахунка – унікальний обліковий номер фінансової операції.

Джерело: розроблено автором

Нове положення про здійснення фінансового моніторингу передбачає використання переліку індикаторів підозрілості фінансових операцій та їх учасників [3]. Перелік індикаторів діяльності та поведінки учасників ділових відносин відображені в табл. 2.

Порядок ідентифікації та верифікації клієнтів передбачає використання: даних бюро кредитних історій та BankID НБУ, наявності КЕП, зчитування даних із чипа біометричного документа, ресурсу державних онлайн-послуг «ДІЯ», кваліфікованого електронного підпису (КЕП), сеансу відеотрансляції тощо.

Аналіз даних щодо сумнівних операцій, фіктивних юридичних осіб, бенефіціарних власників та посадових осіб становить основу інформаційного забезпечення безпеки ділових відносин суб'єктів

**Перелік індикаторів діяльності
та поведінки учасників ділових відносин**

Класифікаційна ознака	Перелік індикаторів
Дані про поведінку	Відсутність даних для належної перевірки, надання неповної або сумнівної інформації
	Незрозумілі пояснення щодо характеру діяльності
	Нервозність без видимих причин або прояв нетипової поведінки
	Прояв незвичної зацікавленості до внутрішньої системи фінансового моніторингу
	Скасування фінансової операції після запиту про підтвердні документи або роз'яснення
	Наполягання на терміновості фінансової операції та прояв нервозності
	Пропонування різних форм подяки за проведення фінансової операції
	Відсутність знань про фінансові операції за власним рахунком
	Надмірне виправдовування фінансової операції та відсутності зв'язків з незаконною діяльністю
Діяльність клієнта	Неможливість підтвердження адреси телефону та електронної адреси клієнта
	Наявність великої кількості рахунків або платіжних карток, що не відповідає бізнес потребам
	Характер фінансової операції свідчить про наявність іншої сторони невідомої банку
	Відсутні або несплачені в належному обсязі обов'язкові платежі (податки, комунальні тощо)
	Наявність представника, що управляє непов'язаними рахунками

підприємництва. Часто моніторинг ділових відносин передбачає процедури переходу від моніторингу операції до моніторингу діяльності та поведінки клієнта, передбачає використання певних методів контролю [4]. До цих методів відносять: моніторинг розміру фінансової операції, аналіз операції на основі порівняння з нормативними індикаторами, оцінка ризику фінансової безпеки, адаптація даних про фінансову операцію та клієнта.

Список використаних джерел

1. Типологічні дослідження Державної служби фінансового моніторингу України за 2016, 2015, 2014 роки. Київ, 2017. 126 с. URL: http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2017/20170221/Zmist%201.pdf
2. Закон України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового від 06.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
3. Фінансовий моніторинг в Україні по-новому: чого чекати? URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/192891_finansoviy-montoring-v-ukran-povomomu-chogo-ochkuva
4. Мойсеєнко І. П., Демчишин М. Я. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. № 10, 2009. С. 239–245.

А. І. Мокій,

*доктор економічних наук, професор,
провідний науковий співробітник відділу регіональної економічної політики
(ДУ «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долишнього Національної академії наук України»,
академік АНВШ України)*

М. І. Флейчук,

*доктор економічних наук, професорка кафедри маркетингу
(Львівський національний університет ветеринарної медицини
і біотехнологій ім. С. З. Гжицького,
академік АНВШ України)*

О. І. Дацко,

*кандидат економічних наук, кандидат технічних наук,
доцентка кафедри менеджменту мистецтва
(Львівська національна академія мистецтв)*

ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОДОЛАННЯ СТРУКТУРНОЇ ДИВЕРГЕНЦІЇ

Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку характеризуються розмиванням кордонів, посиленням міграції і нестабільності соціальних груп, які формують інституційний базис держави: територіальних громад та народу. Змінюються відносини власності, що послаблює економічний зв'язок, зростає дивергенція колективних економічних суб'єктів, слабне взаємозв'язок громадянина з державою, територіальними громадами, що істотно пов'язане

з нівелювання економічного націоналізму. До головних причин недостатньо ефективного економічного розвитку та занепаду держав Д. Асемоглу та Дж. Робінсон відносять неврахування політиками історичної специфіки, досвіду розвитку окремих країн та їх особистий опортунізм [1, с. 175]. Тобто, саме надмірний опортунізм еліт слабозрозумілих чи трансформаційних економік зумовлює деформації не лише через нерівномірний розподіл ресурсів і доступу до благ, а й формує інституційні «провалля» економічної безпеки розвитку.

Співгосподарювання як вияв економічної діяльності народу передбачає такі обов'язкові соціальні аспекти: забезпечення безпеки суспільної групи (захист публічної власності, фізичне відтворення та захист життя громадян від зовнішніх посягань); розподіл суспільних ролей щодо управління власністю і забезпечення безпеки, а також відтворення; збереження сформованих інститутів у часі, їх ретрансляцію та розвиток як соціальні інвестиції. Для того, щоб громадяни хотіли жити у державі, сплачувати податки, брати активну участь у формуванні та реалізації економічної політики, вони повинні відчувати себе вигодоодержувачами діяльності держави і усвідомлювати механізми захисту державою їх прав та інтересів, а також ідентифікувати покладені на них обов'язки.

У попередні епохи народи сформували певну систему ідентифікації, що визначала приналежність людини до суспільної групи, які здійснювалася через культуру та систему оборони публічної та приватної власності (армію). Саме через культурні ідентифікатори (мову, звичаї, традиції, релігію та ін.) людина формалізувала свою приналежність до суспільної групи, а відповідно і самоідентифікацію суспільної групи за певними ознаками, забезпечувала механізми захисту публічної власності. Концепція держави як об'єднання людей зі спільними цілями та ресурсами розвитку трансформується внаслідок глобалізації, нівелювання етнічного чинника, зміни інституту публічної власності. Розширене самовідтворення народу відбувається саме на рівні невеликих локальних спільнот, а зростання мобільності, розвиток технологій, збільшення чисельності урбанізованих груп зумовлює переформатування цілей розвитку людини із суспільних на приватні, причому часто обмежені тяглістю лише власного життя.

Поки існуватиме поділ світу на держави, потреба держав у формуванні власної ідентичності буде беззаперечною: з одного боку – для визначення кола осіб, на яких покладаються обов'язки і права управління спільною власністю, з іншого – для захисту цієї власності від інших народів, а також ефективного її використання. Без забезпечення

не лише економічної, але насамперед патріотичної, культурної прив'язаності громадян до держави неможливо забезпечити співучасть людей у аутопоезисі, а також захисті спільних ресурсів.

Для формування спільних механізмів захисту людям необхідні спільні засоби комунікації, системи цінностей та мета розвитку, що у поведінковому вимірі забезпечує патріотичну основу. Ці детермінанти формуються передусім у площині культури. Ось чому культура є визначальним суспільним інститутом забезпечення виживальності та економічної стійкості народу.

Чинники культури, які визначають структуру та взаємодію громадян та їх ідентичність з народом, є такі: *ідеологія*, що закладає підвалини культурного досвіду, частково визначає світогляд, систему цінностей, соціальні структури, традиції, моделі поведінки; *середовище (природний і суспільний контекст культурних процесів*, на яке накладається система уявлень про світ, існування людини).

Макроструктурна дивергенція змушує держави повертатися до концепції Ф.Ліста, який визначав завданням національної економії обґрунтування державної політики, спроможної забезпечити національне піднесення на основі опису, систематизації, порівняння та узагальнення конкретно історичних форм розвитку окремих країн, а чинниками конкурентних переваг вважав абсолютизацію особливостей господарського комплексу, економічний націоналізм, визнання пріоритетності суспільних, національних інтересів [2, с. 234–238].

Стратегія імперіалізму, так само, як стратегія глобалізації, зорієнтована на уніфікацію системи цінностей окремих етносів, народів і формування на цій основі нової системи цінностей, спрямованих переважно на встановлення соціальних стандартів та ідеології споживання, або експлуатацію людського капіталу через визначення цілей, за яким прихована реальна мета – експлуатація людини без належного економічного відшкодування затрачених зусиль (сектантство, ідеологія СРСР, комуністична ідеологія). На противагу, економічний націоналізм передбачає формування майбутнього культурного та соціального капіталу – базису економічного розвитку. Основу такої системи формує людина як представник певної нації, що має сформовані спадковість традицій та інституцій, які забезпечують оптимальну життєдіяльність народу у визначених кліматичних, історичних, економічних та політичних умовах. Економічний націоналізм потребує вищої пріоритетності інтересів нації (суспільної групи) над особистісними, втім забезпечує мінімізацію трансакційних витрат побудови і функціонування такої системи.

Серед українських послідовників цієї теорії заслуговує на увагу доробок О.Власюка, який наполягає на формуванні української національної ідеї, що охоплює: 1) світоглядну цілісність або «національну картину світу»; 2) національну консолідацію; 3) загальнонаціональний історичний проект [3].

Для збільшення обсягів виробництва і темпів економічного зростання транснаціональні корпорації стимулюють заміну духовної основи розвитку та культурної ідентичності народів популяризацією гедоністичного способу життя, уніфікованого на глобальному рівні, що зменшує трансакційні витрати цих корпорацій. Споживачтво стимулює розвиток егоцентризму в суспільних взаємовідносинах одночасно з деградацією суспільства та деструкцією суспільних зв'язків, що обумовлює прогресуючу структурну дивергенцію економіки на усіх її рівнях. Обмеженість ресурсів розвитку у поєднанні з неконтрольованою інтенсифікацією споживання сприяє глобальній економічній та потенційній екологічній катастрофі. Тому збалансоване функціонування глобальної економіки можливе лише за умови розвитку націй у межах існуючих держав з єдиними для них інституціональним базисом, системами цінностей, цілями розвитку, рівнем культури безпеки і пріоритетом самовідтворення.

Між економіками різних країн, у тому числі України та ЄС, у нашій країні спостерігається макроструктурна дивергенція, руйнування взаємозв'язків між об'єктами, трансформування існуючих взаємозв'язків ланцюга «інститути держави – бізнес – людина» в екстрактивні або ексклюзивні політико-економічні інститути. Внаслідок розгортання та безпосередньої чи опосередкованої інституалізації процесу макроструктурної дивергенції відбувається стратифікація громадян за доходами, обсягом та рівнем легітимності власності, а також формування і закріплення інституту «розмитої власності», виникнення і поширення імпліцитних зв'язків між елементами соціально-економічної макросистеми і, породжувані цим, дисфункціональність управління нею, руйнування її цілісності та посилення загроз національній, у тому числі економічній, безпеці держави.

Подолання дивергенції без формування соціально-гуманітарних імперативів розвитку [4], які включають побудову національної основи держави, в даний час неможливе. Економічний націоналізм передбачає розвиток націонал-опортунізму, під яким розуміють здатність і готовність окремих людей, котрі формують народ, заради суспільних національних інтересів відмовлятися від особистісних, визначаючи пріоритетом збереження і самовідтворення нації в конкретних умовах. Висока ефективність націонал-опортунізму

для досягнення цілей економічної безпеки держави доведена неодноразово (наприклад, національна підтримка проєктів, що забезпечили виживальність нації: козацьке військо, Українська галицька армія, Українська повстанська армія, Майдани 2004 та 2013–2014 рр., Україно-Російська війна 2014–2021 рр. та ін.).

В умовах загострення глобальних викликів, у тому числі пандемії COVID-19 раціональним базисом національної ідеї є ідеологія економічного націоналізму, поєднаного з духовним розвитком народу, що передбачає:

- формування системи спільних цінностей, цілей та культури безпеки народу на єдиній національній ідеї, націонал-опортунізмі, які забезпечуватимуть синергетичність взаємодії суб'єктів економічної системи і сталий розвиток держави, що передбачає безумовне домінування суспільних інтересів над індивідуальними. Нація при цьому розглядається не обов'язково як етнічний моноліт, а як сукупність людей, які проживають спільно в державі, спільно володіють та ведуть спільне господарювання і для яких сформована єдина система спільних цінностей, цілей розвитку та взаємовідповідальності;

- духовна основа економічного розвитку, крім світоглядних критеріїв, визначає, що право власності на речі і життя людини, є тимчасовими, і, відповідно, передбачає формування культури соціально-економічної безпеки народу, базованої на ідеології визнання людини тимчасовим користувачем матеріальних і нематеріальних ресурсів, а збереження і примноження цих благ для майбутніх поколінь – базовим пріоритетом життєдіяльності.

Для України в стані війни побудова національної концепції держави, а також спільної національної ідентичності є стратегічним пріоритетом. Саме невизначеність спільних цілей розвитку, несформованість єдиної ціннісної основи та спільних життєвих практик сприяли ескалації воєнного конфлікту на Сході України. Дисфункції управління державою, розкрадання публічних ресурсів, поширення корупції і тінізації економіки зумовлені недостатнім усвідомленням потреби збереження і захисту публічних ресурсів народу, а також самоідентифікації громадян з метою гарантування безпеки розвитку.

Невизначеність, несформованість економічної ідентичності є найвагомішою передумовою ірраціональної поведінки населення в сфері публічної економіки, неусвідомлення сутності економічних процесів та критеріїв вибору, відсутність, неефективність або ірраціональність інститутів колективної взаємодії.

Викладене дає підстави таких висновків:

1) сучасна державна політика потребує врахування впливу народу на соціально-економічної системи, за умови недостатнього саморегулювання економічної системи поширюються явища персонального опортунізму і корупції, посилення внутрішніх конфліктів інтересів між задоволенням політико-владними елітами власних і суспільних потреб. Усунути ці диспропорції лише ринковими регуляторами неможливо, для цього потрібні трансформація культурного середовища та розвиток соціального капіталу, у тому числі формування базису економічного націоналізму;

2) для збалансування суспільних та особистісних інтересів у системі економічної безпеки необхідно забезпечити формування єдиної ідеологічної основи розвитку держави – національної ідеї, усталення якої, крім забезпечення соціального капіталу та культурної основи розвитку, дасть змогу реалізувати концепцію економічного націоналізму, знизити трансакційні видатки, активізувати внутрішній потенціал економічної системи і сформувати конкурентні переваги на зовнішніх ринках.

Список використаних джерел

1. Acemoglu D., Robinson J. Why Nations Fail : The Origins of Power, Prosperity and Poverty. Crown, 2012. 529 p.
2. Лист Ф. Национальная система политической экономики / пер. с нем. К. Трубникова; сост. и предисл. В. Фадеева. М. : Европа, 2005. 384 с.
3. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. К. : НІПМБ, 2008. 48 с.
4. Дацко О. І. Гуманітарні імперативи зміцнення економічної безпеки України : монографія. Львів : Ліра-Прес, 2015. 672 с.

Н. В. Наконечна,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
Інституту управління, психології та безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ЛЕГАЛІЗАЦІЄЮ (ВІДМИВАННЯМ) ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму є серйозною загрозою для фінансової стабільності та безпеки як України, так і будь-якої іншої країни, а також глобальної фінансової системи в цілому.

В умовах глобалізації фінансових ринків боротьба з таким видом злочину набуває, як зазначає Баранов Р. А., все більш яскраво виражених форм і методів, має міжнародний характер і вимагає використання ефективних, постійно вдосконалюваних методів у міжнародному масштабі [1].

У міжнародній боротьбі з відмиванням грошей існує багато проблем, головним чином через відсутність тісної співпраці між країнами, які по-різному займаються питанням відмивання грошей та фінансування тероризму. Поки деякі країни розглядають відмивання грошей як «чужоземну проблему» і вважають, що у власній країні ці гроші можуть «компенсувати» місцевому населенню частину доходу, яку уряд через брак коштів не може забезпечити.

Суперечності між державами, які керуються власними національними інтересами, особливо в економічній сфері, серйозно політизують проблему відмивання грошей. Багато держав і юрисдикцій діють лише від свого імені, ставлячи існуючі або потенційні вигоди вище міжнародних договорів. Щоб залучити інвестиції, вони зазвичай мало уваги приділяють «підозрілому капіталу», та опиняються перед дилемою: боротися з надходженням «брудних» грошей або відмовитися від інвестування взагалі [2].

Поступове усвідомлення переважною більшістю країн світу негативних наслідків відмивання грошей та фінансування тероризму змусило міжнародне співтовариство застосувати розроблений науковцями підхід до управління низкою ініціатив, спрямованих на вирішення викликів та проблем, що стоять перед міжнародною спільнотою.

З цією метою було розроблено низку міжнародно-правових актів, які встановлюють відповідні стандарти. Це деякі вказівки щодо визначення зобов'язань держав-учасниць щодо кримінальної відповідальності щодо відмивання грошей незаконного доходу, створення національних систем виявлення, розслідування та запобігання легалізації доходів, пов'язаних із злочинами, та організації міжнародного співробітництва в цій галузі тощо.

Організація системної протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, що ґрунтується на загальних міжнародних стандартах, є одним із важливих напрямків міжнародного співробітництва у сфері протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму, що в першу чергу передбачає поєднання фінансового моніторингу та механізмів кримінально-правового переслідування вказаних діянь. Іншими словами, мова йде про зміцнення національних систем державного управління у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, шляхом застосування відповідних міжнародних стандартів.

Впровадження систематичного підходу дало змогу міжнародній спільноті використовувати національні системи державного управління у боротьбі проти легалізації (відмивання) незаконного доходу. Йдеться про використання такого принципу системного підходу, як принцип ієрархічної побудови. У цьому контексті елементом вищого рівня виступає міжнародне співтовариство, а елементами нижчого рівня - національні системи протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Міжнародні стандарти боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансування тероризму визнаються в більшості демократичних країн як орієнтири для роботи відповідних державних установ щодо запобігання та обмеження незаконних проявів з боку окремих осіб [3].

До міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії відмиванню грошей відносять: документи, що визначають міжнародні стандарти у сфері запобігання та контролю злочинності; рекомендації FATF та відповідні міжнародні інструменти щодо заходів із запобігання відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та боротьби з фінансуванням тероризму; визначення термінів та фінансових заходів; вимоги до ідентифікації клієнта; період зберігання документів для фінансових операцій та клієнтів; надання повідомлень уповноваженого органу (підрозділу фінансової розвідки); заборона інформування третіх осіб, захист від санкцій за повідомлення уповноваженого органу [4].

Першим міжнародно-правовим актом, який опосередковано вирішував питання боротьби з відмиванням грошей, отриманим незаконними засобами, була Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, прийнята у Відні (Австрія) у грудні 1988 р. (Віденська конвенція) [5].

З багатьох положень, які встановлюють міжнародні стандарти щодо запобігання та протидії злочинним злочинам, ключовими є 40 рекомендацій FATF [6]. FATF (Робоча група з фінансових дій щодо відмивання грошей) – група з фінансових дій проти відмивання грошей, що має статус міжурядової організації, яка займається розробкою міжнародних стандартів у сфері боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму та оцінкою відповідності національних систем протидії відмиванню / фінансуванню тероризму цим стандартам.

Таким чином, 40 рекомендацій стосуються не лише відмивання грошей та фінансування тероризму, а й теми фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Слід також зазначити, що перелік предикатних злочинів, доповнений податковими злочинами, був розширений. Для повноцінної боротьби з відмиванням грошей на початку 2000-х років був розроблений цілісний механізм міжнародного співробітництва, який охоплював велику кількість країн та мав достатньо важелів.

Список використаних джерел

1. Баранов Р. О. Світова емпірика впровадження політики протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України* : електрон. версія журн. 2015. № 3. С. 33–39. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2015/10/06-3-2015.pdf>
2. Бисага К. В. Глобальна програма по боротьбі з відмиванням коштів. *Теоретичний аналіз та наукові дослідження юридичної науки у XXI столітті* : матер. Всеук. науково-практичної конф. (м. Запоріжжя, 29–30 квітня 2016 р.). Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2016. С. 161–164.
3. Борець М. В. Адміністративно-правовий статус державних регуляторів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Нац. технічний універ. України «Київський політехнічний університет ім. І. Сікорського». Київ, 2017. 254 с.
4. Коваленко В. В., Дмитров С. О., Єжов А. В. Міжнародний досвід у сфері запобігання та протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму : монографія. Суми: УАБС НБУ, 2007. 140 с.

5. United Nations Convention against illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. URL: https://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf

6. Сорок Рекомендацій Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (FATF) : Міжнародний документ від 25.09.2003 // База 204 даних «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/835_001

О. Ф. Новікова,

*заступник директора з наукової роботи,
доктор економічних наук, професор
(Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ)*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА: ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Україна має значний досвід у формуванні правової бази економічної безпеки. Наукові публікації з проблем економічної безпеки України вийшли вперше у 1992 році і почали інтенсивно зростати. У 1997 році серед сфер національної безпеки було виокремлено економічну сферу у правовому документі з національної безпеки України. Це – Концепція (основи державної політики) національної безпеки України. Вона була чинною з 1997 по 2003 рр., а прийняття у 2003 р. Закону України «Про основи національної безпеки України» остаточно закріпило правову базу економічної безпеки як підсистему національної безпеки. Згідно цього закону в Стратегіях національної безпеки визначались серед напрямів та заходів національної безпеки і економічна сфера. Одночасно розпочалась активна діяльність з розробки самостійного правового документу з економічної безпеки. За термін з 2003 по 2006 роки було розроблено проекти Державної програми забезпечення економічної безпеки, Концепції економічної безпеки України, Стратегії забезпечення економічної безпеки України. Але після обговорень та опрацювань цих проектів правових документів з економічної безпеки вони не приймалися. Після цієї хвилі активізації розробки самостійної правової підстави економічної безпеки вона так і залишилась складовою національної безпеки, а напрями та заходи з її досягнення вмістились у Стратегіях національної безпеки (2007, 2011, 2015 рр.).

Прийняття у 2018 році Закону України «Про національну безпеку України» (від 21.06.2018 р. № 2469-VIII) змінило концептуальне розуміння національної безпеки України. Сфери національної безпеки стали вужчими, вилучено економічну, соціальну, екологічну, науково-технічну, інформаційну сфери з правового поля національної безпеки. Відбулося перенесення змістовних акцентів з соціально-гуманітарного на воєнно-політичне розуміння національної безпеки. Пріоритетними стали захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності демократичного конституційного ладу тощо.

Одночасно передбачалось соціально-гуманітарну спрямованість національної безпеки реалізувати в Стратегії національної безпеки України з виокремленням відповідних сфер. Дійсно, у прийнятій Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (затв. Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392) передбачається розробка ще 14 стратегій, серед яких є Стратегія економічної безпеки України.

Станом на березень 2021 року проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 р. розроблено, обговорено, доопрацьовано і представлено на правову експертизу в Мінюст України та антикорупційну експертизу в Національне агентство з питань запобігання корупції. Є певна надія, що ця стратегія економічної безпеки буде затверджена.

Проект Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 р. має переваги за змістовними принципами побудови, бо він одночасно орієнтує і на безпеку, і на розвиток. Структурні складові економічної безпеки конкретизують та визначають основні виклики та загрози за фінансовою, виробничою, зовнішньоекономічною, інвестиційно-інноваційною та макроекономічною безпеками. Одночасно з перевагами цей проект має певні недоліки. Орієнтація на використання для відстеження стану економічної безпеки «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», затверджених Мінекономіки України від 20.10.2013 № 1277 є не виправданим та недоцільним, бо не враховує зміну економічних пріоритетів на глобальному та національному рівнях, а також пандемію COVID-19 та її наслідки.

Порівняння збалансованості викликів та загроз з напрямками їх подолання свідчить про її невідповідність, бо попередження виникнення та мінімізація цих небезпек не передбачається в завданнях державної політики. В плані заходів до «Макроекономічної безпеки» не передбачено:

– сприяння ефективній зайнятості населення, підвищення її гнучкості, стимулювання зростання зайнятості в інноваційних галузях економіки, підвищення конкурентоспроможності робочої сили; створення сприятливих умов для розвитку соціального діалогу, нових форм взаємодії суб'єктів соціально-трудових відносин; стимулювання створення нових робочих місць, які обумовлюють прискорення економічного розвитку країни, економічне заохочення до цього підприємців; прогнозування основних тенденцій на ринку праці, планування розвитку економіки у взаємозв'язку з ринком праці; закріплення принципів та механізмів соціально-відповідального партнерства, публічного діалогу, державно-приватного партнерства, оновлення їх форм реалізації із застосування ІКТ, он-лайн, оф-лайн-комунікацій; розвиток конкурентоспроможності економіки на основі інтеграції освіти, науки з наукомісткими технологіями, інноваційними підприємствами, що зумовлює необхідність безперервного вдосконалення якісних характеристик трудового потенціалу; сприяння поширенню інновацій в освітню та трудову сферу, що забезпечують активізацію людського капіталу у напрямі здобуття професійних знань та їх застосування на практиці; переорієнтування міграційної політики на збалансованість потреб країни у розвитку та безпеці; усунення інституційних бар'єрів, що перешкоджають розвитку цифрової та інноваційної економіки; системне державне стимулювання цифровізації найбільш підготовлених секторів економіки України та інноваційного підприємництва, бізнесу; використання нестандартних форм зайнятості, підвищення гнучкості та мобільності праці, поширення дистанційної зайнятості (crowdsourcing, outsourcing, outstaffing), їх законодавча регламентація.

В проекті Стратегії економічної безпеки України для забезпечення її реалізації не визначено адресності відповідальності за її невиконання. Цей недолік притаманний практично всім стратегічним документам України. Через це більшість з них лише частково впроваджуються і не дають очікуваних критеріїв досягнення. Отже, проект Стратегії економічної безпеки необхідно прийняти та реалізовувати з врахуванням тенденцій на глобальному та національному рівнях. Особливу увагу в механізмах реалізації доцільно приділити визначенню та затребуванню відповідальності, а також реалізації механізмів соціально-відповідального партнерства.

О. І. Пацула,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

МЕХАНІЗМИ ПРЕВЕНТИВНОГО МОНІТОРИНГУ ЗАГРОЗ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Однією із важливих особливостей здійснення підприємницької діяльності необхідність працювати в умовах постійно діючих ризиків та загроз економічній безпеці. Це вимагає від керівництва підприємств уміння приймати управлінські рішення у ситуації, коли не всі фактори та умови ведення бізнесу заздалегідь відомі. З цієї метою важливим є запровадження системи фінансової діагностики як основоположного елементу створення системи управління джерелами фінансування та активами підприємства, яка дасть можливість «поставити діагноз» тих проблемних зон, що потребують корегування та визначити заходи, які можуть своєчасно виявити та попередити загрози функціонування господарюючого суб'єкта.

Питанню фінансової діагностики та моніторингу загроз приділено увагу в працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: В. Алькема [1], І. Бойко [2], В. Костецького [3], І. Мігуса [4], Л. Пашнюка [5], та ін. Але проблема розробки інструментарію та вдосконалення методики попередження загроз ще не набула закінченого вигляду.

Трактування терміну «загроза» є різноманітними, проте вважаємо, що найбільш небезпечними для суб'єкта господарювання є саме ті загрози, які виникли внаслідок потенційних або реальних дій фізичних чи юридичних осіб, котрі порушують стан захищеності суб'єкта господарської діяльності і здатні призвести до припинення його діяльності або до економічних та інших втрат.

Спектр загроз, з якими доводиться зіштовхуватися вітчизняним суб'єктам господарювання, досить значний. Серед них, є ті, що властиві будь-якому суб'єкту, який функціонує у ринковій системі, так звані, традиційні. Разом з тим, умови проведення діяльності в нашій країні суттєво відрізняються від тих, в яких працюються іноземні компанії. Саме тому, ми маємо низку чинників, так званих «специфічних», тобто характерних тільки для нашої держави, зокрема: відсутність ефективних норм господарського права, розповсюдження прийомів недобросовісної конкуренції, популярність використання методів промислового шпигунства, низький рівень освіти керів-

ної ланки стосовно проблем безпеки. Тут також місце мають чинники кримінального характеру, а саме: встановлення контролю кримінальних структур над низкою секторів економіки і суб'єктів господарської діяльності; збереження значного тиску на суб'єкти господарювання з боку корумпованих працівників державних органів влади; зростання криміналізації національного бізнесу; виведення «брудних» грошей за кордон; низький рівень соціального забезпечення, який збільшує ймовірність кримінальної поведінки громадян; використання неправових методів вирішення господарських конфліктів.

Виходячи з конкретної ситуації кожне підприємство повинно вміти передбачити найбільш суттєві з факторів зовнішнього та внутрішнього впливу і розробити систему заходів щодо їх своєчасного виявлення, попередження чи усунення чи хоча б послаблення. В процесі дослідження факторів, які провокують виникнення потенційних та реальних загроз, формується проблемна ситуація та відбувається опрацювання превентивних заходів щодо їх усунення.

Необхідним є з'ясування можливих наслідків дії факторів впливу, визначити приховані перешкоди при вирішенні завдань бізнесу, передбачити резервні можливості, підстрахуватися на випадок невдалого або небажаного розвитку подій. Керівники, менеджери підприємства, вивчивши ринок, можливості конкурентів, різноманітну внутрішню та зовнішню інформацію, можуть передбачити заходи з нейтралізації або пом'якшення небажаних наслідків загроз і небезпек, що дасть можливість підприємству забезпечити необхідний рівень економічної безпеки. При цьому слід мати на увазі, що при зміні одного з факторів, що піддається коригуванню для мінімізації ризику, небезпеки чи загрози, в системі забезпечення економічної безпеки виникає ланцюгова реакція, яка зачіпає всі фактори і створює нові механізми взаємодії факторів. Зовнішні і внутрішні чинники можуть нанести шкоду економіці підприємства в чотирьох випадках: система економічної безпеки підприємства побудована таким чином, що не може передбачати загрозу до її виникнення; загроза виникла, але службові особи, відповідальні за економічну безпеку підприємства, неспроможні її побачити; загрозу виявлено, але менеджмент підприємства неспроможний попередити її негативні наслідки; керівництво підприємства намагається вирішити проблему, але його дії не призводять до позитивного результату [6, с. 205].

Обираючи засоби впливу на загрози і небезпеки необхідно розуміти, що вони повинні мінімізувати можливі втрати у перспективі.

Для можливості превентивного моніторингу загроз, які виникають в процесі фінансово-господарської діяльності необхідним є побудова системи управління фінансовою безпекою на підприємстві (табл. 1).

Таблиця 1

Шляхи попередження загроз стійкості фінансового стану

Методи	Інструменти	Заходи
Організаційно-правові	створення відповідального за фінансову безпеку на підприємстві та його впровадження в організаційну структуру підприємства	– запровадження систематичного моніторингу рівня фінансової безпеки; – прогнозування ризиків та розробка заходів з їх нейтралізації; – створення інструкції про матеріальну відповідальність та захист від розповсюдження комерційної таємниці; – налагодження безпечних юридичних відносин з контрагентами.
Інформаційні	Створення механізму оперативно-го реагування на загрози інформаційній безпеці та поширення негативної інформації про підприємство	– аналіз та окреслення меж комерційної таємниці; – створення надійної системи захисту інформації від несанкціонованого доступу з використанням сучасних систем доступу.
Організаційно-технологічні	Підвищення ефективності управління безпекою	– відстеження нових міжнародних стандартів якості; – відстеження термінів дії чинних сертифікатів якості, які існують на підприємстві та отримання нових; – запуск лінії преміум-сегменту готової продукції.
Економічні	Підвищення ефективності використання ресурсів	– реалізація заходів, які спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів; – своєчасна оцінка рівня рентабельності активів та капіталу, а також конкурентоспроможності; – розроблення програми з поступового зниження частки залучених коштів в структурі капіталу.
	Створення передумов для економічного зростання	– фінансування заходів із прогнозування ринкової кон'юнктури; – пошук шляхів альтернативних джерел фінансування підприємства; – розроблення механізмів цільового маркетингу; – впровадження методів реалізації через інтернет-мережу.

Підсумовуючи сказане, для успішного управління загрозами стабільному фінансовому стану підприємства необхідна ефективна система управління фінансами, яка здатна забезпечити компроміс між можливостями розвитку, наявністю достатнього рівня грошових коштів і забезпеченням платоспроможності підприємства. При цьому, основними стратегічними пріоритетами для підприємства має бути: максимізація прибутку та рентабельності; оптимізація структури капіталу і забезпечення фінансової стійкості; забезпечення інвестиційної привабливості підприємства; покращення конкурентних позицій підприємства на ринку.

Список використаних джерел

1. Алькема В. Г., Кузуб С. В. Моніторинг загроз фінансово-економічній безпеці суб'єкта господарської діяльності. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2017. Випуск 48. С. 101–112. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/alkema_0017.pdf (дата звернення 6.03.2021).
2. Бойко І. В. Дефініції «ризик», «загроза», «небезпека» як об'єкти наукових досліджень у напрямі економічної безпеки підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2017. № 5. С. 94–98.
3. Костецький В. В. Особливості здійснення фінансового оздоровлення підприємства. *Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет*. Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. Том 26. № 1. С. 50–57. ISSN 1993-0259.
4. Мігус І. П., Лаптев С. М. Необхідність розмежування понять «загроза» та «ризик» при діагностиці економічної безпеки суб'єктів господарювання. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=821> (дата звернення 07.04.2020)
5. Пашнюк Л. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 10 (151). С. 93–97.
6. Логутова, Т. Г., Нагаєвський Д. І. Економічна безпека підприємства: сутність, завдання та методи забезпечення. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2011. Т. 2. С. 204–207.

О. М. Підхомний,

*професор кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
доктор економічних наук, професор
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

О. О. Глущенко,

*директор Департаменту координації системи фінансового моніторингу,
кандидат економічних наук
(Державна служба фінансового моніторингу України)*

АНАЛІЗ МЕРЕЖЕВИХ ЗВ'ЯЗКІВ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ У КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

У сфері економіки та управління однією з перших робіт, в якій розглянуто мережеву взаємодію, варто визнати відому працю А. Маршалла «Принципи економічної теорії» [1]. А. Маршалл показав, що стійкі мережеві взаємодії економічних агентів, які розташовані з безпосередній близькості один до одного і здійснюють спільну діяльність, дають позитивні ефекти, такі як обмін важливою інформацією, доступ до спеціалізованих постачальників продуктів і послуг, до кваліфікованої робочої сили.

З позиції управлінського підходу до вивчення мережевих зв'язків варто звернути увагу на стратегії управління та виявлення джерел конкурентних переваг, що виникають завдяки функціонуванню вузлів, що входять в мережу. Управління бізнес-процесами в мережах передбачає формування певного механізму координації, спрямованого на узгодження стратегій, а також адаптацію, впорядкування і синхронізацію всіх дій, які виконуються взаємозалежними учасниками мережі.

Поняття обмеженої раціональності, опортуністичної поведінки, специфічності активів, трансакційних витрат, контрактний підхід як методологічний принцип аналізу дають змогу порівнювати економічну ефективність таких механізмів координації як ринок, мережа та ієрархія. Якщо структурні зв'язки можна відтворити у простій формі для певного середовища, то може бути побудована математична модель, результати використання якої можна поширювати на аналогічні (невідомі досліднику) системи. Тому у відповідних ситуаціях методи й техніки аналізу та прогнозування, а також контролю за структурою і поведінкою системи, ґрунтуються на імітаційних моделях. У таких дослідженнях досить дієвою виявилась модель типу «Світ тісний», побудована у вигляді графу [2; 3].

Ідея мережі типу «Світ тісний», як правило, асоціюється зі знаковою роботою С. Мілграма від 1967 р. Його ідеї базувались на емпіричних дослідженнях, що мали значний вплив на вивчення складних мереж. Вчення Мілграма про мережу «тісного світу» привернуло увагу багатьох дослідників, оскільки він припустив, що дві характеристики мереж, які зазвичай протиставляються, рівень кластеризації та довжина шляху між довільними вузлами, одночасно реалізуються в соціальних мережах. Висновок Мілграма про те, що мережа «тісного світу» мала короткий шлях, незважаючи на високий рівень кластеризації, викликав припущення, що малі світи створюють унікальні переваги продуктивності в системах, критичних для людської взаємодії.

Окремі вузли мережі є важливими з'єднувачами, створюючи шляхи, які дають змогу ресурсам та ідеям переходити від кластера до кластера. Вони також роблять мережу потенційно вразливою до розриву при видаленні з неї всього лише кількох критичних з'єднувачів.

Аналіз соціальних мереж активно використовується в багатьох дослідженнях. Деякі поширені програми мережевого аналізу включають агрегування та інтелектуальний аналіз даних, моделювання поширення мережі, моделювання й аналіз атрибутів і поведінки користувачів, підтримку ресурсів спільноти, аналіз взаємодії на основі розташування, спільне використання і фільтрацію інформації, розробку рекомендаційних і дозвільних систем тощо. У приватному секторі підприємства використовують аналіз соціальних мереж для підтримки таких видів діяльності, як взаємодія та аналіз споживачів, аналіз розвитку інформаційної системи, маркетинг та бізнес-аналітика.

Аналіз соціальних мереж також використовується в діяльності розвідувальних, контррозвідувальних та правоохоронних органів [4; 5; 6; 7; 8]. Ця методика дозволяє аналітикам скласти карту прихованих організацій, таких як шпигунський осередок, організована злочинна група або вулична банда. У США Агенція національної безпеки (АНБ) використовує свої програми електронного нагляду для отримання даних, необхідних для проведення аналізу терористичних осередків та інших мереж, які загрожують національній безпеці цієї країни. Під час цього мережевого аналізу АНБ переглядає до трьох вузлів в глибину [9]. Після завершення початкового картування соціальної мережі виконується аналіз для визначення структури мережі і визначення, наприклад, лідерів всередині мережі [10]. Це дає змогу збройним силам або правоохоронним органам

проводити атаки особливо важливих об'єктів (цільових вузлів), щоб порушити роботу мережі. У виявленні таких цільових вузлів важливу роль може відігравати дослідження фінансових взаємодій на основі мережевого аналізу.

Ще належить пропрацювати критерії важливості вузлів для підвищення ймовірності ідентифікації зв'язку з важливими для аналітичної розробки особами або об'єктами для обґрунтування з теоретичних позицій таких факторів як довіра, статус, досвід, спільні треті сторони або інші змінні, які, як відомо, впливають на те, хто з ким або чим пов'язаний. У міру того, як нові способи концептуалізації і вимірювання відмінностей зв'язків усередині мереж продовжують розвиватися, на розвиток та використання концепції «Світ тісний», ймовірно, будуть впливати не тільки характеристики цільових вузлів, але зв'язків, що може поліпшити розуміння пошуку важливих учасників і структури спільнот у контексті фінансових розслідувань.

Список використаних джерел

1. Marshall A. Principles of Economics. London: Macmillan and Co., Ltd. 1890.
2. Brian Uzzi, Luis AN Amaral, Felix Reed-Tsochas Small-world networks and management science research: a review
3. Faraz Zaidi. Small world networks and clustered small world networks with random connectivity. Social Network Analysis and Mining, Springer, 2012. fhal-00679660f
4. Morselli, C. (2009). Inside criminal networks, studies of organized crime. Springer Social Sciences-Criminology and Criminal Justice, 8, ISBN 978-0-387-09526-4.
5. Carlo Morselli and Cynthia Giguere (2006). Legitimate strengths in criminal networks. Crime, Law & Social Change, 185-200.
6. Nigel Coles, It's Not What You Know-It's Who You Know That Counts. Analysing Serious Crime Groups as Social Networks, The British Journal of Criminology, Volume 41, Issue 4, 1 September 2001, Pages 580-594, <https://doi.org/10.1093/bjc/41.4.580>
7. Papachristos, A. V. (2011). The coming of a networked criminology. In J. MacDonald (ED.), Measuring crime and criminality (pp. 101-140). New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
8. Shelley, J., Picarelli, A.I., Hart, D.M., Craig-Hart, P.A., Williams, P., Simon, S., & Covill, L. (2005). «Methods and motives: Exploring links between transnational organized crime and international terrorism».
9. Ackerman, Spencer (17 July 2013). «NSA warned to rein in surveillance as agency reveals even greater scope». The Guardian. Retrieved 19 July 2013.
10. «How The NSA Uses Social Network Analysis To Map Terrorist Networks». 12 June 2013. Retrieved 19 Jul 2013.

Ю. С. Погорелов,
*радник члена Рахункової палати,
доктор економічних наук, професор
(Рахункова палата)*

СТАТТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО РЕЙДЕРСТВО

Рейдерство за своєю суттю має ознаки (залежно від обставин кожного конкретного випадку рейдерства) злочинів, які передбачені кількома статтями Кримінального кодексу України. У протидії рейдерському нападу власники, керівники підприємства, фахівці з економічної безпеки та юристи підприємства-мети мають знати, яким чином можна рейдера притягнути до кримінальної відповідальності.

У Кримінальному кодексі України (ККУ) є достатньо статей, за якими рейдера можна притягнути до кримінальної відповідальності. Але через розпорошеність дій, за виконання яких наступає кримінальна відповідальність, рейдера можна за цими статтями покарати не за рейдерське захоплення в цілому або підготовчі дії до нього, а лише за окремі дії. У низці випадків підприємство-мета є настільки привабливим для рейдера (або замовлення на захоплення підприємства-мети для професійного рейдера є дуже важливим), що рейдер готовий понести відповідальність за окремі дії, виконані у ході рейдерського нападу, але не відмовитися від захоплення підприємства-мети. Рейдер лише скорегує свої дії.

Зупинимось на найбільш широко застосовуваних діях рейдерів, за які їх можна притягнути до кримінальної відповідальності.

Так, стаття 189 ККУ «Вимагання, передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці» застосовується у разі, якщо рейдер тисне на власників майна підприємства або їхніх близьких родичів, на керівництво підприємством з метою спонукання законних власників майна або акцій передати їх у розпорядження рейдеру чи пов'язаним із ним особам.

За статтею 190 ККУ «Шахрайство, тобто заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману

чи зловживання довірою» відповідальність наступає, якщо рейдер активно взаємодіє з власниками або керівництвом підприємств і на основі отриманої інформації здійснює обманює їх з метою заволодіти майном підприємства.

Якщо рейдер вводить в оману посадових осіб підприємства, надаючи їм неправдиву інформацію, але такі дії не мають ознаки шахрайства, то рейдера можна притягнути до відповідальності за статтею 192 «Заподіяння значної майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою за відсутності ознак шахрайства».

При здійсненні рейдерських атак рейдери нерідко удаються до фальсифікації різноманітних документів. Так, у разі фальсифікації рейдером документів, що передбачає відповідальність за статтею 358 ККУ (частина 1) «Підроблення посвідчення або іншого офіційного документа, який видається чи посвідчується підприємством, установою, організацією, громадянином-підприємцем, нотаріусом, державним реєстратором, суб'єктом державної реєстрації прав, особою, яка уповноважена на виконання функцій держави щодо реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державним виконавцем, приватним виконавцем, аудитором чи іншою особою, яка має право видавати чи посвідчувати такі документи». За наявності та доведеності фальсифікації документів, які є основою для реєстрації права власності, рейдера (рейдерів) можна притягнути до відповідальності за статтею 2051 ККУ «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців». Іноді фальсифікація рейдером документів здійснюється з використанням цілком легальних реквізитів або штампів та печаток. У такому випадку йдеться про правомірність застосування статті 357 ККУ «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження».

Рейдерська атака у низці випадків починається зі штучного ускладнення діяльності підприємства, метою тиску на нього є виконання вимог рейдерів. У такому випадку йдеться про можливість застосування статті 206 ККУ «Протидія законній господарській діяльності», зокрема частини 1 «Протидія законній господарській діяльності, тобто протиправна вимога припинити займатися господарською діяльністю чи обмежити її, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження чи знищення їхнього майна або захоплення цілісного майнового комплексу, його частини та незаконне припинення або обмеження

діяльності на цих об'єктах та обмеження доступу до них за відсутності ознак вимагання».

У разі наявності достатності доказів намагання рейдерів добитися «допомоги» або невтручання з боку правоохоронних органів при рейдерському захопленні відповідальність може наступити за статтею 343 ККУ «Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця».

Якщо підприємство-мета є дуже привабливим, рейдери можуть піти навіть на захоплення підприємства або його майна без законних на те підстав, сподіваючись потім «владнати» ситуацію за допомогою певних дій. У такому випадку за наявності відповідних доказів є можливість притягнути рейдерів до відповідальності за статтею 356 ККУ «Самоправство, тобто самовільне, всупереч установленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або підприємством, якщо такими діями заподіяна значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника».

Для підприємства, що є метою захоплення, кримінальне покарання рейдера за наданими статтями ККУ може мати позитивні наслідки: виграний час або навіть відтермінування (якщо не припинення) рейдерського нападу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III (у чинній ред. від 17.03.2021, підстава – 1231-IX, 1256-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Б. І. Приймак,

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
(Інститут управління, психології та безпеки ЛьвДУВС)*

ДЕЯКІ КОНЦЕПЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі розвитку та глобалізації питанням економічної безпеки приділяється чи немало уваги, але подолання та вирішення у різних країнах світу не схоже один на одного. Стан економіки в Україні дає можливість зробити висновок, що наша країна перебуває в стані глибокої економічної кризи. Хоча винесено

дуже багато питань щодо вивчення проблем пов'язаних з економікою, але ефективно вирішення знаходиться на організаційному процесі та залишається багато невирішених проблем у теорії та практиці економічної безпеки, що є чи не найголовнішою складовою безпеки нашої держави.

В економічній літературі відсутнє єдине визначення поняття «економічної безпеки», що негативно позначається на формуванні її концептуальних засад. В. Шлемко, І. Бінько, економічну безпеку розглядали як стан національної економіки, який дозволяє зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, сім'ї, суспільства, держави розглядають [1, с. 8]. Окремі науковці економічну безпеку розглядають як складну поліструктурну науку про безпеку соціально-економічних систем різних рівнів ієрархії (особа, домашнє господарство, галузь, регіон, сектор економіки, національна економіка, світове господарство) [2, с. 45], але стверджуючи що метою системи економічної безпеки є підтримка стабільного розвитку країни та захисту економічних інтересів, як громадян, так і країни, зменшення й уникнення ризиків їх життєдіяльності в поточному результаті – встановлення найбільш можливого стану безпечного економічного середовища. У системі державної безпеки економічна безпека здійснює чітко сформульовані функції. Її природа полягає в тому, що вона є матеріальною основою національної суверенності. Тобто, економічна безпека – це комплекс дієвих заходів офіційних державних органів, які забезпечують стійкість до зовнішніх та внутрішніх загроз, характеризують здатність національної економіки до розширеного самовідтворення та задоволення потреб громадян, суспільства і держави на певному визначеному рівні та часовому проміжку [3]. Наразі основними загрозами економічній безпеці України виступають: скорочення валового внутрішнього продукту; низька конкуренція (конкурентоспроможність продуктів); корупція; критичний стан захищеності основних засобів; нерівномірності розвитку територій та населення; витік капіталу за кордон. Сучасний розвиток економіки держави – це рівень взаємопроникнення в економіку інших держав в умовах дотримання вимог конкуренції.

Особливою рисою економічної безпеки є те, що вона постійно відображає рівень ефективності функціонування усіх її структурних елементів, що дозволяє своєчасно виявити загрози та уникнути їх і запобігти небезпеці завдання збитків держави. Отже, з огляду на суперечності та інтеграційні тенденції сьогодення, особливе місце належить проблемі економічної безпеки держави як основи

забезпечення її суверенітету, конкурентоспроможності, обороноздатності, підтримання соціальної злагоди в суспільстві, органічного входження країни в систему світової економіки.

Процеси економічного спаду, зростання безробіття, зниження платоспроможності населення та ділової активності, девальвація національної валюти, розбалансованість і непередбачуваність економічного розвитку в поточній і середньостроковій перспективі, які характеризують нашу економічну дійсність звужують можливості економічної безпеки держави.

В даний час міжнародний поділ праці робить національну економіку країни все більше взаємозалежною. У цих умовах економічна незалежність означає можливість контролю держави над національними ресурсами і досягнення такого рівня економічного розвитку, який забезпечить зростання конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів, розвиток їх коопераційних, науково-технічних зв'язків і дозволить на рівних брати участь у світовій торгівлі.

Тому стабільність і стійкість національної економіки, що допускають захист власності у всіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, здатних дестабілізувати ситуацію (боротьба з протизаконною діяльністю в економіці, її надмірною бюрократизацією і недопущення серйозних розривів у розподілі доходів, що загрожують викликати соціальні потрясіння). Доцільним є більш чітке розмежування економічної та соціальної складових національної безпеки держави.

Тому економічна безпека держави є тим станом захищеності від можливих загроз, що формує економічну незалежність, стабільність та розвиток в довгостроковому періоді. Пріоритетним при цьому є збалансована політика держави щодо структурної перебудови економіки, стимулювання інноваційно-інвестиційної активності, розвитку підприємництва, пришвидшення інтеграційних процесів тощо.

Список використаних джерел

1. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. К. : НІСД. 1997. 144 с.
2. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.
3. Про стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 26.05.2015 р. (Документ 287/2015, чинний, поточна редакція – 16.09.2020, підстава – 392/2020)/ URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

Я. Я. Пушак,

*завідувач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки,
доктор економічних наук професор*

Ю. І. Харабовський,

*аспірант кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

В основі терміну «трансформація» лежать два латинських слова «trans» і «forma», поєднання яких можна визначити як зміну форми, образу, змісту. В суспільних науках термін «трансформація» почав активно застосовуватися в другій половині ХХ-го ст., зокрема і для опису процесів в національних економіках. Не можна не згадати визначення дане Й. Шумпетером, згідно якого трансформація – «...креативне руйнування, що супроводжується радикальними інноваціями» [3, с. 455]. Його прихильність розглядати економічні процеси як відкриті й незворотні, що відбуваються під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів, дозволила обґрунтувати сутність трансформації як безперервної економічної зміни, що забезпечує зростання певної економічної системи із періодичним виникненням економічних криз. Важливо, що в його дослідженнях доведено необхідність та важливість трансформації, які повинні супроводжувати капіталістичний розвиток із обов'язковим врахуванням впливу соціальних чинників.

Здійснене дослідження дозволило виявити, що серед науковців відсутнє узгоджене трактування поняття «трансформація». Відповідно до цього, нами виділено основні методичні аспекти здійснення трансформації будь-якої соціально-економічної системи (рис. 1).

Узагальнюючи можна стверджувати, що трансформація, сформована на перетині наукових підходів, характерна для існування та розвитку будь-яких систем. Сам процес трансформації передбачає зміну у її складі, тобто виключення наявних та появу нових компонентів, видозміну властивостей окремих компонентів, форми функціонування, формує основу для переходу до іншого стану. Певні відмінності у трактуванні сутності цього терміну можна пояснити сферою застосування, масштабами, структурою та метою існування

та розвитку системи. За будь-яких умов трансформацію можна визначити як якісні перетворення, спричинені впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, які забезпечують перехід на новий «вищий» рівень розвитку системи.

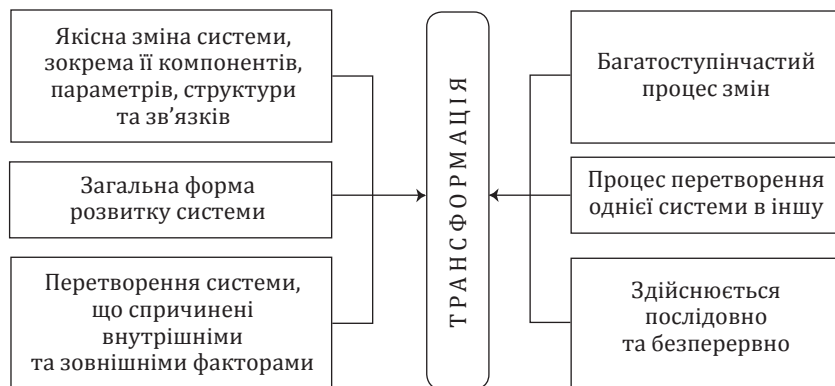

Рис. 1. Основні методичні аспекти процесу трансформації системи

Вважаємо на доцільне наголосити на важливості безпекового аспекту трансформації, який полягає в тому, що система втрачає свою стійкість при переході на наступний рівень розвитку, відтак такі процеси повинні залишатися під контролем для збереження цілісності системи. Актуальність безпекового аспекту слідує і з розуміння суті етапів трансформації соціально-економічної системи, які запропоновані в науковій публікації Л. Потравки [2, с. 194]. Авторка виділяє наступні три етапи: «кількісно-якісні зміни в межах збереження стійкості», «переродження системи, порушення стійкості» та «розлад системи (деградація), формування нової системи». Вважаємо за доцільне погодитися із змістом перших двох етапів, які характеризують флуктуацію та наближення до точки біфуркації системи через послаблення її стійкості та зростання відхилень основних кількісних та якісних показників. Щодо третього етапу, то руйнування системи означає втрату її цілісності та припинення її існування. Зазначене частково суперечить викладеним вище міркуванням про набуття системою в процесі трансформації нових властивостей, зміною структури та параметрів окремих компонентів, але не руйнування системи як такої. Відтак на нашу точку зору логічно говорити на третьому етапі про перехід до нового аттрактору – бажаного з точки зору існування та розвитку системи. Відтак безпековий аспект повинен передбачати не лише контроль за першими двома етапами

з метою мінімізувати можливі втрати через зменшення рівня стійкості системи, але й забезпечити перехід до бажаного атрактору, зокрема через прогнозування та вибір оптимального варіанту.

Здійснені нами узагальнення стосовно сутності та основних параметрів трансформації системи можна застосувати і щодо системи, якою є й національна економіка. Трансформація економічних системи стосується усіх без винятку країн, незалежно на якому етапі розвитку вони знаходяться. Сьогодні країни-лідери формують основу переходу до постіндустріальної економічної системи. Такі трансформацію П. Дракер пояснював як «...швидке перетворення знання у визначальний фактор виробництва, що відсовує на задній план капітал і робочу силу» [1, с. 71].

Для України життєво важливим є в процесі трансформації національної економіки орієнтуватися на перехід до постіндустріальної економічної системи як бажаного атрактору із дотриманням безпекових аспектів.

Список використаних джерел

1. Дракер П. Посткапиталистическое общество. Новая постиндустриальная волна на Западе : Антология / под. ред. В. Л. Иноземцева. Москва : Academia, 1999. С. 67–100.
2. Потравка Л. Сутність, зміст та етапи трансформації соціально-економічної системи. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*. 2018. Вип. 19. Ч. 2. С. 192–200.
3. Schumpeter J. A. Das wissenschaftliche Lebenswerk Eugen von Böhm-Bawerks. *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*. 1914. Т. 23. Р. 454–528.

І. О. Ревак,

*професор кафедри соціально-гуманітарної підготовки,
доктор економічних наук, професор
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

OSINT В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ

В умовах активного використання всесвітньої мережі Інтернет представники спецслужб та приватні користувачі мають величезну кількість можливостей щодо збору інформації. Найважливіша з них пов'язана з відкритими джерелами інформації та пошуком інформаційних ресурсів з допомогою засобів і методів OSINT.

OSINT (Open Source Intelligence) – це технологія пошуку, збору й аналізу даних, зібраних з доступних джерел в Інтернеті. Так, OSINT дає змогу виконувати левову частку завдань, що постають перед приватними детективними агенціями з огляду на те, що Інтернет містить важливі джерела даних: рекламні сайти, торгові платформи, блоги, форуми за інтересами, державні проекти, системи Інтернет-банкінгу, соціальні мережі тощо.

У теперішній час, за різними оцінками експертів, американські спецслужби отримують від 35% до 95% своїх розвідувальних даних із відкритих джерел [1]. У провідних країнах світу система OSINT є важливим інструментом захисту національних інтересів та ключовим елементом у діяльності відповідних правоохоронних органів. Зокрема, у США та країнах НАТО існують окремі мережі центрів, які збирають та опрацьовують інформацію, а потім створюють відповідні бази даних, практичне застосування яких спрямоване на прийняття важливих рішень.

В Україні з 2014 р. робляться спроби використовувати OSINT у військових операціях, але застосування цього інструменту в державному управлінні та політиці захисту національних інтересів досі перебувають на стадії наукового пошуку [1].

Технологія OSINT дає змогу максимально узагальнити та систематизувати великі масиви інформації з відкритих джерел для проведення розгорнутого професійного аналізу. Дані можна отримувати одночасно у різних формах через: статті, дискусійні дописи на форумах, відео- та аудіофайли, документи, фотографії, анімації, GIF-файли тощо. OSINT – одна з форм організації та управління процесом збору розвідувальних даних (Intelligence Collection Management), що включає їх пошук та відбір з доступних джерел, аналіз та оцінку з метою розроблення розвідувального документа для прийняття відповідного рішення [2].

Технологія OSINT передбачає виконання низки завдань, зокрема: визначення поточного рівня безпеки на основі даних, зібраних із відкритим кодом; отримання інформації про зовнішні взаємозв'язки з відкритих джерел; оцінка адекватності даних, отриманих потенційним зловмисником, щодо можливої атаки на IT-інфраструктуру тощо. З використанням OSINT-технології можна визначити відповідний адресний простір; здійснювати пошук інформації про доступні послуги та програмне забезпечення, перевірку компрометації у поштових адресах; забезпечувати пошук інформації про доменні зони, потенційні вразливі місця; аналізувати сайти на наявність прихованих каталогів та файлів та ін.

Зазвичай, до джерел, що використовуються в OSINT, відносять: у галузі академічної науки – програмне забезпечення, дисертаційні роботи, лекції, презентації, дослідження, друковані та електронні періодичні джерела; у комерційній та публічній сфері – розповсюджені, опубліковані та друковані новини про поточні міжнародні, регіональні та місцеві події; архіви (бібліотеки) та науково-дослідні центри – є джерелами зберігання друкованих документів та цифрових баз даних з широкого кола тем; в індивідуальній та колективній сфері – рукописи, твори мистецтва, друкована продукція (листи, плакати чи веб-сайти) [3]. Таким чином, можна стверджувати, що система OSINT використовує надзвичайно широкий перелік джерел, який охоплює майже всі сфери людської діяльності.

Перш ніж відповісти на поставлені питання або задовольнити потребу в знаннях, користувачі шукають інформацію та піддають її якісному аналізу, який іноді займає занадто багато часу, тоді як отримання точних результатів для неспеціаліста стає надто складним завданням. З цією метою можна використати інструменти з відкритим кодом, причому використання арсеналу методів та інструментів може відбуватися паралельно. Відтак зібрані дані з різних доступних відкритих джерел стануть матеріалом для глибокої аналітичної роботи спеціаліста.

Цікаво, що американські аналітики високо оцінюють OSINT за можливість розповсюдження та використання перевіреної інформації з відкритих джерел, обміну такою інформацією з іноземними союзниками, оскільки не використовуються секретні методи та секретні джерела [4].

Серед найчастіше використовуваних інструментів системи OSINT варто назвати: пошукову систему *Shodan*, яка дає змогу зацікавленим сторонам переглядати наявні ресурси. Цей інструмент має відкритий вихідний код, дозволяє проводити високоякісну аналітику з питань безпеки, перевіряючи вразливість певної цілі (відкритість персональних даних, доступних паролів та портів, IP-адреси тощо); *Google Dorks* – служба з відкритим кодом, яка допомагає користувачам швидко орієнтуватися у результатах пошуку, демонструє неабияку ефективність та є насправді інтелектуальним інструментом управління запитами; *Maltym* – потужний інструмент розвідки з відкритим кодом, вбудований в *Kali Linux*, який використовується для серйозних пошукових завдань за допомогою перетворень, дає змогу конвертувати IP-адресу, знаходити мережеві блоки. З його допомогою можна виявляти конкретні фрази та місцезнаходження; *The Harvester* – спеціалізований інструмент для пошуку піддоменів, електронних листів, IP-адрес та іншої корисної інформації;

Recon-Ng є інструментом для проведення польових досліджень із використанням модульного підходу. Цей інструмент має вмонтовані модулі, які дозволяють отримувати інформацію відповідно до вашого запиту та ін.

Ключовою перевагою є унікальність самої системи OSINT, оскільки не існує шаблонних алгоритмів для проведення розслідування, адже всі випадки є особливими і тому потребують індивідуального підходу. OSINT представлений низкою платформ, що дають змогу виконувати сукупність дій за допомогою декількох покрокових операцій: пошук та збір даних, аналітика, вивчення динаміки змін, порівняння результатів у часі тощо. Кожна пошукова система має власні механізми запитів, що значно спрощує процес пошуку інформації, аналізу та вибору джерел. Так навіть для пошуку інформації в Інтернеті треба мати відповідні ресурси, інакше ефективність такого пошуку буде низькою.

Загалом OSINT є незамінним інструментом для великих компаній та організацій, які прагнуть бути конкурентоспроможними, прибутковими та гнучкими.

Завдяки таким технологіям будь-який користувач може зібрати ексклюзивні дані про об'єкт (суб'єкта) зацікавлення. Так можна перевірити особу на предмет її комунікацій та взаємодії з різними людьми, включаючи блогерів, політиків, чиновників, медіа, громадські організації, фонди. Такі можливості системи OSINT дають змогу оцінити ступінь ризику щодо встановлення контакту з такою особою та майбутньої співпраці. За допомогою відповідних інструментів можна підібрати оптимальну стратегію проведення переговорів із зацікавленою особою.

Безумовно OSINT – це технологія сьогодення та майбутнього і ті, хто розуміє її інструменти та принципи роботи, завжди будуть на крок попереду у питаннях, пов'язаних з конкуренцією, особистою, корпоративною та національною безпекою.

Список використаних джерел

1. Яровой Т. С. OSINT як перспективний інструмент контролю за лобістською діяльністю в контексті державної безпеки. URL: [18.pdf \(maup.com.ua\)](#)
2. Heather J. Williams, Ilana Blum. Defining Second Generation Open Source Intelligence (OSINT) for the Defense Enterprise. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1964.html
3. Open source intelligence (Headquarters, Department of the Army). URL: <https://fas.org/irp/doddir/army/fmi2-22-9.pdf>
4. Open Source Intelligence (OSINT): Issues for Congress, December 5, 2007. (n.d.). fas.org. Retrieved from www.fas.org/sgp/crs/intel/RL34270.pdf [in English].

О. С. Сенишин,
*професор кафедри менеджменту,
доктор економічних наук, професор
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)*

ВИКОРИСТАННЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ПРОГРАМУВАННЯ ОХОРОНИ ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО ПРОГРАМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Дієвим інструментом реалізації екологічної політики є програмування, основу якого становить розробка та реалізація державних цільових програм охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та екологічної безпеки. Важливість використання даного інструменту із врахуванням Україною досвіду розвинутих країн в сфері державного програмування охорони довкілля визначає актуальність тематики дослідження.

Досвід розвинутих країн свідчить про те, що завдяки проведенню науково-дослідних робіт природоохоронного спрямування вдається досягти значної економії коштів при здійсненні природоохоронних заходів та істотно зменшити збитки від забруднення й виснаження компонентів довкілля [1].

У країнах Європи існує механізм зв'язку між загальними повноваженнями, які надані певним структурам ЄС у галузі забезпечення екологічної безпеки, та обов'язками регіональних і місцевих громад щодо практичного вирішення актуальних та перспективних завдань. З одного боку, цей механізм ґрунтується на системі правового регулювання взаємовідношень суспільства та природи, яке здійснюється як на європейському, так і на національному рівні. З другого боку, поширення екологічних знань та доведення до свідомості людей важливості завдань забезпечення екологічної безпеки дає можливість активно залучати громадськість до їх вирішення. Для цього в країнах ЄС розроблені відповідні інституційні механізми, які дають змогу через судову систему місцевим громадам захищати свої екологічні інтереси та права.

Становить інтерес досвід державного програмування охорони природного довкілля в Японії, яка широко використовує такі адміністративні заходи [3], як: запровадження стандартів якості продукції й стану навколишнього середовища; екологічна експертиза;

укладання угод між місцевими органами влади й підприємствами про контроль за забрудненням тощо. Одним з найефективніших заходів є застосування принципу: «забруднювач платить». Також країна є лідером у використанні еколого-технологічного підходу до гарантування екологічної безпеки за рахунок розвитку науки.

У США, як і в Європі, змінилися пріоритети у боротьбі із забрудненням атмосфери. Головні програми спрямовані не на введення в дію очисного обладнання, а на створення екологічно чистих технологій [2]. Закон США про водні ресурси передбачає виконання 16 природоохоронних програм. Встановлено кримінальну відповідальність за свідоме скидання у водойми забруднень, що загрожують здоров'ю і життю людей. Створивши необхідний економічний механізм, американцям вдалося не лише зупинити подальше забруднення навколишнього середовища, а й суттєво поліпшити його якість. У США цільові заходи охорони довкілля встановлює федеральне Агентство з охорони природи, а потім кожний штат окремо пропонує конкретні заходи щодо їх реалізації, пов'язуючи їх з планами розвитку галузі.

Прикладом практичного здійснення таких програм є програма збереження болотних угідь, прийнята канадським урядом у 1991 році. Основним завданням цієї програми є створення умов для використання природних ресурсів і територій таким чином, щоб не спричиняти виникнення збитків та погіршення стану боліт, поновлення і відтворення водно-болотних угідь там, де продовжується їх деградація або існування цих територій знаходиться на критичному рівні.

У США вже у 1970 році було сформульовано положення про обов'язковість проведення державної екологічної експертизи всіх напрямків господарської діяльності. У спеціальних законах визначені конкретні природозахисні заходи з охорони повітря, води, поводження з твердими відходами, контролю за отрутохімікатами й токсичними речовинами, рекультивації земель, боротьби з шумом, неприємними вібраціями та запахами.

Екологічна політика Великобританії ґрунтується, перш за все, на якісних характеристиках об'єктів навколишнього середовища. Визнано за необхідне проведення оцінки навколишнього середовища до початку проектування будь-якого будівництва, а в подальшому – періодичного контролю за станом навколишнього природного середовища. Щодо екологічного планування і управління початковий варіант екологічної експертизи порівнюється з іншими варіантами оцінок, що дозволяє більш оптимально визначати параметри антропогенного впливу [2].

В Угорщині управління діяльністю в галузі охорони природи розподілено між різними міністерствами і відомствами. Згідно із Законом «Про охорону атмосферного повітря», у Болгарії обов'язковим для підприємств є застосування лише такої технології, яка забезпечує мінімальні та допустимі викиди шкідливих речовин в повітря.

У Польщі питання використання і охорони середовища регламентуються Конституцією, законами та іншими законодавчими загальнодержавними актами. Дотримання законів і правил контролюється Державною інспекцією з охорони навколишнього середовища [3].

Досвід зарубіжних країн у галузі екологічного програмування свідчить про їх готовність брати активну участь у розв'язанні глобальних екологічних проблем, що зумовлює необхідність прийняття Україною відповідних законів щодо впровадження екологічних завдань у національну політику й адаптації її до європейського екологічного простору, гармонізації національних екологічних вимог, стандартів і обмежень з відповідними показниками провідних країн світу. Для України вартим уваги є досвід країн Європейського Союзу, які докорінно змінили як саму систему державного управління охороною природного середовища, так і переглянули спів відношення компетенції органів управління різного рівня. Враховуючи вищесказане, вважаємо, що для підвищення ефективності функціонування системи державного програмування охорони природного довкілля необхідно:

- удосконалити регламентацію механізмів і процедур інституту державних цільових програм;
- розробити та законодавчо закріпити механізм запровадження експертних перевірок за ходом виконання державних цільових програм, цільовим та ефективним використанням коштів для виявлення та усунення недоліків у системі державних цільових програм;
- вирішити питання щодо кодифікації державних цільових програм у межах Бюджетної класифікації для налагодження оперативного моніторингу фінансування державних цільових програм з боку Мінфіну та Держказначейства;
- оптимізувати структуру державних цільових програм за рахунок виключення з їх переліку тих, які не відповідають першочерговим пріоритетам розвитку, що дозволить сконцентрувати кошти на вирішенні пріоритетних задач та привести у відповідність потребу у фінансуванні програм з реальними можливостями бюджету і забезпечити повне фінансування програм у визначені терміни тощо.

Список використаних джерел

1. Авраменко Н. Л., Куц М. О. Досвід ЄС у сфері економічного стимулювання до охорони навколишнього природного середовища. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12/186.pdf>
2. Грушева Т. І. Зарубіжний досвід та міжнародні аспекти управління природокористуванням. *Менеджер*. 2007. № 4 (42). С. 32–38.
3. Кернична А. Є. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері у контексті євроінтеграції. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/24_2013/36.pdf

Г. М. Сіромська,

*доцент кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
кандидат історичних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ПІДТРИМЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ

Після розпаду Радянського Союзу Україна довгий час перебувала у стані зовнішньо-політичної невизначеності та геополітичної багатовекторності. Таку державну позицію можемо пояснити, з одного боку, внутрішньополітичною ситуацією, а, з другого боку, специфікою історичного розвитку та географічним розташуванням України – на перетині шляхів між Азією та Європою, що не сприяло наданню переваги якомусь одному напрямку. 1990-ті роки для більшості країн Центральної Європи, що належали до соцтабору, стали періодом «повернення до Європи», тоді як для України – часом пошуку оптимальної взаємодії як з Європою, так і з Росією [1, с. 133]. З настанням 2000-х років, коли більшість країн Центральної Європи набули повноправне членство в ЄС, для українців настав період усвідомлення важливості євроінтеграції, як необхідного кроку на шляху модернізації і забезпечення демократичних свобод. Своєрідною точкою неповернення зі шляху євроінтеграції стали революційні події 2013–2014 рр. – Євромайдан та Революція Гідності, які кристалізували європейські прагнення нашої держави. Логічним наслідком цих геополітичних змін стало підписання Угоди про асоціацію – спершу політичної частини (21 березня 2015 р.), а згодом й економічної частини (27 червня 2014 р.). До головних завдань Угоди

про асоціацію належить надання українським суб'єктам господарювання доступу до внутрішнього ринку ЄС та створення зони вільної торгівлі [2, с. 100].

Правовим підґрунтям надання економічної допомоги Україні є Меморандум про взаєморозуміння та Кредитна угода [3, с. 87]. Від початку співпраці України і ЄС, нормативно-правова база технічного співробітництва налічує 119 міжнародних договорів (на суму понад 3,2 млрд. євро), направлених на реалізацію проєктів технічного співробітництва за такими основними напрямками: сприяння економічному та соціальному розвитку (у тому числі в прикордонних регіонах); покращення якості навколишнього середовища та попередження надзвичайних ситуацій; покращення ефективності управління кордонами; підтримка громадського суспільства та ініціатив спрямованих на вирішення спільних проблем; підтримка культурних та освітніх мереж з метою створення загального культурного середовища; реформування системи юстиції та державне управління; розвиток торгівлі та приватного сектора; енергетика (енергоефективність) [4].

ЄС започаткував надання Україні допомоги за декількома ключовими напрямками, а саме в рамках реалізації політики сусідства; рамкової підтримки угод між ЄС і Україною; інституційної розбудови; співпраці у сфері ядерної безпеки тощо.

Бюджет європейського проєкту сусідства на 2014–2020 рр. склав 15,4 млрд євро. Серед його складових можемо виділити: 1) спільні операційні програми прикордонного співробітництва (288,8 млн євро); 2) програми територіального співробітництва (6,6 млн євро); 3) програму підтримки ЄС у відновленні економіки України (55 млн євро); 4) програму технічного співробітництва (15,3 млн євро); 5) т.зв. контракт для України з розбудови держави (355 млн євро); 6) програми секторальної бюджетної підтримки (269 млн євро) та ін. [4].

Рамкова програма на підтримку Угод між Україною та ЄС (бюджет 30 млн євро) включила допомогу на розбудову потенціалу та інституційної спроможності ключових державних органів, задіяних у виконанні Угоди про асоціацію Україна-ЄС. Інвестиційний інструмент сусідства (загальний бюджет 50 млн євро) був спрямований на вдосконалення управління та розвитку політики у сфері навколишнього середовища, енергетики та транспорту, мультисекторальну допомогу основним соціальним службам [4]. Завдання програми всеохоплюючої інституційної розбудови в рамках ініціативи ЄС «Східне партнерство» (бюджет 43,7 млн євро). Полягали у посиленні

політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС; наближенні українського законодавства до європейських стандартів; модернізації горизонтальних систем управління (бюджет 15 млн євро) [4].

Стабілізуюче значення для економіки України, поряд з кредитами Міжнародного валютного фонду, відіграє і макрофінансова допомога ЄС (загальна сума 3 млрд 410 млн євро). Згідно з визначеними умовами, кошти макрофінансової допомоги ЄС використовуються з метою зменшення зовнішнього фінансового тиску на Україну, поліпшення її платіжного балансу та забезпечення бюджетних потреб, а також зміцнення валютних резервів [5].

Отже, економічна допомога ЄС сьогодні є важливим чинником у підтримці України. Вона спрямована не лише на сприяння в реалізації господарських проєктів, але й покликана модернізувати економіку нашої держави на шляху євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Інтеграція України до ЄС: Російський чинник. Національна безпека і оборона. Київ: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2020. № 1–2. С. 133–136.
2. Панфілова Т. Організація виконання Угоди про Асоціацію з ЄС в Україні // Ефективність державного управління. 2017. Вип. 3(52). Ч. 1. С. 98–104.
3. Федорів І. Правові засади надання фінансової допомоги Україні Європейським Союзом // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки: збірник наукових праць. 2015. № 827. С. 85–91.
4. Допомога ЄС у відновленні України. Урядовий офіс з питань європейської інтеграції Секретаріат Кабінету Міністрів України. Електронний ресурс <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/broshura-ita.pdf>
5. Пріоритети допомоги ЄС Україні: взаємовигідний рух назустріч (Аналітичний звіт). Електронний ресурс http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2018/IER_Priority_reform_report_6.07.2018_1.pdf

О. О. Столяренко,
*страший викладач кафедри соціально-поведінкових,
гуманітарних наук та економічної безпеки
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛADOVA ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Психологічна безпека працівників є однією з актуальних чинників, яка впливає на якість праці, економічний стан підприємства та психічне здоров'я населення загалом. Відсутність психологічної безпеки може вплинути на психічне здоров'я персоналу.

Психологічне здоров'я передбачає інтерес людини до життя, свободу думок та ініціативу, активність і самостійність, відповідальність і здатність до ризику, віру в себе та повагу іншого, здатність до сильних почуттів і переживань, усвідомлення своєї індивідуальності, творчість у самих різних сферах життя і діяльності [1, с. 41].

Зокрема, психологічна безпека може вплинути на економічну безпеку підприємства наступними аспектами:

- дії чи бездіяльність працівників, які можуть суперечити інтересам компанії, що можуть бути причиною негативних економічних наслідків;
- конфліктні ситуації з конкурентами;
- психологія реклами, запобігання чорного піару та дезінформації.
- психологія взаємодії з партнерами та протидії конкурентам та інші.

Таким чином, психологічна безпека це складова економічної безпеки підприємства, яка передбачає нормальний рівень оплати праці, здоровий психологічний клімат на підприємстві, відсутність корупції та шахрайства, вмотивоване ставлення працівників до роботи.

Економічна безпека підприємства передбачає сукупність різних методів для усунення загроз як всередині самого підприємства так поза його межами, для того щоб суб'єкти підприємницької діяльності могли досягти поставленої мети, місії та цілей.

До аналізу поточного стану економічної безпеки відноситься: фінансова, технологічна, кадрова.

До стратегічного аналізу економічної безпеки підприємства відноситься: психологічна безпека та маркетингова безпека.

Оцінка рівня економічної безпеки підприємства полягає в кількісному та якісному аналізі функціональних складових економічної безпеки в поточному періоді та моніторингу рівня економічного потенціалу підприємства, який показує відповідність стану економічної безпеки обраній стратегії. Високий рівень безпеки вважається той показник, значення якого становить більше 1 [3].

$$Eb = \sum_{i=1}^n \frac{(F \cdot q)}{n} \quad (1.1),$$

де F – функціональна складова економічної безпеки; q – ваговий коефіцієнт, який розраховується відношенням 1 до суми максимальних нормативних значень функціональної складової; n – кількість функціональних складових.

У таблиці 1 відображені основні показники психологічної безпеки на підприємстві.

Таблиця 1

Показники психологічної безпеки

Показники психологічної безпеки	Значення показника	Нормативне значення
Рівень оплати праці, Роп	Розраховується як відношення середньої оплати праці на підприємстві до середньої оплати праці в галузі	1
Психологічний клімат, Пк	Здійснюється на основі аналізу конфліктності на підприємстві, кількості звільнених працівників та судових справ всередині підприємства	аналітично-експертним методом на основі бальної шкали від 1 до 5
Ваговий коефіцієнт	0,16	

Розроблено автором

За даними державної статистики середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій у січні 2021р. становила 12 337 грн, що у 2,1 раза вище рівня мінімальної заробітної плати (6 000 грн).

Порівняно із груднем 2020р. розмір середньої номінальної заробітної плати становив 87,0%. Індекс реальної заробітної плати у січні 2021р. порівняно із груднем 2020р. становив 85,9%, а відносно січня 2020р. – 108,3% [6].

Найвища заробітна плата в середньому по економіці спостерігається у фінансовій та страховій діяльності – 22 843 грн у січні 2021 року.

Таким чином, щоб визначити рівень оплати праці необхідно розрахувати відношення середньої оплати праці на підприємстві до середньої оплати праці в галузі.

Ще одним показником є аналіз психологічного клімату, який здійснюється на основі аналізу конфліктності на підприємстві, кількості звільнених працівників та судових справ всередині підприємства.

Загрозою психологічній безпеці особистості є професійна діяльність, яка не співпадає з вподобаннями, психологічне насильство в професійному середовищі, авторитарний стиль керівника, який не дає розкритись потенціалу працівника або професійне вигорання. Саме такі фактори можуть сприяти психосоматичним захворюванням, поганому самопочуттю, конфліктам внутрішнім та зовнішнім, проявам агресії та соціальної не адаптації.

В основі емоційного компоненту психологічної безпеки суб'єкта професійної діяльності лежить відчуття власної захищеності від загроз, пов'язаних з діяльністю у професійному середовищі.

У компанії з охорони здоров'я (США) впроваджено Програму підтримки працівників, яка налічувала 54 тис. осіб [4]. Платформу розроблено для надання допомоги людям, які мають складнощі соціального характеру, проблеми зі здоров'ям, зокрема з психічним. Ця робота побудована за принципами кейс-менеджменту – менеджери відповідних відділів (у разі виявлення певних складнощів у членів колективу) організовують зустрічі працівника та кейс-менеджера програми, який оцінює потреби, робить відповідні настанови й здійснює супровід до відповідних фахівців.

Заходи для забезпечення психологічної безпеки:

- підняття рівня оплати праці;
- створення системи мотивації працівників;
- налагодження психологічного клімату;
- здійснення контролю психологічного здоров'я на підприємстві.

Список використаних джерел

1. Дубровина И. В. Психическое и психологическое здоровье в контексте психологической культуры личности. *Вестник практической психологии образования*. 2009. № 3. С. 17–21.
2. Столяренко О. О. Методологічний аналіз рівня економічної безпеки підприємств цементної галузі. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 130–135.
3. Офіційна веб-сторінка Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Harnois, G., Gabriel, P., & World Health Organization. Mental health and work: impact, issues and good practices. URL: http://www.who.int/mental_health/media/en/712.pdf

Ю. М. Харазішвілі,

*головний науковий співробітник відділу проблем регуляторної політики
та розвитку підприємництва,
доктор економічних наук, старший науковий співробітник,
(Інститут економіки промисловості НАН України)*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА СТРАТЕГУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Соціально-трудова сфера, а ще точніше – людина з її нагальними потребами, інтересами, цінностями є основною рушійною силою, метою і критерієм усього економічного розвитку, успіху економічних і соціальних реформ. Тому соціальна безпека – це питання не лише людського розвитку, політичної стабільності суспільства і утвердження національних інтересів, але й підґрунтя усього цього – економічного зростання.

Серед численних досліджень з питань соціальної безпеки можна виділити праці Лібанової Е. М., Лісогор Л. С. [1], Колота А. М., Гнибіденко І. Ф., Новікової О. Ф. [2], Ковалю О. П. [3] та інших. Недостатньо дослідженими залишаються питання ідентифікації поточного стану соціальної безпеки та розроблення стратегій безпекового розвитку.

У зв'язку з цим виникають питання: яким є теперішній стан соціальної безпеки країни?, чи відповідає сучасним вимогам рівень та якість життя населення і демографічний розвиток України?, якими є науково обґрунтовані стратегічні орієнтири соціальної безпеки в контексті сталого розвитку?

За дослідженням НІСД [3] термін «соціальна безпека» в розумінні дослідників зазвичай має два трактування: традиційне (відсутність загроз для соціуму) та альтернативне (відсутність загроз з боку соціуму). Будемо вважати, що забезпечення безпеки для соціуму автоматично забезпечує безпеку для держави, тобто відсутність загроз національній безпеці з боку власних громадян. Тому будемо розглядати соціальну безпеку з традиційної точки зору, яка може бути представлена наступними складовими [4, с. 10]: рівень життя (матеріальне забезпечення життя – 10 індикаторів); демографічна складова (захищеність демотивованих процесів – 7 індикаторів) і соціальна складова якості життя (можливості збереження здоров'я, отримання освіти, безпечного життя – 8 індикаторів).

Для кожного індикатора визначається вектор порогових значень методом «t-критерію», проводиться інтегральна згортка індикаторів та порогових значень за мультиплікативною формою інтегрального індексу, комбінованим методом нормування та динамічними ваговими коефіцієнтами [5, с. 66–72] (рис. 1).

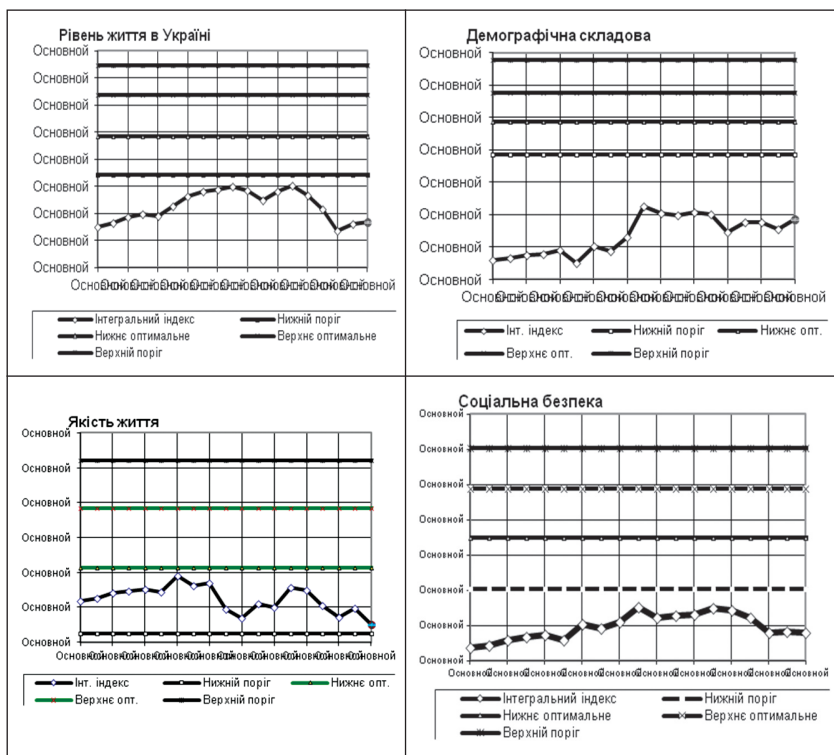

Рис. 1. Динаміка інтегральних індексів соціальної безпеки у безпековому вимірі

Саме порівняння динаміки інтегральних індексів з інтегральними пороговими значеннями ми дає змогу ідентифікувати рівень безпеки/небезпеки, визначити стратегічні цілі на перспективу, побудувати бажану траєкторію розвитку (рис. 2) та шляхом декомпозиції майбутніх інтегральних індексів обґрунтувати необхідні значення складових та індикаторів, що забезпечують досягнення бажаних цілей. Такий підхід (технологію) – «майбутнє визначається траєкторією в майбутнє» замість принципу класичного прогнозування «мінуле визначає майбутнє», можна назвати науково-стратегічним форсайтингом.

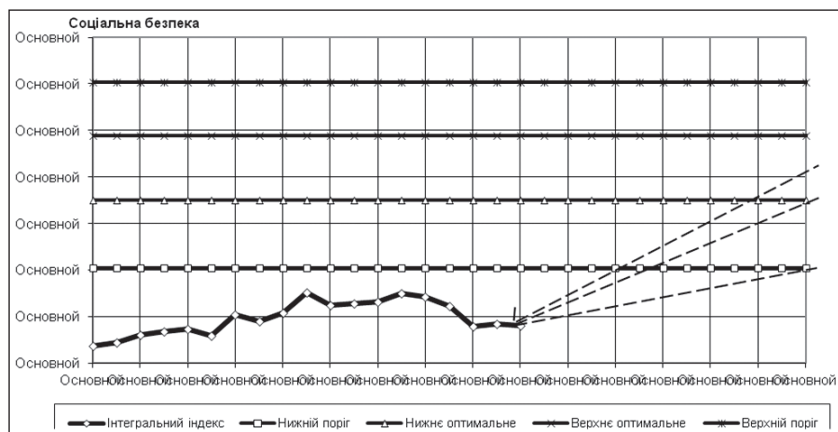

Рис. 2. Динаміка інтегрального індексу соціальної безпеки зі стратегічними цілями та сценаріями без пековому розвитку

Декомпозиція інтегральних індексів методом адаптивного регулювання з теорії управління дозволяє обґрунтувати стратегічні значення ключових макропоказників. Наприклад, для реалістичного, оптимістичного та сценарію сталого розвитку необхідна номінальна заробітна плата на кінець 2030 р. буде становити 70, 112 та 195 тис. грн. відповідно.

Список використаних джерел

1. Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. Вимірювання якості життя в Україні. Аналітична доповідь. К. : Інститут демографії та соціальних досліджень. 2013, 48 с.
2. Колот А. М., Гнибіденко І. Ф., Новікова О. Ф. Соціальна безпека : теорія та українська практика. К. : КНЕУ, 2006, 292 с.
3. Коваль О. П. Соціальна безпека: сутність та вимір. наук. доп. К. : НІСД, 2016. 34 с.
4. Kharazishvili, Y.; Kwilinski, A.; Grishnova, O.; Dzwigol, H. Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). Sustainability 2020, 12, 8953.
5. Харазішвілі Ю. М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації : монографія. НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ, 2019. 304 с.

Н. І. Чапляк,

*викладач кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Сучасна світова економіка розвивається таким чином, що наслідки цих процесів для національних економік виявляються суперечливими та багато значними. З огляду на це вітчизняній економіці, як і більшості інших, варто вирішувати нагальну проблему зміцнення фінансової безпеки. Тобто фінансові ринки та їх інститути, будучи постачальниками фінансових ресурсів, потребу в яких мають суб'єкти господарювання, держава та населення країни в цілому допомагають забезпечувати фінансову безпеку економіки країни.

В умовах становлення і розвитку вітчизняного фондового ринку вагомим значення набуває питання підтримання його фінансової безпеки. При цьому фінансова безпека є основною підсистемою економічної безпеки, оскільки саме вона визначає стан фінансово-кредитної сфери країни, без якої економіка країни у сучасних умовах не може існувати. Таким чином, фінансова безпека є вирішальною і провідною у системі економічної безпеки [2].

Людський фактор, спекулятивні дії та помилки, зміни інфраструктури фондового ринку можуть призводити до суттєвого зростання вартості позик для держави, а отже негативно відобразитись на бюджеті та економічних інтересах країни загалом. Все це лише посилює значущість підтримання безпеки на ринку цінних паперів України. В зв'язку з цим, необхідно наділяти особливою увагою виявлення усіх можливих чинників, які дестабілізують національний та регіональні ринки цінних паперів, незалежно від їх джерел.

Поняття фінансової безпеки фондового ринку більшість науковців розглядає як оптимальний рівень його капіталізації, що дозволяє забезпечити фінансову стійкість усіх гравців цього ринку [1]. Варто зауважити, що сьогодні фондовий ринок України відзначається незначною часткою вкладень приватних інвесторів у загальних активах інституційних інвесторів.

У випадках неліквідності акцій інвестор опиняється в ситуації, коли він не може оперативного зреагувати на зовнішні зміни, й відповідно бере на себе значні ризики. В науковому середовищі

до основних напрямів вирішення проблем безпеки ринку цінних паперів в Україні відносять:

- створення умов задля інформаційної безпеки ринку цінних паперів й захисту емітентів та інвесторів, учасників загалом;
- розробка й впровадження такої законодавчо-нормативної бази, що забезпечить належне регулювання фінансової безпеки фондового ринку;
- забезпечення безпеки ринку державних та корпоративних цінних паперів, в тому числі захист акціонерів;
- заходи правоохоронних та фіскальних органів, спрямовані на протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, що пов'язані із цінними паперами.

На сьогодні існує нагальна потреба розробки комплексу взаємопов'язаних заходів в усіх секторах фінансового ринку, які зможуть забезпечити функціонування ефективної системи фінансової безпеки.

Для здійснення досконалого регулювання всіх фінансових ланок варто враховувати безпеку фінансів як фізичних, так і юридичних осіб, що акумульовані на фондовому ринку, та сприяють забезпеченню стабільності фінансової системи, й відповідно – досягненню державної фінансової безпеки загалом!

Список використаних джерел

1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення); Київський національний торговельно-економічний ун-т. К. : КНТЕУ 2004. 760 с.
2. Горалько О. В. Фінансова безпека фондового ринку: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна* : збірник наукових праць. 2010. № 1. С. 89–96.
3. Забучинська Т. В. Фінансова безпека фондового ринку України: правовий аспект. Фінансова безпека України на сучасному етапі. Ірпінь. 2017. С. 123–126.
4. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. за №5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
5. Радіонов Ю. Д. Бюджетні кошти як інвестиційний ресурс України. *Економіка України*. 2014. № 9. С. 35–53.

Н. В. Шевченко,

*доцент кафедри фінансів та обліку,
кандидат економічних наук, доцент
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ЛІСТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

Відповідно до Положення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку «Про затвердження положень про порядок визначення чистої вартості активів пенсійного фонду», лістинг – внесення цінних паперів до списку цінних паперів, які котируються на фондовій біржі або можуть бути предметом укладання договорів у торговельно-інформаційній системі, якщо це передбачено їх правилами [1].

В Україні передбачено два рівні лістингу цінних паперів за яким акціонерні товариства поділяють на рівні залежно від виду цінних паперів, що плануються до випуску та розміщення (акції, облігації, цінні папери ІСІ). Згідно Закону України «Про акціонерні товариства» [3] всі товариства, що здійснюють емісію зобов'язані проходити процедуру включення акцій до біржового списку.

Основними складовими процедури лістингу цінних паперів є: розмір акціонерного капіталу, роки діяльності товариства, розміру чистого доходу, складу акціонерів, наявність фінансового відділу тощо.

Процедура лістингу дозволяє не лише оцінити інвестиційну привабливість акціонерного товариства, а й визначає його прибутковість, ділову репутацію, фінансову стійкість, а головне забезпечує фінансову безпеку акціонерних товариств. Таке забезпечення проявляється в наступному:

- дає можливість оцінити потребу акціонерного товариства у залучених фінансових ресурсах, у потребі збільшення статутного капіталу;

- стимулює оцінку фінансового стану акціонерного товариства;

- захищає акціонерне товариства від маніпуляцій, шахрайства, недобросовісного викупу акцій на фондовому ринку;

- захищає від можливої монополізації значної частини акцій конкуруючих акціонерних товариств;

- забезпечує вихід з позабіржового ринку на біржовий;

- зменшує ризик фінансового банкрутства акціонерного товариства;
- забезпечує співпрацю лише з ліцензіатами – фінансовими посередниками, що здійснюють професійну діяльність на фондовому ринку;
- стимулює прозору діяльність акціонерного товариства тим самим зменшує можливість витоку неправдивої інформації, що шкодить зростанню прибутку (втрата клієнтів, фінансових партнерів тощо);
- захищає від конкурентного поглинання, оскільки дає можливість залучити додаткові фінансові ресурси.

Окрім того, проходження процедури лістингу дає можливість не лише застрахувати себе від можливих зовнішніх та внутрішніх загроз, оцінити свої слабкі та сильні сторони (своєрідний swot-аналіз). Включення цінних паперів до одного з рівнів лістингу, дозволяє залучати не лише національних, а й іноземних інвесторів, виходити на міжнародні торги.

Список використаних джерел

1. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. URL : <https://www.nssmc.gov.ua/nktspr-lsting-tsnnih-paperv> (дата звернення: 2.03.2021 р.).
2. Українська біржа. Офіційний сайт. Лістинг акцій. URL : <http://www.ux.ua/a3571>. (дата звернення 6.03.2021 р.).
3. Закон України «Про акціонерні товариства» № 514-VI від 16.09.2008 р. чинний.

Н. Я. Юрків,
*радник при дирекції,
доктор економічних наук, професор
(Національний інститут стратегічних досліджень, м. Київ)*

О. Д. Вовчак,
*завідувач кафедри банківської справи та фінансових технологій,
доктор економічних наук, професор,
(Університет банківської справи, м. Київ)*

О. В. Дубровін,
*перший заступник Голови Правління,
кандидат економічних наук,
(АБ «Укргазбанк»)*

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БОРГОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

У сьогоднішніх складних економічних умовах дослідження чинників забезпечення фінансової безпеки набуває ще більшої актуальності через політико-економічну нестабільність в Україні, яка призвела до появи нових загроз і викликів для її безпеки. Наявність значної кількості загроз вимагає удосконалення існуючих та розроблення нових механізмів забезпечення фінансової безпеки, які б сприяли їх завчасному попередженню та прийняттю адекватних рішень.

Основною загрозою фінансовій безпеці держави на сучасному етапі виступає критичний рівень боргової залежності України. Державний і гарантований державою борг України станом на 01.01.2021 р. становив 2 551,94 млрд. грн. або 90,26 млрд. дол. США, тобто за рік борг виріс на 553,64 млрд грн. (на 27,7%) або на 5,89 млрд. дол. США (на 7%) [1].

Державні запозичення є додатковим ресурсом для забезпечення економічного зростання кожної країни. Однак, для забезпечення позитивного впливу державних запозичень на економіку країни необхідним є контроль за їх залученням з метою недопущення критичного рівня боргової безпеки.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [2], боргова безпека є складовою фінансової безпеки – такого стану фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільно-

го соціально-економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни [2], а визначається як «відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі». При цьому має зберігатися економічна можливість держави вчасно виконувати зобов'язання з погашення основних сум боргів та відсотків за ними, тобто підтримання належного рівня платоспроможності та кредитного рейтингу.

Відповідно до [2], боргова безпека держави оцінюється за такими індикаторами: відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %; відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %; середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на первинному ринку, %; індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна; відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %.

У світовій практиці для оцінки рівня боргової безпеки держави застосовують різні показники. Світовим банком розроблена система індикаторів боргової безпеки, яка включає такі показники (табл. 1).

Очевидно, що надалі необхідно адаптувати індикатори боргової безпеки, які використовуються в Україні до системи індикаторів боргової безпеки держави, які розроблені Світовим банком.

Аналізуючи динаміку зростання валового боргу впродовж останніх років, спостерігаємо його стрімке зростання. Так, станом на 01.01.2010 р. державний та гарантований державою борг становив 39,7 млрд. дол. США; станом на 01.01.2015 р. – 69,8 млрд. дол. США, станом на 01.01.2020 р. – 84,4 млрд. дол. США; станом на 01.01.2021р. – досяг рівня 90,3 млрд. дол. США [1], а станом на 31.01.2021р. – 90,7 млрд. дол. США [4].

Відповідно до інформації НБУ, у 2021 р. Кабінет міністрів України, центральний банк, підприємства і банки повинні виплатити 17,244 млрд дол. США (I квартал – 4, 053 млрд дол. США; II квартал – 2,927 млрд дол. США; III квартал – 5,528 млрд. дол. США; IV квартал – 4,265 млрд дол. США), де 12,990 млрд дол. США – основна сума боргу та 4,254 млрд дол. США – відсотки. Найбільші (пікові) виплати припадають на III квартал 2021 року – 5,528 млрд дол. США

Таблиця 1

**Система індикаторів боргової безпеки держави,
розроблена Світовим банком**

Показник	Зміст показника
Відношення валового зовнішнього боргу до експорту товарів і послуг	Демонструє відносну довгострокову спроможність держави акумулювати валютні надходження без додаткового пресингу на сальдо платіжного балансу
Відношення валового зовнішнього боргу до ВВП	Показує загальний рівень боргової складової економіки
Відношення загальних платежів щодо обслуговування боргу до експорту товарів і послуг	Коефіцієнт обслуговування боргу, який показує, яка частина валютних надходжень спрямовується в сферу погашення боргу
Відношення відсоткових платежів до ВВП	Визначає можливість обслуговування зовнішнього боргу
Відношення міжнародних резервів до валового зовнішнього боргу	Показує, чи може країна використовувати свої резерви (і яку їх частину) для погашення зовнішнього боргу
Відношення міжнародних резервів до імпорту товарів і послуг	Відображає запас фінансової міцності держави
Відношення короткострокового боргу до валового зовнішнього боргу	Показує, яку частку становить коротко-терміновий борг у загальній сумі зовнішнього боргу
Відношення боргу міжнародним організаціям до валового зовнішнього боргу	Відображає питому вагу заборгованості міжнародним фінансовим організаціям у загальній сумі зовнішнього боргу або свого роду залежність держави від фінансування цими організаціями

Джерело: [3, с. 245]

і на IV квартал – 4,265 млрд дол. США. Загалом упродовж 2021р. Україна повинна повернути 1,656 млрд. дол. США Міжнародному валютному фонду, в т. ч. 262 млн дол. США відсотків [4].

Одним із важливих інструментів впливу на розвиток економіки України є ринок облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП). Аналіз динаміки ОВДП, які знаходяться в обігу, свідчить, що за сумою основного боргу, починаючи з 2014 р. їх обсяг зріс майже у 4 рази – з 252,4 млрд грн. до 991,7 млрд. грн. станом на 01.01. 2021 р. За інформацією НБУ, у 2021р. необхідно виплатити 25,882 млрд грн

(що становить майже 1 млрд. дол. США) нерезидентам, які володіють українськими ОВДП.

Підвищенню ефективності державної боргової політики у значній мірі сприятиме функціонування створеного Агентства з управління державним боргом України (Боргове агенство). Його основні завдання [5]: 1) реалізація державної бюджетної політики у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом; 2) внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо формування державної бюджетної політики у сфері управління державним боргом та гарантованим державою боргом. Передбачалось, що реєстрація Боргового агенства відбудеться до 1 вересня 2020 р. Утім, його запуск призупинено у зв'язку з карантинном, оскільки карантинні обмеження не дають можливості якісно підібрати кадри [6]. Відповідно, права та обов'язки у сфері управління державним та гарантованим державою боргом залишаються за Міністерством фінансів України.

Таким чином, за результатами проведеного аналізу стану боргової безпеки прийшли до висновку про необхідність адаптації вітчизняних індикаторів боргової безпеки держави до системи індикаторів боргової безпеки, які розроблені Світовим банком, що сприятиме здійсненню належного оцінювання рівня фінансової безпеки держави. Створення Агенства з управління державним боргом України, активізація роботи з державними цінними паперами та зменшення ризиків у сфері управління державним боргом допоможе забезпечити ефективність боргової політики держави як чинника забезпечення її фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Міністерство фінансів України. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/card/v1277731-13>
3. Юрків Н. Я. Зовнішня заборгованість України та її борговий тягар. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції з міжнародною участю «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство». Полтава. 2017. С. 242–246.
4. За січень державний борг України зріс на пів мільярда доларів. URL: <https://prm.ua/za-sichen-derzhavnyy-borh-ukrainy-zris-na-piv-miliarda-dolariv/>

5. Про утворення Агентства з управління державним боргом України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.02.2020 р. № 127. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127-2020-p>

6. Запуск Агенства з управління держборгом в Україні призупинено. URL: <https://mind.ua/news/20213362-zapusk-agentstva-z-upravlinnya-derzhborgom-v-ukrayini-prizupineno>

РЕЗОЛЮЦІЯ
Всеукраїнської науково-практичної конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ДЕРЖАВИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»,
16 квітня 2021 року

Заслухавши доповіді учасників конференції та проаналізувавши наукові повідомлення, які надійшли для публікації у збірнику наукових доповідей вважаємо необхідним підсумувати.

1. Обрані напрями роботи конференції, а саме:
 - соціально-економічна складова національної безпеки;
 - організаційно-управлінські проблеми зміцнення економічної безпеки;
 - фінансово-економічна безпека соціально-економічних систем;
 - забезпечення ефективного використання ресурсного потенціалу на рівні країни, регіону, підприємства;
 - актуальні проблеми управління та захисту бізнесу;
 - інформаційна безпека бізнесу;
 - менеджмент підприємств неприємливої сфери визнані пріоритетними у розв'язанні проблем економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності.

2. Відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», де визначені принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави щодо зовнішніх і внутрішніх загроз учасниками конференції запропоновано визнати головною метою економічної безпеки держави як протидію загрозам для забезпечення суспільно-економічного поступу в теперішніх умовах невизначеності та підвищеного ризику. Її досягнення може бути досягнене за рахунок:

- формування безпекової культури та мислення людини як суспільної домінанти;
- удосконалення організаційно-інституційного гарантування безпекової діяльності на усіх рівнях;
- модернізації системи правового забезпечення економічної безпеки;
- використання сучасних науково-технологічних досягнень для формування інноваційних підходів та методів забезпечення економічної безпеки держави.

3. Геополітичні обставини, такі як пандемія COVID-19 та гібридна війна з Російською Федерацією, значною мірою вплинули на формування загального вектора наукових дискусій. Враховуючи ці обставини, а також із метою створення дієвої системи економічної безпеки учасниками конференції визначені принципи, яких необхідно дотримуватися для її вдосконалення та розвитку:

- встановлення миру, відновлення територіальної цілісності та забезпечення суверенітету на всій території нашої держави;

- верховенства права в процесі забезпечення економічної безпеки на усіх рівнях;

- економічної незалежності шляхом встановлення державного контролю над природними ресурсами, забезпечення рівних умов ведення бізнесу та конкуренції для всіх учасників економічних відносин, кооперація зв'язків, обмін науково-технічними досягненнями;

- стабільності та стійкості національної економіки шляхом захисту власності у всіх її формах, створення сприятливих умов для підприємницької активності, забезпечення інклюзивного розвитку та протидії дестабілізаційним факторам;

- саморозвитку і сприяння прогресу.

4. У результаті обговорень сформовано основні напрями емпіричного розв'язання сучасних проблем забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності, що є новаторськими та містять елементи наукової новизни. Окреслений чіткий взаємозв'язок і взаємозалежність національної безпеки України та її стратегічної складової – економічної безпеки, що залежить від рівня організації суб'єктів господарської діяльності та може бути визначена як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємств, відображеного в оптимальних значеннях фінансово-економічних показників, а саме:

- прибутковості й рентабельності бізнесу;
- якості й ефективності управління трудовими ресурсами;
- використання основних та оборотних засобів виробництва;

- структури капіталу;

- норми дивідендних виплат за цінними паперами, а також їх курсова різниця як синтетичний індикатор поточно-

го фінансово-економічного стану підприємства і перспектив його інноваційно-інвестиційного та соціально-економічного розвитку.

5. Учасники конференції рекомендували:

- створювати і реалізовувати в сучасних умовах ефективну стратегію економічної безпеки, що повинна сприяти захисту суспільства від економічних, політичних, соціальних та інших видів загроз;

- продовжувати вивчення економічної безпеки та її дихотомічної природи;

- у межах науково-дослідних тем розглядати й вирішувати фундаментальні проблеми забезпечення економічної безпеки на всіх рівнях;

- розробляти механізми подолання проблем економічної безпеки;

- пропонувати шляхи раціонального використання ресурсів.

Актуальні проблеми зміцнення
економічної безпеки держави
та суб'єктів господарської діяльності

Матеріали
Всеукраїнської наукової конференції

Опубліковано в авторській редакції

Макетування *Галина Шушняк*

Друк *Іван Хоминець*

Підписано до друку 05.04.2021.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 10,70.

Тираж 100 прим. Зам № 17-21.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.